

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ KARŞILAŞTIRMALI
DEMOGRAFİK YAPISI

Gonca SARAÇ CANPOLAT
2501120080

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Levent ŞAHİN
İstanbul, 2019

ÖZ

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ KARŞILAŞTIRMALI DEMOGRAFİK

YAPISI

GONCA SARAÇ CANPOLAT

Türkiye Cumhuriyeti yıllar boyunca uluslararası konjonktürde yapılan çalışmaları yakından takip etmiş ve medeniyetlerle iletişim halinde olmuştur. Avrupa Birliği ise giderek büyüyen ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin giderek daha fazla dikkatini çeken bir birlik olmuştur.

Türkiye de genç nüfusa sahip dinamik yapısı, tüketilebilir doğal kaynakları ve işgücü potansiyeli ile Avrupa Birliği ülkeleri arasına girmeye aday ülke konumundadır. Bu durumda, Türkiye ve Avrupa birliğinin karşılaştırmalı yapısını incelemek gerekli bir ihtiyaç olmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye ve Avrupa Birliği karşılaştırmalı demografik yapısı incelenmektedir. Buradaki amaç temel farkları ortaya koymak ve sağlıklı bir analiz çıkarmaktır. Çalışmada ayrıca yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum karşılaştırmaları da yapılmaktadır.

Çalışma doğrultusunda incelenen veriler de gösteriyor ki, Türkiye genç nüfusa sahip, istihdam oranları daha düşük işsizlik nispeten daha yüksek ve eğitim durumu da Avrupa Birliği'ne göre daha geridedir.

Anahtar Kelimeler : Nüfus, Demografi, Türkiye, Avrupa Birliği

ABSTRACT
TURKEY AND THE EUROPEAN UNION COMPARATIVE
DEMOGRAPHIC STRUCTURE
GONCA SARAÇ CANPOLAT

The studies in the international conjuncture throughout the year has followed closely the Republic of Turkey and has been in contact with civilization. The European Union increasingly growing in developing countries and in particular has been a union attracts more attention. Dynamic structure with a young population in Turkey, edible natural resources and labor is the country with the potential candidate countries into the European Union between. In this case, Turkey and the European Union is an essential need to examine the comparative structure.

In this study Turkey and the European Union are examined compared demographic structure. The aim here is to demonstrate the basic differences and take a proper analysiss. In addition to the age, sex, educational level, marital status, comparisons are being made. The data analyzed in the study also shows the direction that Turkey has a young population, a relatively high level of education and lower unemployment than employment rates are also behind the European Union.

ÖNSÖZ

Türkiye Cumhuriyeti, sanayisi, işgücü kapasitesi, yatırımlara açık olma özelliği ile gelişmekte olan bir ülkedir. Türkiye Cumhuriyeti, Avrupa Birliği'ne aday ülke konumundadır. Bu nedenle bu çalışma, karşılaştırmalı olarak, Avrupa Birliği'nin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin demografik durumunu içermektedir.

Son yıllarda hem dünya genelinde hem de ülkeler düzeyinde nüfus, yaş yapısı ve artış hızları, doğum ve ölüm oranları, nüfusun yaşanılan yerleşim birimine göre durumu, eğitim durumu gibi demografik özelliklerinde önemli dönüşümler yaşanmıştır. Bu durumda yapılması gereken, gerek dünya ölçeğinde gerekse bölgesel ve ülkeler düzeyinde nüfus özelliklerinin değerlendirilerek karşılaştırılmalar yapılmasıdır. Bu da bize mevcut konjonktürü tanımak ve analiz etmek açısından birçok fayda sağlamaktadır.

Dünyadaki siyasal ve ekonomik gelişmelerin bir yansıması olarak kurulan Avrupa Birliği ülkelerinin nüfus özelliklerinde de bu dönüşümler açık ve net şekilde görülmektedir. Bu durumu Türkiye ve Avrupa Birliği ülkeleri açısından karşılaştırılarak benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmuştur. Buna bağlı olarak da geleceğe yönelik eğilimlerin neler olabileceği nüfus projeksiyonları yardımı ile değerlendirilmiştir.

Dünya ülkelerinin demografik yapıları ile gelişmişlik düzeyleri arasında yakın bir ilişki vardır. Örneğin; gelişmiş ülkelerin nüfus artış hızları düşüktür. Avrupa Birliği üyesi ülkelerin önemli bir kısmı gelişmiş ülkeler olduklarından nüfus artış hızları düşüktür. Bu durum Avrupa Birliği ülkelerinin gelecekteki nüfusunu tehdit etmektedir.

Türkiye'de ise son 25-30 yıldan beri nüfus artış hızı, önceki yıllara oranla biraz yavaşlasa da, halen Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin artış hızlarından daha yüksektir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olması durumunda Avrupa Birliği nüfusu içinde önemli bir paya sahip olacağı ve Avrupa Birliği'nin nüfus yapısını önemli ölçüde değiştireceği de bir gerçektir.

Bu yolda desteklerini esirgemeyen ve her zorlukta yanımda olan anneme, ablama, canım eşime ve çok değerli hocam Sayın Prof. Dr. Levent Şahin’e teşekkürlerimi sunarım.

Hayatıma girdiği andan itibaren nefesim olan canım oğlum Yiğit’e ithafen...

GONCA SARAÇ CANPOLAT

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
TABLolar LİSTESİ	xii
GRAFİKLER LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK DEMOGRAFİ BİLİMİ VE NÜFUS TEORİLERİ

1.1. DEMOGRAFİ KAVRAMI VE TANIMI	3
1.1.2. Kapsamı ve Konusu	3
1.1.3. Demografinin Diğer Bilim Dallarıyla İlişkisi	5
1.1.3.1. Demografi ve İstatistik	6
1.1.3.2. Demografi ve Tıp	6
1.1.3.3. Demografi ve Matematik	6
1.1.3.4. Demografi ve Sosyoloji	6
1.1.3.5. Demografi ve Tarih	7
1.1.3.6. Demografi ve Ekonomi	7

1.1.4. Demografi ve Nüfus İlişkisi	8
1.1.5. Demografik Bilgi Kaynakları	9
1.1.5.1. Genel Nüfus Sayımları (GNS)	10
1.1.5.2. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS).....	10
1.1.5.3. Nüfus Projeksiyonları	10
1.2. NÜFUS POLİTİKALARI.....	11
1.2.1. Nüfus Artışını Hızlandırıcı Politikalar	13
1.2.1.1. Ekonomik Yönden Nüfus Artışını Savunan Görüşler	14
1.2.1.2. Siyasi Yönden Nüfus Artışını Savunan Politik Görüşler.....	14
1.2.1.3. Sosyal Yönden Nüfus Artışını Savunan Görüşler.....	15
1.2.2. Nüfus Artışını Yavaşlatıcı Politikalar	15
1.2.2.1. Ekonomik Yönden Nüfus Yavaşlatıcı Görüşler.....	16
1.2.2.2. Siyasi Yönden Nüfus Yavaşlatıcı Görüşler	17
1.2.2.3. Sosyal Yönden Nüfus Yavaşlatıcı Görüşler	17
1.3. NÜFUS TEORİLERİ.....	17
1.3.1. Klasik Nüfus Teorisi	17
1.3.2. Optimum Nüfus Teorisi	19
1.3.3. Demografik Evrim Teorisi	19

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOGRAFİ BİLİMİNİN DİNAMİKLERİ

2.1. NÜFUS.....	23
2.1.1 Nüfus Miktarı ve Önemi	23
2.1.2. Yaş Yapısı ve Önemi.....	24
2.1.2.1. Toplumun Yaşlanmasının Demografik Belirleyicileri.....	26
2.1.2.1.1. Fertilitede Azalma.....	26

2.1.2.1.2. Mortalitede Azalma.....	26
2.1.2.1.3. Yaşlılık Endeksi	26
2.1.3. Nüfusun Cinsiyet Yapısı ve Önemi.....	26
2.1.4. Nüfusun Medeni Durum ve Önemi	28
2.1.5. Nüfusun Hanehalkı Büyüklüğü ve Önemi	30
2.1.6. Bağımlılık Oranı ve Önemi	31
2.2. DOĞURGANLIK.....	32
2.2.1. Doğumların Tanımı ve Önemi	32
2.2.2. Doğum Oranlarına Etki Eden Faktörler	33
2.2.3. Doğurganlığa İlişkin Oranlar	34
2.3. ÖLÜMLÜLÜK	35
2.3.1. Ölümlerin Tanımı ve Önemi	35
2.3.2. Ölümlere İlişkin Oranlar	36
2.3.3. Ölüm Oranlarına Etki Eden Faktörler	37
2.3.4. Yaşam Süresi Beklentisi.....	37
2.4. EĞİTİM.....	39
2.4.1. Nüfusun Eğitim Yapısı ve Önemi	39
2.4.2. Nüfusun Eğitim Yapısına Etki Eden Faktörler	39
2.4.3. Beşeri Sermaye Teorisi ve Önemi.....	40
2.5. GÖÇ.....	42
2.5.1. Göçün Tanımı ve Türleri.....	42
2.5.2. Göçün Nedenleri	44
2.6. EVLENME.....	45
2.6.1. Evliliğin Tanımı ve Önemi.....	45
2.6.2. Evliliğe Etki Eden Faktörler.....	46

2.6.3. Küresel Gelişmeler Işığında Evlilik Olgusu.....	47
2.6. BOŞANMA	47
2.6.1. Boşanmanın Tanımı ve Önemi.....	48
2.6.2. Boşanmalara Etki Eden Faktörler	48
2.6.3. Küresel Gelişmeler Işığında Boşanma Olgusu.....	50
2.8. İŞGÜCÜ	51
2.8.1. İşgücünün Tanımı ve Önemi	51
2.8.2. İşgücüne Katılımı Etkileyen Faktörler	51
2.8.3. İstihdam ve İşsizlik.....	52
2.8.4. Küreselleşme Sürecinde İşsizlik ve İstihdam Olgusu	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOGRAFİ DİNAMİKLERİ AÇISINDAN TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KARŞILAŞTIRMALI YAPISI

3.1. TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GENEL NÜFUS YAPISI	58
3.1.1. Nüfus Miktarı	58
3.1.2. Nüfus Artış Hızı	59
3.1.3. Nüfusun Yaş Yapısı	60
3.1.4. Nüfusun Cinsiyet Yapısı	62
3.2. TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DOĞURGANLIK ORANLARININ GELİŞİMİ.....	66
3.2.1. Kadın Başına Düşen Çocuk Sayısı.....	70
3.3. TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN EVLENME ORANLARININ GELİŞİMİ	71
3.3.1 Evlilik Sayıları ve Kaba Evlenme Hızı	71
3.3.2. Türkiye ve Avrupa Birliği'nin Boşanma Oranlarının Gelişimi	73
3.4. TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ ÖLÜM ORANLARININ GELİŞİMİ	74

3.4.1. Toplam Ölümler	74
3.4.2. Doğumda Yaşam Süresi Beklentisi	77
3.5. TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NDE EĞİTİM GELİŞMELERİ	79
3.5.1. Okullaşma Oranları	79
3.5.2. Eğitime Ayırılan Bütçe.....	80
3.6. İŞGÜCÜ	82
3.6.1. İstihdam Edilenler	82
3.6.2. İşsizler	85
3.7. NÜFUS PROJEKSİYONLARI.....	88
SONUÇ	92
KAYNAKÇA	95

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Yaş Bakımından Türkiye Avrupa Birliği Karşılaştırmalı Tablosu (2013-2017) – Medyan Yaş.....	61
Tablo 2: Kadın Nüfusu Bakımından Türkiye Avrupa Birliği Karşılaştırmalı Tablosu (2013-2017).....	64
Tablo 3: Erkek Nüfusu Bakımından Türkiye Avrupa Birliği Karşılaştırmalı Tablosu (2013-2017).....	66
Tablo 4: Doğumlar Bakımından Türkiye Avrupa Birliği Karşılaştırmalı Yapısı (2012-2016)	68
Tablo 5: Evlilik Sayıları Bakımından Türkiye Avrupa Birliği Karşılaştırmalı Yapısı (2013-2017).....	72
Tablo 6: Boşanma Sayıları Bakımından Türkiye Avrupa Birliği Karşılaştırmalı Yapısı (2013-2017).....	73
Tablo 7: Türkiye Avrupa Birliği Toplam Ölümler (2013-2017).....	76
Tablo 8: Türkiye ve Avrupa Birliği Doğumda Yaşam Beklentisi (2012-2016).....	78
Tablo 9 : Türkiye ve Avrupa Birliği 15-64 Yaş Arası Yüksek Öğrenim Oranları (2014-2018).....	81
Tablo 10: İstihdam Bakımından Türkiye Avrupa Birliği Karşılaştırmalı Yapısı (2013-2017).....	84
Tablo 11: İşsizlik Durumu Bakımından Türkiye Avrupa Birliği Karşılaştırmalı Yapısı (2014-2018).....	86
Tablo 12: Nüfus Projeksiyonları Bakımından Türkiye Avrupa Birliği Karşılaştırmalı Yapısı (2020-2080).....	88

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Demografinin Kapsamı ve Konusu.....	4
Şekil 2: Demografi ve Diğer Disiplinlerle İlişkisi.....	5
Şekil 3: 2018 Yılı Türkiye Nüfus Piramidi.....	9
Şekil 4: Malthus'un Nüfus Teoremi.....	17
Şekil 5: Demografik Dönüşüm.....	21
Şekil 6: Avrupa Birliği Ülkeleri'nde Yıllara Göre Medyan Yaş.....	62
Şekil 7: Avrupa Birliği Ülkeleri'nde Yıllara Göre Canlı Doğumlar.....	69

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Nüfus Projeksiyonları Grafiği (2013-2075).....	89
Grafik 2: Cinsiyet Bakımından Nüfus Projeksiyonları (2010-2060).....	90

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ISAC	: International Standard Age Classification
ISCED	: International Standard Classification of Education Status
ISCO	: International Standard Classification of Occupation
ISIC	: International Standard Industrial Classification of All Economy Activities
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
MERNİS	: Merkezi Nüfus Veritabanı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
USES	: Uluslararası Standart Eğitim Sınıflaması
USMS	: Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması
USSS	: Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması
USYS	: Uluslararası Standart Yaş Sınıflaması
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Demografi kavram olarak bir coğrafyada, bölgede nüfusun değişen tüm özelliklerini, yapısal durumunu, devamlı olarak değişebilmesi mümkün olan tüm özelliklerini inceleyen bilim dalıdır. Demografi bilimi eski çağlardan beri insanların dikkatini ve ilgisini çeken bilim dallarından biri olarak süregelmiştir.

Doğum ve ölüm gibi olaylar nüfusun var olması, değişimi, gelişimi açısından incelenmesi gereken olaylardır. Demografi durağan olabilir. Demografi biliminde temel amaç; belirli bir alanda nüfus araştırması yapmaktır. Demografi nüfusu hareketsiz olarak baz almaktadır, nüfusun değişken olduğunu kabul etmemektedir, bu sebeple bu araştırma, durağan bir araştırma nitelendirilmektedir. Demografi sadece nüfusu değil, onun özelliklerini de içinde bulunan dinamikleri de göz önünde bulundurarak araştırma da yaptığı gözlemlenmektedir. Göçler, ölümler, evlenmeler, doğumlar gibi nüfus konularını da incelendiği görülmektedir.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki uyum süreci konusu son yıllarda oldukça popüler bir konu olmuştur. Yıllar yılı Türkiye, Avrupa Birliği'ne aday olduğunu dile getirmiş ve konu ile ilgili çeşitli adımlar atmıştır. Türkiye gerek nüfus yapısı gerekse yaşam tarzı yapısı olarak birçok Avrupa Birliği ülkesinden değişik özellikler göstermektedir. Yaş, cinsiyet, okullaşma oranı vss. gibi konularda ciddi farklar mevcuttur.

Demografik yapı bakımından genel olarak nüfus durumuna bakıldığında Türkiye ve Avrupa Birliği arasında ciddi farklar gözlemlenmektedir. Ortalama yaşam süresi Avrupa Birliği'nde yüksek iken Türkiye'de Avrupa Birliği ülkelerine kıyasla daha düşük seyretmektedir. Yine Türkiye ve Avrupa Birliği ülkeleri bazında bakıldığında Türkiye genç nüfus yapısına sahip iken Avrupa Birliği ülkeleri daha çok orta yaşlı ve yaşlı nüfusa sahip olarak gözlemlenmektedir.

Cinsiyet açısından demografik yapı incelendiğinde, sadece kadın erkek ayrımı olarak bakmakla kalmayıp ayrıca eğitim, yaş vss. gibi bakımlardan araştırılması da gerektiği bilinmektedir. Avrupa Birliği kadın nüfusu bakımından daha yoğunken

Türkiye nüfusu bunun tam aksine erkek nüfusu bakımından daha yoğun bir özellik arz etmektedir.

Eğitim, eğitim yapısı, eğitim yapısının kalitesi bakımından da Türkiye ve Avrupa Birliği çok farklı yapılar sergilemektedir. Avrupa Birliği'nde okullaşma oranı daha yüksek seyrederken Türkiye'de bu oranın daha düşük seviyelerde kaldığı gözlemlenmektedir.

Avrupa Birliği ülkeleri açısından Türkiye genç nüfusa sahip, çalışma potansiyeli yüksek bir ülke konumundadır. Demografik açıdan karşılaştırıldığında, Avrupa Birliğindeki birçok ülkeye göre Türkiye'nin gerek yaş gerek cinsiyet gerekse işgücü bakımından ne kadar avantajlı bir konumda olduğu açık ve net şekilde gözlemlenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOGRAFI BİLİMİ VE NÜFUS TEORİLERİ

1.1. DEMOGRAFI KAVRAMI VE DEMOGRAFİNİN TANIMI

Demografi, çok kapsamlı bir kavramdır. TDK sözlüğüne göre nüfusbilimi anlamına gelmektedir. Demografi, nüfus araştırmalarında iki önemli konu ile gösterilmektedir. Bu iki önemli konu; Nüfusun yapısı ve kompozisyonudur. Nüfusun yapısı ve kompozisyonu ile kastedilen nüfusun yaş, cinsiyet vb. açılardan dağılımıdır. Zaman zaman farklı sebepler ile nüfus miktarı artmakta veya azalmaktadır. Zaman zaman nüfusun yapısı ve miktarında değişiklikler meydana gelebilmektedir bu değişiklikler ölümler ve doğumlar ile var olabilmektedir. Bu değişikliklerden kastedilen doğumlar ve ölümlerdir. Demografi kavramı içerisinde sıkça kullanılan başka bir terim ise nüfus hareketleridir. Nüfus hareketleri demografi kavramı için önemli bir yer tutmaktadır. Evlenme ve boşanmalar, göçler de birer hayati olay olmakla birlikte, bunlara "nüfus hareketleri" denmektedir¹

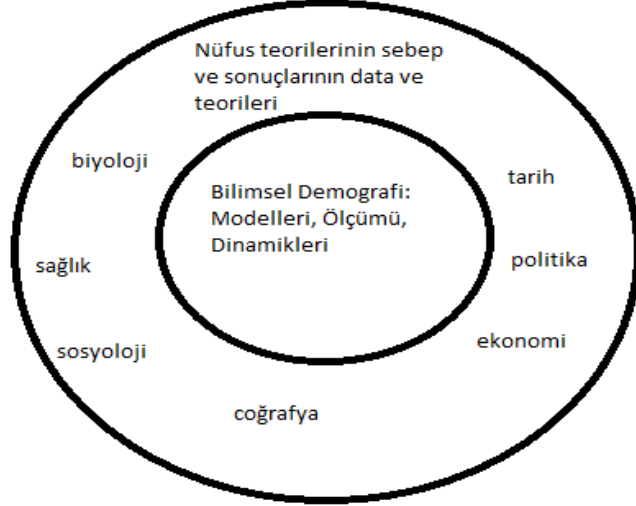
1.1.2. Kapsamı ve Konusu

Demografi kavramı şekil üzerinde açıklanmak istenirse bir çekirdek olarak da gösterilebilmektedir. Çekirdek; matematiksel teori ve ölçümleme teknikleri çerçevesinde demografinin teknik özelliklerini temsil eder. Demografik kavramlardan elde edilen teori ve gerçek; biyoloji, tarih, politik, sosyolojik ve ekonomik süreçler yoluyla açıklanmaya çalışılmaktadır.²

¹ Sedat Murat; **Dünden Bugüne İstanbul Nüfus ve Demografik Yapısı**, Yayın No: 2006-49, İstanbul, ITO Yayınları, 2006, s.32.

² Zdenek Pavlík, "What is Demography", **Position of Demography Among Other Disciplines**, Charles Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları, Prag, 2000, s.9.

Şekil 1: Demografinin Kapsamı ve Konusu

Kaynak: Zdenek Pavlík, “What is Demography”, **Position of Demography Among Other Disciplines**, Charles Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları, Prag, 2000, ss.9.

Bir ülkenin demografik özellikleri; sağlık, kültür, eğitim gibi tüm sosyal hizmetler dair olan politikaları etkilediği gözlemlenmektedir. Demografi, kavram itibari ile bir coğrafyanın yaş yapısı ve cinsiyet özellikleri gibi birçok alanda araştırma yaptığı için sosyal hizmet ve kamu alanları için önemli girdiler oluşturmaktadır.³

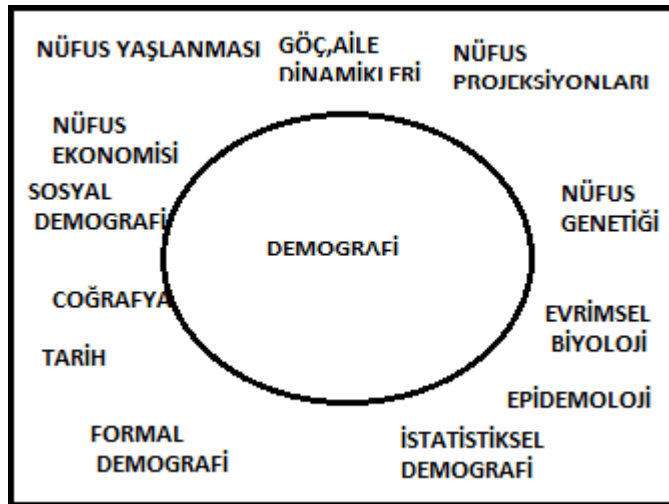
Demografinin kapsamı, konusu ve tanımını da belirttikten sonra demografinin diğer bilim dalları ile olan ilişkisini de incelemek gerekmektedir.

³ Trakya Kalkınma Ajansı, “Trakya Sosyal Yapı Analiz Raporu 2012”, **Trakya Kalkınma Ajansı**, Edirne, Trakya Kalkınma Ajansı, 2012, s.18.

1.1.3. Demografinin Diğer Bilim Dallarıyla İlişkisi

Demografi kavramının birçok bilimle ilişkisi bulunmaktadır. Bunlar; Nüfus projeksiyonları, göç, aile dinamikleri, nüfus yaşlanması, nüfus ekonomisi, sosyal demografi, coğrafya, tarih, biçimsel demografi, istatistiksel demografi, epidemoloji ve evrimsel biyolojidir.

Şekil 2: Demografi ve Diğer Disiplinlerle İlişkisi

Kaynak: Zdenek Pavlík, Demography And Its Relation to Other Disciplines, **Position of Demography Among Other Disciplines**, Charles Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları, Prag, 2000, ss.9.

Yukarıdaki şekilde de görüldüğü gibi demografinin birçok bilim dalı ile ilişkisi bulunmaktadır. Bunlar; nüfusun yaşlanması, nüfus ekonomisi, sosyal demografi, coğrafya, tarih, formal demografi, göç ve aile dinamikleri, tıp, nüfus projeksiyonları, nüfus genetiği, evrimsel biyoloji, epidemoloji, istatistiksel demografi olarak özetlenebilir. Demografi çok kapsamlı ve diğer bilim dalları ile yakın ilişkisi olan bir disiplindir. Demografi ve diğer bilim dalları arasındaki ilişkiyi daha yakından incelemek gerekirse;

⁴ Pavlik, a.g.e., s.9.

1.1.3.1. Demografi ve İstatistik

İstatistik de demografi gibi toplumun ihtiyaçlarına istinaden gelişme göstermektedir. Her demografik yapının kendi nüfusunu bilmeye ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç doğrultusunda istatistik ve demografi birlikte çalışmaktadır. İstatistikler nüfus verilerinin toplanması ve tanımlanmasıyla elde edilmektedir. Demografi ise bu verileri işlemektedir, bu istatistiki veriler ışığında nüfus yasalarını açıklamaktadır. Bilimin bu iki dalı, tamamen birbirinden ayrılmamıştır ve çok yakın şekilde bağlanmıştır. Demografi ve İstatistik birlikte çalışarak, nüfusun ne kadar olduğunun hesaplanması, nüfus planlaması yapılması ve nüfusun yeniden üretilmesi konusunda fikirler üretmede önemli rol oynamaktadır.⁵

1.1.3.2. Demografi ve Tıp

Ölüm, doğum, bir toplumdaki sağlık şartları gibi etkenler demografi ve tıp bilimlerinin birbiri ile ilişkisini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, aile planlaması ve doğum kontrolü gibi demografinin kapsamı içinde kalan konuların çözümü ise ancak tıp alanındaki önlem ve yöntemlerin vasıtasıyla mümkün olabilmektedir.⁶

1.1.3.3. Demografi ve Matematik

Matematik diğer her bilimle olduğu gibi demografi için de temel inceleme araçları sağlamaktadır. Demografi temel olarak, matematiksel ifadelerin uygulamasından doğmuştur. Demografi adına yapılan birçok alan araştırması da matematik biliminden yardım almaktadır. Birçok büyük matematikçi, demografi ve kavramları üzerine çalışmalar yapmaları ile bilinmektedir. Malthus'un nüfus teoremi en bilinen ve üzerinde çok konuşulan örneklerden biri olarak bilinmektedir.⁷

1.1.3.4. Demografi ve Sosyoloji

Demografi ve sosyoloji iç içe geçmiş iki bilim dalı olarak nitelendirilebilmektedir.

⁵ Pavlik, **a.g.e.**, s.9.

⁶ Murat, **a.g.e.**, s.33.

⁷ Pavlik, **a.g.e.**, s.10.

Bu iki kavram, evlilikler, aileler ve sosyal süreçlerle (göç gibi) ortaya çıkmaktadır.⁸ Hem sosyoloji hem de demografi temelinde insana dair bilimler olarak bilinmektedirler.

1.1.3.5. Demografi ve Tarih

Dünya tarihi boyunca süregelen nüfusun coğrafi dağılışı, gelişimi ve yerleşme şekli gibi tarihi olaylar demografi ile bağlantılı olduğundan demografinin tarih bilimi ile de ilişkisi bulunmaktadır.⁹

Demografik bilim 17. yy sonlarında doğmuştur. Eş zamanlı olarak demografik düşünce de tarih bilimiyle hemen hemen aynı dönemlerde oluşmuştur fakat bilindiği üzere tarih biliminin kökleri çok eskilere dayanmaktadır.¹⁰

1.1.3.6. Demografi ve Ekonomi

Demografi ve ekonomi bilimlerinin ikisi de çoğalmayı inceleyen bilimsel disiplinler olarak bilinmektedirler. Ekonomi bilimi insan nüfusunun çoğalması, azalması ve bunun sonuçları üzerinde çalışmalar da yapmaktadır. Demografi ise, ekonominin etkileri üzerine çalışmalar yapmaktadır. Bu bakış açısından, bu iki disiplin birbirleriyle yakın ilişki içerisinde çalışmaktadırlar. Ekonomi insanlık var olduğundan beri insanlar için vardır ve faal nüfus ya da toplumsal iş gücü üretimin en önemli faktörü olarak bilinmektedir.¹¹

İktisadi ve ekonomik tüm veriler ışığında bir toplumun ekonomisi nüfusa bağlı olarak değişmektedir. Bir toplumda hizmet ve tüm mallara olan talep, ekonominin temelini oluşturmaktadır. Nüfus ve buna bağlı gelişen demografik özelliklerin ekonomi ile çok yakın bir ilişkisi mevcuttur. Demografik özellikleri ile birlikte nüfus, bir toplumda pay edilen tüm hizmet ve malların paylaşımında büyük rol oynamaktadır. Pay edilen bu hizmet ve mallar ise, istihdama dair her şeyi etkilediği gözlemlenmektedir.¹²

Her alanda oluşan nüfus sorunlarıyla ekonomi arasındaki ilişki uzun yıllardır ilgi çekmektedir. Bu konu ile ilgili en önemli tartışmalardan birisini Malthus'un

⁸ A.e., s.10.

⁹ Murat, a.g.e., s.33.

¹⁰ Pavlik, a.g.e., s.10.

¹¹ A.e., s.10.

¹² Devlet Planlama Teşkilatı, “Nüfus Demografi ve Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu” , **Devlet Planlama Teşkilatı**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, 2001, s.20.

nüfus teorisi oluşturmaktadır.¹³ Görüldüğü üzere; demografi bilimi diğer disiplinlerle ilişki içinde olan bir bilimdir.

1.1.4. Demografi ve Nüfus İlişkisi

Ülkemizce bilinen en saygın kurumlardan biri olan Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre nüfus: “Bir ülkede, bir bölgede, bir evde belirli bir anda yaşayanların oluşturduğu toplam sayı, popülasyon anlamına gelmektedir.”¹⁴

Dünyaca ünlü ansiklopedi Meydan Larousse’da ise, nüfus kelimesi şu şekilde açıklanmaktadır: “Bir şehir, bir bölge veya bir memlekette oturanların tümü, Kimse, kişi, Özel bir kategori meydana getiren bireylerin tümü (tarım nüfusu gibi)”.¹⁵

Demografi kavramına bakılırsa; demografi, nüfusun ve dinamiklerinin, doğum oranı, ölüm oranı, doğurganlık, evlenme oranı ve göç gibi değişkenleri kullanarak niceliksel olarak incelenmesini amaçlamaktadır. Demografların amacı, bu olaylardaki değişimleri tarih, zaman ve coğrafya dâhilinde, sosyo-ekonomik ve kültürel ortamlara göre incelemek ve sonucunda analiz yapmaktır.

Demografik olayları açıklayabilmek için farklı yöntemlere başvurulmaktadır. Ekonomi, sosyoloji, coğrafya ve tarih gibi demografi ve nüfus ile bağlantılı disiplinlerdeki bilgilerden faydalanmaktadır.¹⁶

Yaş ve cinsiyet yapısı bir bölgenin en önemli demografik özellikleri arasında gösterilmektedir. Yaş ve cinsiyet için birçok veri toplanmaktadır bu veriler ise nüfus piramitleri ile görselleştirilmektedir. Nüfus piramitleri, nüfusu ve buna bağlı gelişen tüm dinamikleri gözlemleyebilmek ve açıklayabilmek için çok önemli bir kavram olduğu bilinmektedir. Nüfus piramitleri ile bir coğrafyada bulunan tüm insanların nüfusunu ve yaş aralıklarını aynı zamanda birbiri ile ilişkisini gözler önüne sermektedir.¹⁷

Demografik yapı, gelişmiş bir ülkeyi geliştirmekte olan bir ülkeden ayıran en temel farkları ortaya koymaktadır. En basit örnek olarak Türkiye geliştirmekte olan bir

¹³ Murat, **a.g.e.**, s.33.

¹⁴ www.tdk.gov.tr, (Çevrimiçi), 05.02.2018.

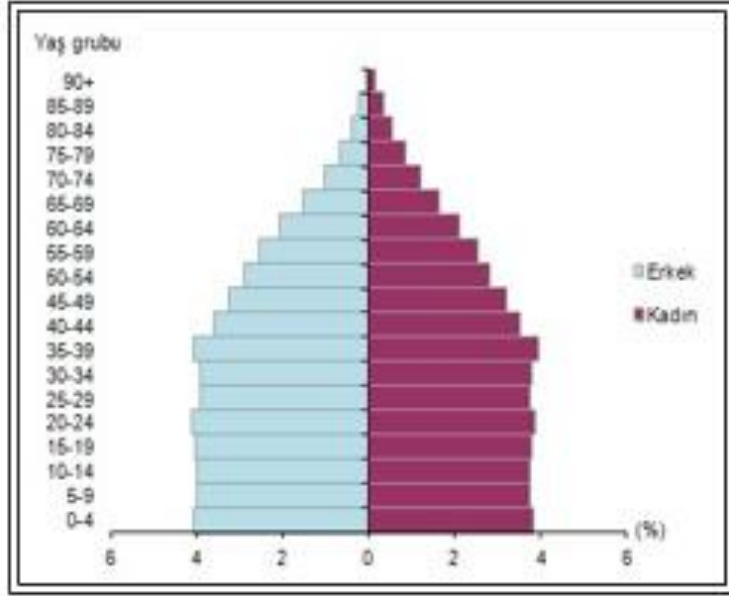
¹⁵ Meydan Larousse, **9. Cilt Ansiklopedi**, İstanbul: Meydan Yayınevi, 1986, s.438.

¹⁶ Engin Murat Yavuz, “Avrupa Birliği’nde Nüfus Yapısında Değişmeler Ekonomik Etkileri ve Türkiye”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s.4.

¹⁷ Alaattin Kızılcıaoğlu, “Demografik Bilgilerin Yorumlanması: Nüfus Piramidi Becerilerinin Geliştirilmesine Yönelik Aktivite Örneği”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, İstanbul, Sayı: 12, 2005, s.1.

ülkedir ve nüfusu genç bir yapıya sahiptir. Aksine gelişmiş ülkelerde ise nüfus daha yaşlıdır ve buna bağlı olarak bağımlılık oranlarının da gelişmekte olan ülkelere göre daha yüksek olduğu bilinmektedir.

Şekil 3: 2018 Yılı Türkiye Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK, 2018

Yukarıdaki şekilde Türkiye'nin 2018 yılı nüfus piramidi bulunmaktadır. Türkiye'nin ekli olan nüfus piramidi gelişmekte olan tüm ülkelerdeki nüfus piramitlerine örnek olacak derecede yakın olarak kabul edilebilmektedir. Yaş grubu ilerledikçe piramit daralmaktadır.

1.1.5. Demografik Bilgi Kaynakları

Bir ülkenin nüfusundaki analiz edilmesi gereken ve sosyal ve ekonomik özelliklere sahip değişkenler arasında kadın erkek sayısı ve yaş dilimlerine göre nüfus miktar ve oranları gelmektedir.¹⁸

¹⁸ Ergin Gümüş, "Türkiye'nin Nüfusu", **Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Açıköğretim Yayınları Dergisi**, Eskişehir, 1998, s.132.

Bu bölümde yapılan açıklamalar ve tablolar TÜİK verilerine dayanmaktadır. TÜİK ise bu verileri Genel Nüfus sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları ile elde etmektedir.

1.1.5.1. Genel Nüfus Sayımları (GNS)

Ülkemizde de belirli periyotlarda yapılan Nüfus Sayımları bir ülkenin gerçek nüfusunu belirlemek ve buna bağlı olarak bit takım politikalar geliştirebilmek açısından çok önemli olduğu bilinmektedir. Nüfus sayımında, öncelikle bir sayım günü belirlenmekte olup, sayım günü tüm ülkedeki vatandaşlar tek tek sayılmaktadır.

Ülkemizde de belirli periyotlarda uygulanan nüfus sayımı yapılmaktadır. Nüfus sayımı için öncelikle bir gün belirlenmekte olup sayım günü sokağa çıkma yasağı konulmaktadır. Nüfus sayımında, sayımda görevli olan memurlar görevli oldukları bölgedeki tüm evleri tek tek ziyaret ederek sayım yapmaktadırlar.

1.1.5.2. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi nüfusun hangi bölgelerde yoğunlaştığını daha net belirlemek ve nüfusun yerleşim yerlerine göre ayrımının canlı tutulması amacı ile 2007 yılında yürürlüğe girmiş bir sistem olarak bilinmektedir. Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sayesinde, nüfus büyüklüğü ve nüfusun yerleşim yerlerine göre dağılımının yanı sıra, nüfusun genel özellikleri ve nitelikleri her yıl çalışılarak kamuoyuna sunulmaktadır.

1.1.5.3. Nüfus Projeksiyonları

Nüfus projeksiyonları her ülkede bulunan TÜİK ve Eurostat gibi her alanda çalışmaları olan kurumların eski nüfus verilerine bakarak gelecekte nüfusun ne kadar olabileceğini tahmin eden bir araç olarak bilinmektedir. Ülkemizde belirli periyotlarda nüfus projeksiyonları açıklanmaktadır. Nüfus projeksiyonları sayesinde ekonomik, sosyal ve kültürel birçok hesaplama ve tahmin yapılabilmektedir. Bu tahminler de ekonomi ve diğer sektörler için temel oluşturmaktadır.

Nüfus projeksiyonları, amacı ve türüne göre farklı farklı ölçeklerde yapılabilmektedir. Bu ölçekler genel olarak; idari birimler, bölge, tüm ülke çapında veya il bazında olabilmektedir.

Nüfus projeksiyonları farklı yöntemler kullanılarak yapılabilmektedir. Bu yöntemler üç çeşit olarak sınıflandırılmaktadır.

- İstatistiki yöntemler
- Nüfussal verileri kullanarak yapılan yöntemler,
- İktisadi yöntemler.¹⁹

1.2. NÜFUS POLİTİKALARI

Nüfus politikaları birkaç nedene bağlı değişkenleri belirlemek amacıyla kullanılabilir. Nüfus politikaları temelde şu amaçlara hizmet etmektedir;

- Nüfusun bölgesel dağılımı
- Nüfusun nitelikleri
- Nüfus değişimi
- Nüfus büyüklüğü

gibi demografik değişkenleri belirlemek amacıyla oluşturulmaktadır.²⁰

Günümüz toplumlarında sık kullanılan ve uygulanan nüfus politikaları temelde üç çeşittir:

- Nüfus sayısında yaşanan artışı azaltmaya yönelik uygulamaya konulan nüfus politikaları, bu politikayı uygulamakta olan ülkeler Çin gibi nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu ülkeler olarak bilinmektedir.
- Nüfus sayısında yaşanan artış hızını daha da yükseltmek için yürürlüğe konan nüfus politikaları, uygulayan ülkeler genel olarak nüfusu gittikçe azalan ülkeler olarak bilinmektedir. Örneğin, İsveç, Finlandiya, Danimarka gibi ülkeler olarak bilinmektedir.
- Nüfusun artış ya da azalışından ziyade nüfusun içeriğini yani niceliğini ve niteliğini iyileştirmek amacıyla uygulanan nüfus politikaları olduğu da bilinmektedir. Çoğunlukla gelişmekte olan Türkiye gibi ülkelerin uyguladığı nüfus politikasıdır.

Nüfus politikası genel anlamıyla doğurganlığı planlamak ve kontrol altına almak için devlet tarafından alınan bütün önlemler olarak açıklanabilmektedir. Fakat bu tanımda, nüfusla ilgili değişkenin sadece doğurganlık olarak göz önüne alındığı

¹⁹Tuncer Kocaman, "Plan Nüfus Projeksiyon Yöntemleri", **Devlet Planlama Teşkilatı** , Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, 2002, s.2.

²⁰Ebru Özberk, "Nüfus Politikaları ve Kadın Bedeni Üzerindeki Denetim", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s.11.

görülmektedir. Dolayısıyla böyle bir tanım, kavramın açıklanmasında yetersiz kalmaktadır.

Geniş kapsamda nüfus politikası; demografik ve nüfusu etkileyen tüm dinamikleri sadece doğrudan değil aynı zamanda dolaylı olarak da etkileyen bütün eylemler şeklinde tanımlanmaktadır.

Orhan Türkay'a göre nüfus politikası, nüfusun büyüklük ve yapısıyla ilgili amaçların ve bu amaçlara ulaşmak için gerekli olan uygun araçların devlet tarafından belirlenmesidir. Nüfus politikası, nüfusun miktar ve kalitesi ile ilgili her şey için kullanılmaktadır.²¹

Nüfus politikalarını uygulamak için kullanılan araçlar, aile planlaması uygulamaları olarak da tanımlanabilmektedir. Aile planlaması genel tanımı ile doğum kontrolü yöntemlerinin aile içine uygulanması anlamına gelmektedir. Aile planlaması vasıtası ile aileler istedikleri zamanda istedikleri kadar çocuk sahibi olabilmektedirler.

Nüfus politikaları; istihdam, eğitim gibi daha geniş kapsamlı sosyo-ekonomik politikalarla iç içe çalışmaktadır bu sebeple de nüfus politikalarının birçok tanımı bulunmasına rağmen, tanımının sınırları katı bir biçimde belirtilememektedir. Genel olarak nüfus politikalarının bilinen en temel amacı, nüfusun belirlenmesini ve düzenlenmesini sağlamak olduğu bilinmektedir. Fakat nüfus politikaları, sağlık gibi tüm sosyal hizmet alanları ile etkileşim halinde çalışmaktadır. Sosyal hizmet alanlarında gelişen her olgu nüfus politikalarına doğrudan etki etmektedir.²²

Tarih boyunca süregelen nüfus politikaları çalışmalarında en eski çalışmayı 14. Yüzyılda İbn-i Haldun'un yaptığı bilinmektedir. İbni Haldun nüfus ve demografi üzerinde çalışmış, nüfusun zaman içindeki değişmelerini incelemiş ve ilk kez bir toplumun nüfusu ile ekonomik ve sosyal olayları arasında ilişki olduğunu belirtmiştir. Ancak kendisinden çok sonra, 19. Yüzyılda İbn-i Haldun'un düşünceleri önem kazanmış ve üzerinde tartışmalar yapılmıştır. Şimdiki zamanlarda nüfusla ilgili Merkantilistlerin düşüncelerine sıkça rastlanmaktadır. Merkantilistler, nüfus artışından yana görüşe sahip olmaları ile bilinmektedirler. Merkantilistlere göre,

²¹ Murat, **a.g.e.**, s.40.

²² Özberk, **a.g.e.**, s.3.

ekonomik davranışın temelinde var olan ana konu, millî servetin arttırılmasıdır.²³

1.2.1. Nüfus Artışını Hızlandırıcı Politikalar

Nüfus artışı gerek doğrudan gerekse de istihdam artışı vasıtasıyla kentleşmeye sebep olmaktadır. Nüfus artışı tüm sosyal hizmet alanlarını doğrudan etkilemekte olduğu bilinmektedir. Eğitim harcamaları, kültür harcamaları, sağlık harcamaları gibi kamusal harcamaları doğrudan etkilemektedir. Bir ülkede kişi başına gelir artışına yol açan önemli iki etkenin olduğu bilinmektedir. Bu iki etmen; sermaye birikimi ve teknolojik gelişmelerdir. Kısaca açıklamak gerekirse, Sermaye birikimi vasıtası ile daha ileri seviye teknoloji kullanımı da artmaktadır. Fakat daha ileri teknoloji kullanımı nitelikli işgücüne yol açacağı kesin bir yargı olmamaktadır. Nüfus artışı, istihdama iş gücü artışı olarak yansırken, kişi başına düşen ücretleri de olumsuz yönde etkilemektedir. Piyasada fazla iş gücü olduğu sürece, ücretlerin düşmesi beklenmektedir. İş gücü arzı arttıkça ücretler de düşmektedir. Bu durum ise, iş gücünü olumsuz yönde etkilemektedir.²⁴

Nüfus artışını hızlandırıcı politikaların birtakım amaçları mevcuttur. Bunlar en temel itibari ile devleti sayısal olarak büyütme ve nüfus itibariyle çoğaltmaktır.²⁵ Adam Smith'e göre nüfusun büyüklüğü ücret düzeyi ile bağlantılıdır, nüfus büyüklüğü istihdam arzını artırır bu artışın da gıda maddelerindeki yükseliş ile direk bağlantılı olduğu bilinmektedir. Politikaların yeni yeni geliştiği ilk dönemlerde, en verimli topraklar işlenmektedir dolayısıyla yatırımcı karı en üst düzeyde seyretmektedir. Nüfus artışına paralel olarak talep yükselmektedir ve yükselen taleple birlikte yatırımlar da artmaktadır. Nüfus artışı ile yatırımlar da doğru orantılıdır.²⁶

²³ Enis Gökyiğit Yörükoğlu, **Dokuz Işık'ta Nüfus Politikası**, Ankara, Dokuz Işık Yayınları, 2003, s.4.

²⁴ Devlet Planlama Teşkilatı, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)**, Nüfus, Demografi Yapısı, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, DPT, 2001, s.5.

²⁵ Murat, **a.g.e.**, s.40.

²⁶ Hüseyin Haşimi Güneş, "İktisat Tarihi Açısından Nüfus Teorileri ve Politikaları", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 10, Sayı:22, 2009, s.133.

1.2.1.1. Ekonomik Yönden Nüfus Artışını Savunan Görüşler

15. Yüzyıl ortalarından 18. Yüzyıl'ın sonlarına yakın döneme kadar Avrupa'da Merkantilizm yaygın ekonomik düşünce olarak bilinmektedir. Ekonomik yönden nüfus artışını savunan görüşleri ortaya atan iktisadi düşünce merkantilizm olarak bilinmektedir. Merkantilistler, fazla nüfusu savunmaktadırlar. Fazla nüfusu savunmaları şu şekilde özetlenebilmektedir; onlara göre nüfus artış hızına paralel olarak emek arzı da artmaktadır, emek arzı arttığında ücretler düşmektedir, fakat aynı yaşam standartlarında kalma çabasında olan işçiler bu durumda daha çok çalışmaktadırlar ve dolayısıyla üretimi arttırmaktadırlar. Artan üretimle birlikte uluslararası ticarete rekabet imkânları yükselmektedir ve ulusal servet çoğalmaktadır. Dolayısıyla fazla nüfus ekonomik seviyeyi yükselten ve olumlu yönde etkileyen bir durum olmaktadır. Artan nüfusla birlikte vergi mükelleflerinin sayısı da çoğalmaktadır ve devlet hazinesi de zenginleşmektedir.²⁷

Merkantilistlerin bu düşüncelerini savunmasındaki en temel kaynak iyi beslenmiş insan sayısıdır. Merkantilistler bu görüşlerine dayanarak nüfus artışını savunmaktadırlar. Başka bir deyişle, nüfusun artması iş gücü arzını yükseltip, üretim maliyetinde önemli bir unsur olan ücretlerin de düşük seviyede oluşmasını sağlayacak ve insanları çalışmak zorunda bırakacaktır²⁸.

Merkantilistler, tüm bu görüşleri nedeni ile Fizyokratların öncüleri olarak kabul edilmektedirler. Fizyokratlar, gerçek politik ekonominin kurucusu sayılmaktadırlar.²⁹

1.2.1.2. Siyasi Yönden Nüfus Artışını Savunan Politik Görüşler

Nüfus artışının ekonomik yönden olduğu kadar siyasi yönden de çok büyük bir önemi vardır. Nüfus, çağlar boyunca siyasi ve askeri anlamda toplumların güç gösterisi haline gelmiştir. Eski çağlarda Spartalılar, özellikle güçlü savaşıtlara ihtiyaç duyduğu için nüfus artışını desteklemek amacıyla evlenmeyi desteklemektedirler. Hem devletçe evlenmeyi desteklemektedirler. Hem de çocuk sahibi olmayı

²⁷ Murat, **a.g.e.**, s.41.

²⁸Kamil Güngör, "İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler", **Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:8,Sayı:12, Afyon, 2010, s.45.

²⁹ Vural F. Savaş, **İktisadın Tarihi Liberal Düşünce Topluluğu**, İstanbul, Avcıol Matbaacılık Yayınları, 1997, s.138.

desteklemektedirler. Bu desteklemelere karşın bekârlara karşı birçok dayatma mevcuttur, bu dayatmalar toplumdan dışlanmaya kadar gidebilmektedir. Spartalıları göre, evlenmelerin artışının yanı sıra en önemli konu ailelerin çocuk sahibi olmasıdır. Hatta spartalılar döneminde çok çocuklu aileler ödüllendirilmektedir. Spartalıları benzer olarak Atina'da evliliği teşvik edici birçok yasa var olduğu bilinmektedir. Savaş zamanlarında evliliği teşvik edici yasalar çıkarılırken, barış zamanlarında bu yasaların aksine işlemler yapılmaktadır. Savaş zamanlarında nüfus artırıcı politikalar izlenirken, barış zamanlarında tam tersi politikalar hâkim olmaktadır.³⁰

1.2.1.3. Sosyal Yönden Nüfus Artışını Savunan Görüşler

Sosyal yönden nüfus artışı ailenin istediği zamanda ve istediği sayıda çocuk sahibi olması düşüncesi ile bağlantılı şeklinde tanımlanmış olan aile planlaması ile açıklanmaktadır. Aile planlaması Türkiye'de nüfus politikasından bağımsız olarak değerlendirilmemekle birlikte, nüfusu azaltmaya yönelik politikanın bir parçası olarak uygulanmaktadır.³¹

1.2.2. Nüfus Artışını Yavaşlatıcı Politikalar

Nüfus artışını hızlandırıcı politikalar gibi nüfus artışını yavaşlatıcı politikalar da insanlık tarihi boyunca en yaygın olan politikalardan biri olarak bilinmektedir. Nüfus artışını yavaşlatıcı politikalarda izlenen en temel yol gebelik ve doğum önleyici uygulamalar olarak görülmektedir. Günümüzde nüfusu görece yüksek olan ülkelerde nüfus artışını yavaşlatıcı politikalar uygulanmaktadır. Çin ve Hindistan gibi nüfus yoğunluğu fazla olan ülkelerde bu politikalar yaygın olarak görülmektedir. Örneğin, Çin Halk Cumhuriyeti'nde devlet her aileye bir çocuk sahibi olma hakkı tanımaktadır. Bu kurala uymayan ailelere para cezası uygulanmaktadır.³²

Nüfus artışını yavaşlatıcı politikalar ve görüşlerin varlığı tarih boyunca süregelmektedir. Malthus'un nüfus teorisi bu konuda sayılabilecek en önemli teoridir olarak bilinmektedir. Malthus'a göre, nüfus artışını kısıtlayan faktörler iki çeşittir. Bunlardan birincisi doğal engellerdir; Açlıklar, büyük salgın hastalıklar, fırtınalar,

³⁰ Güneş, **a.g.e.**, s.129.

³¹ Murat, **a.g.e.**, s.44.

³² Açıköğretim Yayınları, "Şehirlerin Fonksiyonları ve Nüfus Politikaları", **Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü E-dergi**, Ankara, 2011, s.36.

ölümler, kazalar vb. faktörler fazla nüfusu azaltabilmektedir. İkincisi ise doğumların kontrolü ve evlenme çağının geciktirilmesidir. Nüfus fazlası ister istemez tabii engellerle karşılaşmaktadır. Nüfusla dolu bir dünyada yeni doğan bir kimse, eğer ailesi onu beslemiyor ise o dünyada gerçekten bir fazlalıktır. Bu bakımdan, Malthus fakirlerin az çocuk yapmalarını önermektedir. Böylece, Malthus nüfus ile gıda maddeleri arasında bir ilişki kurduğundan dinamik bir analiz yapmış sayılmaktadır.³³

Diğer bir teoride ise David Ricardo'nun savunduğu emek değer teorisi olarak bilinmektedir. Emek değer teorisine göre nüfusun artmaması gerektiği inancını şu görüşleri ile desteklemektedir;

- Nüfus artışı ve buna bağlı gelişen sermaye birikimi sonucu daha düşük kaliteli topraklar ekilmeye başlanacaktır ve dolayısıyla daha kaliteli topraklar için rant ödenmeye başlanmaktadır.
- Nüfus artışının bir sonucu olarak gıdaya olan ihtiyaç da artacaktır. Gıdaya olan bu talebin artması ile birlikte gıdaya erişim zorlaşacak ve gıda fiyatları da eskiye göre artacaktır. Bu durumun bir sonucu olarak, üretim, bereketli topraklardan kar ve rantı daha düşük ve daha verimsiz topraklara doğru kayması beklenmektedir.³⁴

1.2.2.1. Ekonomik Yönden Nüfus Yavaşlatıcı Görüşler

Malthus'a göre nüfus artışı ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Malthus'un nüfus teorisine göre uzun dönemde malların üretimi ile nüfus artış hızı arasında olumlu bir korelasyon bulunmamaktadır. Fakat Malthus bu teorisini öne sürerken, teknolojik gelişmeleri ve bu gelişmelerin insan hayatına kattığı şeyleri göz ardı etmektedir. Malthus, ortaya attığı bu teorisinde teknolojinin büyüme üzerindeki olumlu etkisini göz önünde bulundurmamaktadır. Teknoloji hızla ilerlemekte ve bu hızlı ilerlemenin sonucu olarak istihdamda kişi başına düşen gelir de artmaktadır. Bu durum ise, kişisel refahın yükselmesine neden olmaktadır.³⁵

Ekonomik bakımdan üzerinde en çok durulan ve nüfus artışlarına karşı olan

³³ Açıköğretim Yayınları, **a.g.e.**, s.65.

³⁴ Ayşegül Yakar Önal, "Smith'den Ricardo'ya Rant Teorisindeki Değişim", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, İstanbul, 2004, s.91.

³⁵ Osman Murat Telatar, Harun Terzi, "Nüfus ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Ankara, 2010, s.199.

görüŖ; gelirle yatırım arasındaki iliŖkiyi vurgulamaktadır. Bu iliŖkiye göre; nüfus artışından ayrı düşünölemeyecek iki terim mevcuttur, bunlar gelir ve yatırımdır.³⁶

1.2.2.2. Siyasi Yönden Nüfusu Yavaşlatıcı Görüşler

Günümüz dünyasında askeri açıdan teknolojik ilerlemelerin son derece etkili olduğu gözlemlenmektedir. Nükleer silahlan ellerinde bulunduran ordular insan unsurundan daha büyük bir askeri güç odağı oluşturmaktadır. Fakat nüfus çokluğu, diğerk koşulların eşitlenmesi halinde nüfusu az olan ülkeyi silahlı mücadeleden caydırıcı bir role sahip olmaktadır.³⁷

1.2.2.3. Sosyal Yönden Nüfus Yavaşlatıcı Görüşler

Ölkemizde aile planlaması konusunda nüfus artışını azaltıcı politikaların bir parçası olan nüfus politikasına bağımlı olarak değerkendirilmesi konusunda değışik görüşler mevcut olmaktadır. Türkiye nüfus artışını yavaşlatıcı bir politika benimsemektedir. Aile planlamasının ise istenilmeyen çocuğun dünyaya getirilmemesi konusunda aileyi bilgilendirmek ve hamileliğı önleyici yöntemleri duyurmak amacına yönelik olduğu bilinmektedir.³⁸

1.3. NÜFUS TEORİLERİ

1.3.1. Klasik Nüfus Teorisi

Malthus, Amerika’da nüfusun 25 yılda iki katına ulaşmış olmasından yola çıkmakta ve nüfus artışı ile ilgili görüşlerini Ŗu şekilde açıklamaktadır. Malthus’a göre nüfus, önünde hiçbir engel olmadığı takdirde (savaş, hastalık ve ölümler gibi) geometrik şekilde artmaktadır. Gıda maddeleri de buna paralel şekilde aritmetik bir dizi hâlinde artmaktadır.

Şekil 4: Malthus’un Nüfus Teoremi

2	4	8	16	32	64
2	3	4	5	6	7

Kaynak: Açıköğretim Yayınları, İktisadi Düşünceler Tarihi, Ankara, 2011, ss.64.

³⁶ Gökyiğit, a.g.e., s.14.

³⁷ Murat, a.g.e., s.43.

³⁸ A.e., s.44.

Şekil 4’de de görüldüğü gibi nüfus ile gıda maddelerinin artışı bu oranlarda olması halinde nüfus fazlasıyla artış göstermektedir. Malthus’a göre önemli olan en önemli konu nüfus miktarı ile gıda maddeleri arasındaki dengenin bozulmamasıdır.³⁹

Malthus’a göre önemli olan iki konu vardır; Birincisi, insanın varlığı ve yaşamının sürdürebilmesi için yiyecek maddelerinin sürekliliği ve varlığının önemli olduğu gerçeğidir. İkinci en önemli konu ise, iki cins arasında bulunan etkileşimdir. Bu etkileşim olmalı ve her zaman devam etmelidir. Robert Malthus yaptığı karşılaştırmada yaşadığı 25 yılı bir dönem olarak baz almaktadır. Malthus’a göre, yaklaşık 225 yıl sonra nüfusun ilk baştakinden 512 kat arttığı gözlemlenmektedir. Gıda maddelerinin ise bu süre zarfı boyunca 10 kat fazlalaşacağı görüşünü savunmaktadır. Dolayısıyla Robert Malthus’a göre, nüfus kontrol altına alınmalıdır. Nüfus devamlı şekilde kontrol altında tutulmalıdır. Bu şekilde devam edecek olursa, insanlığı tehdit edeceğini savunmaktadır. Bu nedenle insanların bu konuda eğitilmesi gerektiğini savunmaktadır. Malthus’un teorisinin bir çıktısı olarak, nüfus artışını engelleyici politikalar uygulanmalıdır hatta bir aileyi geçindirebilecek seviyede kazancı olmayan kişilerin evlenmesi yasaklanmalıdır.⁴⁰

Malthus nüfusu planlama kapsamına giren gebeliği önleyici doğal olmayan usulleri ahlâkî bulmamaktadır. Malthus’a göre doğal ve yasal olmayan yöntemlerle gebeliği önlemek yerine evlilikler sınırlı seviyede tutulmaya çalışılmalı ve bir aileyi geçindirecek gelir seviyesine ulaşamayan kişilerin evlenmesine mani olunmalı, bu sayede nüfus belirli bir seviyede tutulmalıdır. Klasikler ise; nüfus artışının, iş piyasasının da işgücü arzını fazlalaştıracaklarını ve buna paralel olarak ücretlerin düşeceğini böylece de; fakirliğin yaygınlaşacağını ilen sürerek Malthus’un görüşünde olanlarla birleşmektedirler. Ancak nüfus artış hızının azaltılması konusunda; ekonomik düzende olduğu gibi müdahale edilmemesini savunmaktadırlar çünkü zamanla nüfus ile ziraî üretim arasındaki dengenin kendiliğinden kurulacağını kabul etmektedirler.⁴¹

³⁹ Açıköğretim Yayınları, **a.g.e.**, s.64.

⁴⁰ Savaş, **a.g.e.**, s.344.

⁴¹ Gökyiğit, **a.g.e.**, s.15.

1.3.2. Optimum Nüfus Teorisi

Optimum nüfus teorisi en basit anlamı ile bir birim işgücüne bağlı verimliliğin en yüksek olduğu noktadaki nüfus miktarıdır.

Nüfus başına en yüksek verimliliğin alınabileceği seviye optimum nüfus teorisinin konusudur. Optimum nüfus teorisi, ekonomik faktörler dikkate alınarak düşünüldüğünde birey başına en yüksek verimliliğin alınabildiği noktayı işaret etmektedir. Bu durum göz önüne alındığında, girdiler değişmez olarak alındığında; nüfus miktarı eğer hesaplanan en uygun seviyenin üzerinde seyir gösteriyorsa, birey başına hesaplanan milli gelirin azalma eğiliminde olacağı bilinmektedir. Fakat eğer nüfus miktarı en uygun seviyede yani optimum düzeyde seyrediyorsa kişi başına düşen milli gelir artacaktır ve dolayısıyla refah seviyesi de artacaktır.⁴²

Optimum nüfus teorisi, nüfus miktarı ile ekonomik refah düzeyi arasında doğrudan ilişki kurar. Optimum nüfus teorisi beşeri kaynaklarla nüfus miktarı ve istihdam arasında düzeyli ilişkiler kurmaya çalışmakta ve bundan yararlanmaktadır. Optimum nüfus kavramı ve teorisi nüfus artışının üretimi belirleyen dinamikleri dikkate alınarak hangi nüfus miktarında en verimli kaynaklara ulaşabilirizi sorgulamaktadır.⁴³

1.3.3. Demografik Evrim Teorisi

Demografik evrim teorisi, Adolphe Landry tarafından ortaya atılan bir teori olarak bilinmektedir. Demografik evrim teorisi, demografik geçiş teorisi olarak da adlandırılmaktadır. Demografik geçiş teorisi bir toplumda doğum ve ölüm oranlarının yüksek olduğu bir durumdan, doğum ve ölüm oranlarının daha düşük olduğu bir duruma geçişini anlatan bir teori olarak bilinmektedir.⁴⁴

Demografik geçiş teorisi, toplumların nüfuslarındaki değişimlerin düzenli bir sıra içinde gerçekleşeceğini öngörmektedir. Demografik evrim teorisinde göre, toplumlar hiç kaçınılmaz şekilde yüksek doğurganlık ve ölümlülük durumundan,

⁴²Mesut Doğan, "Türkiye'de Uygulanan Nüfus Politikalarına Genel Bakış", **Marmara Coğrafya Dergisi**, İstanbul, 2011, s.304.

⁴³ Murat, **a.g.e.**, s.36.

⁴⁴ Yavuz, **a.g.e.**,s.8.

daha az doğumluluk ve ölümlülük oranlarının olduğu bir döneme geçtikleri gözlemlenmektedir.⁴⁵

Dünyada demografik kavramı sanayii devriminden sonra meydana gelmiş bir kavram olarak belirtilmektedir. Sanayii devriminden sonra, toplumlar yüksek ölüm ve doğumlar yerini düşük doğumlara ve ölümlere bırakmaktadır. Demografik evrim teorisine göre, ölüm oranlarının düşmesi dört farklı sebepten kaynaklanmaktadır;

- Kişi başına düşen gelir düzeyinin fazlalaşması,
- Sağlığa yapılan harcamaların fazlalaşması
- Teknolojide yaşanan gelişmeler,
- Sosyal ve kültürel alandaki gelişmeler olarak gösterilmektedir.⁴⁶

1940'lı yıllara gelindiğinde dünya nüfusunda meydana gelen artış yeni konuları gündeme getirmektedir. Bu konulardan biri demografik evrim teorisi olarak adlandırılmaktadır. Bu yeni konu ile birlikte toplumlar demografik değişimlerin herhangi bir düzene uyup uymadığı araştırılmaya başlanmıştır. Bu araştırmalar sonucunda "demografik evrim" modeli geliştirilmiştir. Blacker tarafından yapılan araştırmaya göre toplumlar demografik değişim açısından beş aşamadan geçmektedir:

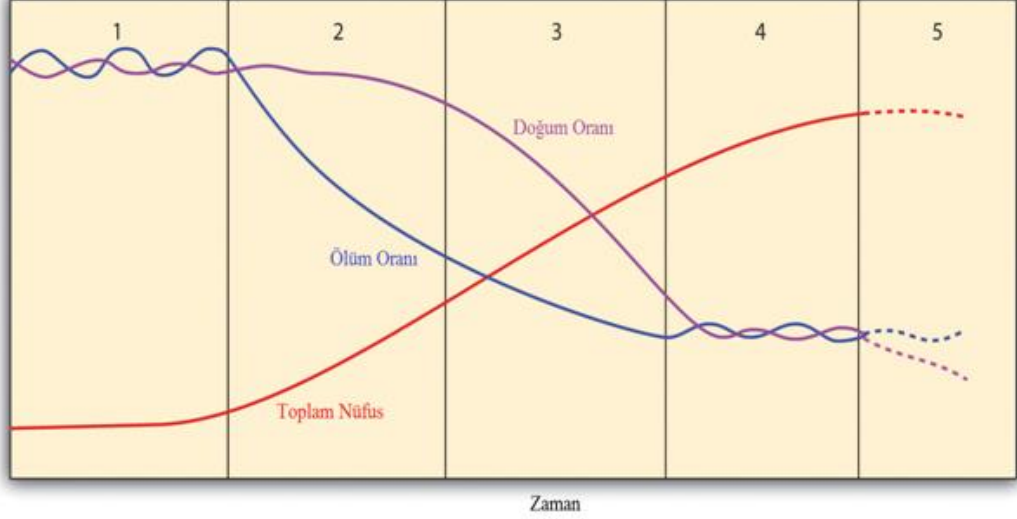
- İlk aşamada, doğum ve ölüm oranları yüksektir.
- İkinci aşamayı oluşturan dönemde ise, doğurganlık yüksek ancak ölümler azdır.
- Üçüncü aşamada, doğurganlık azalmaya başlamakla birlikte, ölüm oranları da hızla düşmeye devam etmektedir.
- Dördüncü aşama, denge aşamasıdır. Bu dönemde doğum ve ölüm oranları arasında denge sağlanmıştır.
- Son aşamada da doğumlar ölüm düzeyinin altına düşer ve nüfus azalmaya başlar.⁴⁷

⁴⁵ Murat Yüceşahin, "Küresel Bir Süreç Olarak Demografik Dönüşüm: Mekânsal Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi**, Ankara, Cilt:9, Sayı:1, 2011, s.14.

⁴⁶ Ömer Kayhan Seyhun, "Avrupa Birliği'ndeki Demografik Dönüşümün Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliği Çerçevesinde İşgücü Piyasalarına Yansımaları", Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, 2006, s.5.

⁴⁷ Murat, **a.g.e.**, s.37.

Şekil 5: Demografik Dönüşüm

Kaynak: Murat Yüceşahin, “Küresel Bir Süreç Olarak Demografik Dönüşüm”: Mekânsal Bir Değerlendirme, **Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi**, Ankara, Cilt:9, Sayı:1, 2011, ss.14.

Ünlü düşünür Blacker tarafından ortaya atılan görüşe göre, toplumlar evrelere ayrılabilir;

- Birinci evre tarım toplumu olarak tanımlanmaktadır. Tarım toplumunda, ölüm ve doğum oranları yüksek olarak tanımlanırken nüfus artış hızı yavaş olarak tanımlanmaktadır.
- İkinci evrede ise sanayileşme ön planda yer almaktadır. İkinci evrede sanayileşme ile birlikte sağlık şartlarında yaşanan olumlu gelişmelere bağlı olarak ölüm sayıları hızla azalmaya başlamıştır. Bununla birlikte doğum oranlarında herhangi bir düşüş meydana gelmediğinden, nüfusun artışa geçtiği görülmüştür.
- Üçüncü evrede, ölüm sayıları hızla düşmeye devam etmektedir. Fakat üçüncü evrede, ikinci evreden farklı olarak düşen ölüm oranlarının yanı sıra doğum oranları da düşmeye başlamaktadır.
- Dördüncü evrede modernleşme ön planda kalmaktadır. Sanayileşmeye ek olarak modernleşme de bu evrede görülmektedir. Bu dönemde nüfus değişmez olarak kabul edilmektedir.

- Beşinci evre olan en son evrede ise günümüz gelişmiş toplumların nüfus yapısı açıklanmaktadır. Beşinci evrede yaşlanmaya bağlı olarak ölüm oranları artarken, doğum oranları düşmektedir. Buna bağlı olarak nüfus miktarı da azalmaktadır.⁴⁸

⁴⁸ Neslihan Can, Merve Özer, “Demografik Geçiş Süreci ve Türkiye”, **Atılım Üniversitesi Siyasi Araştırmalar Laboratuvarı**, İstanbul, 2012, s.2.

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOGRAFI BİLİMİNİN DİNAMİKLERİ

2.1. NÜFUS

Nüfus kelimesinin sözlükte birçok anlamı vardır. Dünyaca ünlü ansiklopedi Meydan Larousse'da ise nüfus; “bir şehir, bir bölge veya bir memlekette oturanların tümü, kimse, kişi, özel bir kategori meydana getiren bireylerin tümü (tarım nüfusu gibi).”⁴⁹

2.1.1 Nüfus Miktarı ve Önemi

Nüfus sınıflandırılması birçok şekilde yapılmaktadır fakat en geçerli tanım Birleşmiş Milletlerce yapılmaktadır.

Birleşmiş Milletler’ in ölçütlerine göre: “0-14 yaş arasındakiler çocuk, 15-64 yaş arası gruptakiler yetişkin veya çalışabilir nüfus ya da faal nüfus, 65 yaş ve üzeri ise yaşlı nüfus” olarak sınıflandırılmaktadır.⁵⁰

Nüfusla ilgili gerekli tanımlamaları yapmak gerekirse, bunlar yaş, ortanca yaş, yıllık nüfus artış hızı, yaşlı bağımlılık oranı, genç bağımlılık oranı, toplam yaş bağımlılık oranı, nüfus artış hızıdır.

“Yaş: Kişinin bitirmiş (tamamlamış) olduğu yaştır.

Yıllık nüfus artış hızı: İki sayım tarihi arasındaki dönemde her 1000 nüfus için yıllık artan nüfustur.

Toplam yaş bağımlılık oranı: "15-64" yaş grubundaki her 100 kişi için "0-14" ve "65 ve daha yukarı" yaş gruplarındaki kişi sayısıdır.

Yaşlı bağımlılık oranı: "15-64" yaş grubundaki her 100 kişi için "65 ve daha yukarı" yaş grubundaki kişi sayısıdır.

Genç bağımlılık oranı: "15-64" yaş grubundaki her 100 kişi için "0-14" yaş grubundaki kişi sayısıdır.

Ortanca yaş: Bir nüfusu oluşturan kişilerin yaşları küçükten büyüğe sıralandığında ortada kalan kişinin yaşıdır. Buna göre, nüfusun yarısı bu yaştan küçük diğer yarısı

⁴⁹ Sedat Murat; **Dünden Bugüne İstanbul Nüfus ve Demografik Yapısı**, İstanbul, ITO Yayınları, Yayın No:49, 2006, s.43.

⁵⁰ Gümüş, **a.g.e.**, s.71.

da bu yaştan büyüktür.”⁵¹

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından yapılan bir sınıflandırmaya göre: “45-59 yaş arası orta yaş, 60-74 yaş arası yaşlılık, 75-89 yaş arası ileri yaşlılık, 90 ve üstü ise ihtiyarlık kategorisi içerisinde yer almaktadır.”⁵²

Yaşın sadece kronolojik olarak sınıflandırılması değil bununla birlikte biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yönleri de bulunmaktadır.

- Biyolojik açıdan yaşlanma; zamana bağlı olarak bedensel değişimlerin yaşanmasıdır, yani fiziksel yaşlanma olarak da açıklanabilmektedir. Biyolojik açıdan yaşlanma; saçın beyazlaması, derinin kırışması ve kas gücünün zayıflaması gibi çeşitli değişikliklerin yaşandığı dönem olarak tanımlanabilmektedir.
- Yaşlanmanın psikolojik boyutu ise biyolojik yaşlanmadan farklı olarak tanımlanmaktadır. Psikolojik yaşlanma; öğrenme, algı, problem çözme gibi bellek gücü ile ilgili noktalarda yaşanan değişimleri kapsamaktadır. Psikolojik yaşlanma, özellikle bireyin yaşlanma dönemine kendini hazırlayamaması sonucu oluşmaktadır. Örneğin, emeklilik döneminde yaşanan çöküntünün altında yatan en önemli nedenlerden birisini de bu oluşturmaktadır.⁵³
- Sosyolojik açıdan yaşlılık ise biyolojik ve psikolojik yaşlanmadan tamamen farklı olarak açıklanmaktadır. Bazı toplumlarda fiziksel olgunlukla bazılarında ise iktidar gücü otorite ile ilişkilendirilmektedir.⁵⁴

Nüfusun yaş yapısını açıkladıktan sonra yaş yapısına etki eden faktörleri de incelemek gerekmektedir.

2.1.2. Yaş Yapısı ve Önemi

Nüfusun yaş yapısına etki eden birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden arızı olanlar; doğal afetler, salgın hastalıklar ve savaş gibi olağanüstü durumlardır.

⁵¹ www.turkstat.gov.tr, (çevrimiçi),2017, Preistatistik Metaveri: Kapsam, Dönem ve Sınırlama

⁵² Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma”, Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı, **Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları**, Ankara, s.2.

⁵³ Fatma Arpacı, “Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık”, **Türkiye İşçi Emekliler Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları**, Ankara, 2005, s.18.

⁵⁴ Aysen Tokol, Yusuf Alper, **Sosyal Politika**, Bursa, Dora Yayınları, 5. Baskı, 2014, s.25.

Savaş, salgın hastalıklar, doğal afetler ve olağanüstü durumlar ayrı tutulduğunda, bir nüfusun yaş durumuna birkaç faktör etki etmektedir. Bu faktörler; göç hareketleri, ölümler ve doğumlar olarak sınıflandırılmaktadır. Bu bahsi geçen doğum, göç ve ölüm olayları ekonomik nedenlere bağlı olarak değişebilen faktörler olarak bilinmektedir.⁵⁵

Bir bölgenin nüfusu genel olarak üç farklı yolla değişime uğramaktadır. Bu değişim faktörleri; doğumlar, ölümler ve göçler olarak bilinmektedir. Genel olarak bakıldığında bir bölgede doğumlar ölümlerden fazla olursa nüfusun değişimi artış yönünde gerçekleşirken, tersi durumda nüfus azalma yönünde olacağı tahmin edilmektedir. Fakat doğum ve ölümlere artı ya da eksi nüfus yönünde etki eden bir faktör de göçlerdir.⁵⁶

Nüfusun yaşlanması konusu incelendiğinde ise, değerlendirmeye alınabilecek birkaç ana değişken mevcuttur. Bunlar; Toplam Doğurganlık (Fertilite) hızı, Nüfus artış oranı, Medyan Yaş, Yaşlı Bağımlılık Oranı, Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi, Nüfusun Yaşlanması ve Yaşlanma endeksi'dir.

- Toplam Doğurganlık (Fertilite) hızı: Bir kadının doğurgan olduğu dönem boyunca (15-49 yaşları arasında) doğurabileceği toplam çocuk sayısı olarak tanımlanmaktadır.
- Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi: Yeni doğmuş bireylerin tüm yaşamı boyunca doğum anındaki yaşam koşullarının aynı olduğu varsayımı altında beklenen ortalama yaşam süresi olarak tanımlanmaktadır.
- Nüfus artış oranı: Bir ülkede belli bir süre boyunca insan sayısında meydana gelen artış oranı olarak tanımlanmaktadır.
- Medyan Yaş: Belirli bir nüfusun medyan yaşı, bu nüfusu oluşturan kişiler yaş büyüklüğüne göre sıralandığında, en ortada kalan kişinin yaşı veya iki kişinin yaşlarının aritmetik ortalamasıdır.
- Nüfusun Yaşlanması: Bir ülkenin nüfusunda yaşlı nüfusun genç nüfusa olan oranının artmasıdır.

⁵⁵Sedat Murat, Levent Şahin, **AB'ye Uyum Sürecinde Genç İşsizliği**, İstanbul, İTO Yayınları, Avrupa Birliği Araştırmaları, Yayın No: 2011-35, s.88.

⁵⁶ Ertuğrul Murat Özgür, "Nüfusun Coğrafi Analizi", **Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları**, Ankara, 2010, s.77

- Yaşlı Bağımlılık Oranı: 65 yaş ve üstü yaşlardaki her 100 kişiye karşılık gelen 15-64 yaşlarındaki kişi sayısı olarak tanımlanabilmektedir.
- “Yaşlanma endeksi: 15 yaş altı her yüz çocuğa düşen 65 yaş üstü kişilerin sayısını ifade eder”.⁵⁷

2.1.2.1. Toplumun Yaşlanmasının Demografik Belirleyicileri

Toplumların yaşlanmasında birçok demografik belirleyici faktör vardır. Bunlar, (toplam doğurganlıktaki azalma) fertilitede azalma, mortalitede azalma, yaşlılık endeksi olarak sıralanabilir.

2.1.2.1.1. Fertilitede Azalma

Fertilite doğurganlık oranı anlamına gelmektedir. Fertilite hızı ise bir kadının yaşadığı süre içindeki doğum yapabileceği yıllarda kaç tane çocuk yapabileceğini kapsayan bir veri olarak tanımlanabilmektedir. Toplumun yaşlanmasında fertilitte hızı, çok önemli bir rol oynamaktadır. Günümüzde fertilitte hızı gelişmekte olan ülkelerde yüksek iken, gelişmiş ülkelerde düşük olduğu gözlemlenmektedir.⁵⁸

2.1.2.1.2. Mortalitede Azalma

Mortalite genel anlamı ile ölümlülük oranı anlamına gelmektedir. Gelişmiş ülkelerde mortalite oranı daha az iken, gelişmekte olan ülkelerde daha yüksektir. Mortalitede herhangi bulunan bir değişiklik; sağlık koşulları ile direkt ilintilidir.⁵⁹

2.1.2.1.3. Yaşlılık Endeksi

Yaşlılık endeksi genel itibarı ile nüfusun yaşlanması olarak tanımlanabilmektedir. Yaşlılık endeksi 65 yaş üstü her bireyin 15 yaş altı her çocuğa düşen oranı anlamına gelmektedir. Yıllar geçtikçe bu pay artmaktadır.

2.1.3. Nüfusun Cinsiyet Yapısı ve Önemi

Genel nüfus içindeki kadın erkek oranı, nüfusun cinsiyet yapısı olarak tanımlanmaktadır. Bu cinsiyet yapısı demografik, ekonomik ve sosyal yönden ciddi bir yer teşkil etmektedir. Fakat bir toplumda bu cinsiyet oranları arasındaki fark çok

⁵⁷ Aliye Mandıracıoğlu, “Dünyada ve Türkiye’de Yaşlıların Demografik Özellikleri”, **Ege Tıp Dergisi**, Sayı: 49, s.40.

⁵⁸ **A.e.**, s.41

⁵⁹ **A.e.**, s.42

fazla ise demografik sorunlar ortaya çıkmakta ve evlilikler zorlaşmaktadır. Ayrıca nüfusun cinsiyet yapısı iktisadi açıdan da önemli bir yere sahiptir. Nüfusun cinsiyet yapısı iktisadi açıdan istihdama katılımı doğrudan etkilemektedir. Örneğin, bir toplumda erkek oranı kadın oranından fazla ise, istihdama katılım da daha fazla olacaktır.⁶⁰

Bir toplumda nüfusun cinsiyet yapısı ve yaş durumu birleşimi, toplumun gelişimi için önem arz etmektedir. Bir toplumda bulunan cinsiyete göre yaş birleşimi o toplumdaki politikaların gelişimi için önem arz etmektedir.⁶¹

Nüfusun cinsiyet yapısını açıkladıktan sonra cinsiyet yapısına etki eden faktörleri de incelemek gerekmektedir.

Cinsiyet oranına; nüfusun yaş yapısı, istatistiki nedenler, ölüm oranları, göç ve savaşlar önemli ölçüde etki etmektedir.⁶²

Genel olarak hayatın her anında, doğumdan ileriki yaşlara kadar olan her dönemde erkeklerin ölümlülük oranları kadınlara göre daha yüksektir. Dünya geneline bakıldığında, doğumda erkeklerin oranı kadınlara göre %5-6 civarı daha yüksek olmasına rağmen erkeklerin ölümlülük oranlarının kadınlardan yüksek olması sebebi ile 20'li 30'lu yaşlara gelindiğinde nüfus çoğunluk bakımından kadınlar öne çıkmakta ve ileriki yaşlarda kadın oranının daha fazla olduğu gözlemlenmektedir.

Erken yaşlardaki nüfusa bakıldığında kadınlara nazaran erkeklerin daha çok olduğu gözlemlenmektedir, bununla birlikte genel olarak kadınların ortalama yaşam süresinin daha fazla olmasından dolayı kadın çoğunluğu yaşlı kesimde daha fazla olduğu görülmektedir. Kısacası, eğer bir toplum genç nüfusa sahipse, erkek oranının daha fazla olduğu söylenebilmektedir. Başka bir deyişle eğer bir toplum yaşlı nüfusa sahipse, o toplum içerisindeki kadın oranının erkek oranından daha fazla olduğu gözlemlenmektedir.

Konuya göç açısından bakmak gerekirse, göç alan ya da göç veren toplumlarda fark etmeksizin cinsiyet oranlarında bir değişiklik olmayacağı ileri sürülmektedir, Kendine yeni istihdam olanakları yaratmak amacı ile başka bir toplum içerisine giren cinsiyet genellikle erkekler olduğundan dolayı göç alan toplumlarda

⁶⁰ A.e., s.78.

⁶¹ Gökbunar, Koç, a.g.e., s.16.

⁶² Kenan Gürtan, "Demografik Analiz Metodları", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, Yayın no. 260, 1969. s. 114

erkek oranları kadın oranlarına göre daha yüksek olmaktadır. Aksi halde göç veren toplumlar için de geçerli olmaktadır. Göç veren toplumlarda erkek oranları kadın oranlarına göre daha düşük olduğu gözlemlenmektedir.⁶³

Cinsiyet oranlarına etki eden başka bir faktör de savaşlardır. Savaşa giden cinsiyet erkek olduğundan, erkek kaybına neden olmaktadır ve cinsiyet oranlarının erkeklerin aleyhine, kadınların ise lehine değişmesine yol açmaktadır.

Cinsiyet oranları kadar bir önemli diğer konu ise bir toplumdaki cinsiyet durumudur. Nüfus sayımlarından da cinsiyet durumu elde edilmektedir.⁶⁴

2.1.4. Nüfusun Medeni Durumu ve Önemi

Evlilik ve aile kavramlarının sosyal bilimlerde ve araştırma alanları için önemli kaynak niteliğinde olan iki terim olduğu bilinmektedir. Bu kavramlar incelendiğinde tek ve değişmez açıklamalarının olmadığı görülmektedir. Fakat en genel tanımı ile evliliği Birleşmiş Milletler açıklamaktadır. Evliliğin tanımlarına bakıldığında Birleşmiş Milletler tarafınca yapılan evliliğin tanımı; “kadın ve erkeğin yasal birleşmesi” olarak ifade edilmektedir. Yasal birleşmeden kasıt, ülkeden ülkeye değişmektedir. Her ülkenin yasal prosedürleri farklı işlemektedir. Başka bir tanım da demografi sözlüğündeki tanımdır; “karşı cinsten iki birey tarafından oluşturulmuş, resmi, dini veya ülkesel farklılıklara göre geleneksel olarak başka türlerde gerçekleştirilen meşru bir birliktelik” olarak tanımlanmıştır. Özetlemek gerekirse, çok farklı tanımları içinde barındırsa da evliliğin tanımı genel olarak herkes için aynıdır.⁶⁵

Evliliklerin sayısı, durumu ve evlilik süreci ve bunun gibi tüm veriler sosyal araştırmalarda kullanılması açısından önem arz etmektedir. Nüfus politikaları ve bu politikaların saptanmasında evliliklerin durumu ve süregelen yaşam içindeki durumları inceleme konusu olmaktadır. Birçok çalışma sonuçlarına göre nikâh şekli, ilk evlenme yaşı veya medeni durumu gibi değişkenlerin tek tek ve/veya bir arada etkisinin olduğu düşünülmektedir. Çoklu analiz yönteminin birçok sosyal olayda

⁶³ Murat, **a.g.e.**, s.121.

⁶⁴ Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü, “Mekânsal Bir Sentez: Türkiye”, İTÜ Vakfı Yayınları, 9. Bölüm, s.251.

⁶⁵ Sabahat Tezcan, Yadigar Coşkun, “Türkiye’de 20. Yüzyılın Son Çeyreğinde Kadınlarda İlk Evlenme Yaşı Değişimi ve Günümüz Evlilik Özellikleri”, **Nüfusbilim Dergisi**, Ankara, 2004, s.15.

olduğu gibi çalışmanın niteliğini artırdığı öngörülmektedir.⁶⁶

Yaşayan toplumlarda evliliklere etki eden birçok farklı parametre vardır. En önemli unsurların başında ise çiftlerin sosyo demografik özellikleri gelmektedir. Yaş, eğitim düzeyi, gelir durumu gibi faktörler evlilikte mutlu olma düzeyini etkilemektedir. Sosyo-demografik yapının uyumlu evlilik için çok önemli bir unsur olduğunu belirten çok sayıda bilimsel araştırma bulunmaktadır.

Kelly, Markman, Haldford, gibi birçok ünlü düşünür evlilikte uyum için çeşitli unsurların olduğunu belirtmektedirler. Olumlu bir ilişki, iyi iletişim, çatışmaların çözünebilme becerisi, eşlerin birbirlerine karşı besledikleri pozitif duygu ve düşünceler, eşlerin keyifli bir şekilde birlikte aktivite yapabilme becerisi uyumlu evliliğin temel taşlarını oluşturduğunu belirtmişlerdir. Çiftlerin uyumlu bir ilişki oluşturabilmeleri için birbirlerine bağlı olmaları, gereksinimlerini karşılayabilmeleri ve duygusal olarak birbirlerine düşkün olmaları gerekmektedir. Evlilik doyumu ve evlilikte yakın olma arasında bir korelasyon vardır. Eşler arasında yakınlık arttıkça zamanla evlilik doyumunda da artış olur.

Boşanma kavramı eşlerin mahkeme yoluyla evlilik akdini bitirmesi anlamına gelmektedir. Mahkeme kararı ile boşanma gerçekleştikten sonra, medeni hal, ‘evli’ iken ‘boşanmış’ medeni halini almaktadır.

Boşanmanın birçok nedeni bulunmaktadır. Her bilim dalı boşanma kavramının sebeplerini kendi açısından incelemektedir. Psikologlar, kişiler arası uyumu sorgularken, ekonomistler parasal durumların, ailenin ekonomik durumunun boşanma üzerindeki etkisini araştırmaktadırlar. Fakat her ne kadar önlem alınmaya çalışılırsa çalışılsın, boşanma her toplum içinde var olan bir gerçektir ve kaçınılmaz olarak görülmektedir.⁶⁷

Evlenme ve boşanmalar konusunda küresel bazda ne gibi gelişmeler yaşandığını açıklamak gerekirse; günümüzde boşanma olgusu git gide yaygınlaşan bir kavramdır. Örneğin; Amerika’da son 30 yılda boşanmalar hiç olmadığı kadar çok artış göstermiştir. Gelişmiş ülkelerde ise, boşanma oranlarının gelişmekte olan ülkelere nazaran daha çok olduğu gözlemlenmektedir. Bu boşanmaların temel

⁶⁶Coşkun, a.g.e., s.30.

⁶⁷Battal, a.g.e., s.23.

sebepleri arasında birçok neden sayılabilmektedir.⁶⁸

Aile kurumunun ilk çağlardan günümüze kadar her zaman diliminde farklı yapıda olduğu bilinmektedir. Aile kurumunu etkileyen birçok faktör mevcuttur bunlardan birkaçı; teknolojinin gelişmesi, sanayileşme ve kentleşme olarak açıklanabilmektedir. Sanayileşme ve teknolojik gelişmelere paralel olarak aile yapısı da çok büyük değişikliklere uğramıştır. Eski yıllarda geleneksel aile daha yaygın iken, şimdi çekirdek ailelerin daha yaygın olduğu görülmektedir. Buna paralel olarak kişisel ön plana çıkmaktadır. Kişilerin aile arasında kendi çıkarlarını düşünür oldukları buna paralel olarak yardımlaşma ve dayanışmanın eskiye göre daha az var olduğu gözlemlenmektedir.⁶⁹

Bütün bunların sonucu ve doğal olarak dünya ülkelerinde ve ülkemizde boşanmaların arttığı gözlemlenmektedir. Ayrıca, meydana gelen boşanma oranlarına baktığımızda boşanmanın sürekli arttığı gözlemlenmektedir.⁷⁰

2.1.5. Nüfusun Hanehalkı Büyüklüğü ve Önemi

Aile kavramının yanı sıra demografik incelemelerde değerlendirilip araştırılan bir diğer birim de hanehalkı kavramıdır. Hanehalkı; sosyo-ekonomik bir birim olup akraba olsun veya olmasın, aynı yerde yaşayan kişilerin oluşturduğu grup olarak tanımlanabilmektedir. Evinde tek başına yaşayan bir kişi de bir hanehalkı oluşturmaktadır. Özel ve kurumsal hanehalkı tanımlarını birbirinden ayırmak gerekmektedir. Tanım olarak hanehalkı, “Aralarında akrabalık bağı bulunsun ya da bulunmasın aynı konutta veya konutlarda, aynı konutun bir bölümünde yaşayan, kazanç ve masraflarını ayırmayan bir veya birden fazla kişiden oluşan topluluklar” şeklinde açıklanmaktadır. Hanehalkının her birinin aile içinde temel bir rolü vardır. Aile bireylerinde bir veya daha fazlası iş gücüne katılarak aile içindeki ekonomik

⁶⁸Ali Bayer, “Değişen Toplumsal Yapıda Aile”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Şırnak, 2013, s.105.

⁶⁹ Vehbi Ünal, “Geleneksel Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Boşanma Sorunu ve Din”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2013, s.591.

⁷⁰ Ünal, *a.g.e.*, s.595.

rolünü gerçekleştirmektedir. Bu ekonomik rol doğrudan veya dolaylı şekilde istihdamda bulunarak kendini göstermektedir.⁷¹

Doğum düzeyinin bir göstergesini oluşturduğu için ortalama hanehalkı büyüklüğü önem arz etmektedir. Diğer şartlar aynı kalmak koşuluna bağlı olarak, ortalama aile büyüklüğü doğum düzeyi ile doğru orantılı olarak değişmektedir.⁷²

2.1.6. Bağımlılık Oranı ve Önemi

Bir toplumda bulunan bireyler hem üretici hem de tüketici olabilmektedirler. Bir toplumda ekonomik denge sağlanabilmesi için üretime katılan kişilerin, ürettiklerinin üretime katılmayan kişilere de yetecek kadar olması gerekmektedir. Ancak bu şekilde tüketim üretim dengesi sağlanmış olmaktadır. En basit hali ile formüle etmek gerekirse; çalışma çağı dışındaki nüfus toplam sayının çalışma çağındaki nüfustaki sayıya bölünmesi ile bulunabilmektedir. Bu formül sayesinde iktisadi açıdan etkin nüfusun (15-64 yaş) kaç adet yaşlı ve çocuğa yani bağımlı orana denk geldiği hesaplanmaktadır. Buradan, ekonomik açıdan faal olabilecek çağda yani 15-64 yaşları arasındaki her 100 kişiye karşılık ne kadar çocuk ve yaşlı nüfus isabet ettiği ölçülmektedir. Bu oran, şüphesiz çalışan kişinin kendisinden başka daha ne kadar nüfusu geçindirmek zorunda olduğunu göstermez.⁷³

Bir nüfus içerisinde bağımlılık oranlarını artıran sebeplerden biri çocuk ve yaşlıların fazlalığı olarak bilinmektedir. Bu bilgiden hareketle, yaşlı ve çocuk oranları toplumların gelişmişlik seviyesine göre değişebilmektedir.⁷⁴

Bağımlılık oranı nüfusun yaşlanmasına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Örneğin; nüfusun yaşlanmasının tasarruf üzerinde olumsuz etkisi bulunmaktadır. Nüfus yaşlandıkça ve çocuk oranı arttıkça bağımlılık oranları artacağından tasarruf da azalması beklenmektedir. Nüfus içinde bulunan yaşlı ve çocuk oranı düştükçe tasarruf oranlarının arttığı gözlemlenmektedir.⁷⁵

Bu tanımlardan hareketle bağımlılık oranlarını aşağıdaki şekillerde formüle edebiliriz:

⁷¹ Zafer Yükseler, Ercan Türkan, “Türkiye’de Hanehalkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi”, **Ekonomik Araştırma Forumu Yayınları**, Yayın No: TÜSİAD-T/2008-03/455, s.92.

⁷² Murat, **a.g.e.**, s.73.

⁷³ Murat, **a.g.e.**, s.125.

⁷⁴ Murat, Şahin, **a.g.e.**, s.81

⁷⁵ Murat, **a.g.e.**, s.66.

- Toplam Bağımlılık Oranı: Çalışma Çağı Dışı Nüfus / Çalışma Çağı Nüfus* 100
- Çocuk Bağımlılık Oranı: Toplam Çocuk Nüfus / Çalışma Çağı Nüfus* 100
- Yaşlı Bağımlılık Oranı: Toplam Yaşlı Nüfus / Çalışma Çağı Nüfus* 100

”Yukardaki formülizasyonda da görüldüğü üzere, bağımlılık oranı; bağımlı olarak adlandırdığımız çocuk ve yaşlı nüfus miktarları toplamının, bağımlı olmayan nüfusa bölünmesiyle ortaya çıkan sonucun 100 ile çarpılması ile elde edilmektedir.

İktisadi açıdan bakıldığında bir ülkenin yaşam beklentisinin yüksek olması piyasalara olan işçi arzını yükseltmektedir ve buna bağlı olarak da bağımlılık oranları düşmektedir. Başka bir açıdan bakıldığında ise, yaşam süresi beklentisinin 80’den 85’e yükselmesi ise bağımlılık oranını artırmaktadır. Bu durumun bir benzeri doğurganlık kavramı için de geçerli olmaktadır, doğurganlık oranları yükseldikçe bağımlılık oranları da artacaktır.⁷⁶

2.2. DOĞURGANLIK

1. Dünya savaşı sonrası teknolojik gelişimler nedeniyle küresel çapta bakıldığı zaman özellikle gelişmiş ülkelerde doğurganlık oranının azaldığı ve sağlık sektörünün gelişmesi nedeniyle de yaşam sürelerinin uzadığı gözlemlenmektedir. Bu nedenle, yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranının arttığı gözlemlenmektedir. Bu durum da demografik yapıda insanlığının yaş ortalamasının arttığının belirtisi olarak belirtilmektedir.

2.2.1. Doğumların Tanımı ve Önemi

Ülkemizde 1920’li yıllardan günümüze kadar gelinen süreçte ekonomik ve iktisadi alanda ve özellikle de son yirmi yıl içinde sağlık sektöründe yapılan yatırımlar neticesinde anne çocuk sağlığında olumlu gelişmeler olmasına ve çocuk ölümlerinin azalmasını sağlamaktadır. Ayrıca, kadınların çalışma ekonomisine katılım oranının artmasından dolayı, doğurganlık oranlarında ciddi düşüşler olduğu gözlemlenmektedir. Bu gelişmeler neticesinde, ülkemizin nüfusu yüksek doğurganlık ve ölümlülük hızından çıkıp düşük doğurganlık ve ölümlülük hızına sahip ve gittikçe yaşlanan bir nüfusun özelliklerini kazanmaya başlamaktadır. Nüfusun yaşlanması ile

⁷⁶ Richard Jenkins, **Social Identity**, America, Fourth Edition, 2004, p.44.

birlikte bazı sorunlar ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Gittikçe artan bu sorunlar için tedbir alınması gerektiği önemle üzerinde durulan bir konu olarak bilinmektedir. Bunlar; sağlık hizmetlerine ulaşım ve etkin kullanılabilirlik, yaşlı bakım hizmetlerinin yeterliliği, sosyal güvenlik, yaşlıların çalışma durumları vb. yaşam kalitelerini etkileyen unsurlar olarak sayılabilmektedir.⁷⁷

2.2.2. Doğum Oranlarına Etki Eden Faktörler

Bir toplumun doğurganlığına etki eden çeşitli etkenler bulunmaktadır. Bu etkenler, demografik, etnik, sosyal, kültürel ve ekonomik etkenler olarak sıralanabilmektedir. Bu faktörleri keskin çizgilerle birbirinden ayırmak gerekmektedir. Doğurganlık kavramına etki eden başlıca demografik faktörler; yaş, evlilerin oranı ve doğum kontrolü uygulamalarının yaygınlık derecesi olarak sıralanabilmektedir. Bu üç faktörün etkileri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Kadınlar açısından bakıldığında 15-50 yaş arası kadınların doğurganlık derecesi çok farklılık göstermektedir. Kadınlar için doğurganlık biyolojik olarak 19 yaşında en üst seviyesine ulaşırken, 35 yaşından sonra kademeli olarak düşer ve 45 yaşlarına gelindiğinde neredeyse tamamen bittiği gözlemlenmektedir. Doğurganlık yaşlara göre böyle bir süreç takip etmektedir fakat bu durum tabii ki kadının evli olup olmadığına, evli ise yapılması planlanan çocuk sayısına, eşlerin sağlık durumlarına, çiftler arasında uygulanan doğum kontrolü önlemlerinin etkinliğine göre değişkenlik göstermektedir. Bu nedenle sadece kadının doğurganlığının tek başına dikkate alınması yeterli olmamaktadır. Bir toplumda genel olarak, evli nüfusun oranı yükseldikçe doğum oranında artış olması beklenebilmektedir. Çeşitli yaş gruplarındaki evlilik oranlarının yükselmesi, o yaş gruplarındaki özel doğum oranlarının yükselmesine neden olmaktadır. Yapılan araştırmalar çerçevesinde evlilik süresinin de doğurganlık üzerinde etkisi olduğu bilinmektedir. Evliliğin ilk yıllarında doğurganlık oranı yüksek olurken, daha sonraki yıllarda düşme eğilimi göstermektedir. Fakat büyük kentlerde geçim güçlüklerinin giderek artmasına bağlı olarak artan doğum kontrol yöntemleri ve aile planlaması uygulamaları ile bu durumda da birtakım değişmelerin olması beklenmektedir.⁷⁸

⁷⁷Türkiye İstatistik Kurumu, **Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni**, İstatistiklerle Yaşlılar 2012, 2013, Sayı: 13466.

⁷⁸ Murat, **a.g.e.**, s.267.

2.2.3. Doğurganlığa İlişkin Oranlar

Doğurganlığa ilişkin oranlarla alakalı yaşlara göre doğurganlık hızı, toplam ve genel doğurganlık hızı ve kaba doğum hızını içeren ölçüler hakkında bilgi verilmektedir.

Doğurganlığın yaşla alakasını anlamak için yaşa özel doğurganlık hızları yararlı bir gösterge olarak baz alınabilmektedir.⁷⁹

Toplam doğurganlık, genel doğurganlık ve kaba doğum hızı incelenmesi gereken üç önemli terim olarak bilinmektedir. Toplam doğurganlık hızı, doğurganlığın genel düzeyinin araştırılmasında oldukça yararlı olan özetleyici bir doğurganlık göstergesidir. Toplam doğurganlık hızı, yaşa özel doğurganlık hızlarının toplanıp beş ile çarpılmasıyla elde edilir. Toplam doğurganlık hızının formülü ise;

TDH (Toplam Doğurganlık Hızı): Yaş doğurganlık hızı X 5 olarak ifade edilmektedir.

Kadınların doğurganlık yaşamları süresine yaşam yılı denmektedir. Söz konusu yaşa özel doğurganlık hızlarının geçerli olması durumunda, doğuracakları toplam çocuk sayısı olarak yorumlanabilmektedir.

15 yaşından 44 yaşına kadar her 1000 kadına düşen doğum sayısına genel doğurganlık hızı denir. Bir yılda her 1000 kişiye düşen doğum sayısına ise kaba doğum hızı denilmektedir.⁸⁰

Araştırmalarda doğum verilerinden yararlanılan alanlar arasında anne çocuk sağlığı ve aile planlaması hizmetlerinin örgütlenmesi, yürütülmesi ve yeniden düzenlenmesi aşamalarının uygun bir biçimde planlanması verilerinden yararlanılmaktadır. Nüfus artışında rol oynayan en önemli faktör doğumlar olarak bilinmektedir. Doğumlarla ilgili hızlara fertilite hızları da denmektedir. Bir bölgenin ya da ülkenin nüfus artışıyla doğrudan ilgili olan tek şey doğumlardır. Doğumlar nüfus artışına direkt etki etmektedir. Belirli bir toplumda ya da belirli bir bölgede, bir yıl içindeki toplam canlı doğumların, o bölgenin yıl ortası nüfusuna bölünüp, 1000 ile çarpılması ile elde edilmektedir.

Doğum oranı : (Toplam canlı doğumlar / Yıl ortası nüfus)*1000

⁷⁹ İsmet Koç, Erhan Özdemir, *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*, Doğurganlık, Bölüm:4, s.45.

⁸⁰ A.e., s.46.

Kaba doğum hızı ile belirli bölgedeki doğurganlık oranı ile ilgili kesin bilgi elde edilemez. Bunun nedeni ise yıl ortası nüfus içinde, doğum yapamayacak yaşta ve cinsiyette kişilerin olmasıdır. Doğumlarla ilgili yaş grubu 15 yaş ile 49 yaş arası kadınlardır. Doğurganlık hakkında daha doğru bilgiler elde edebilmek için bu yaş aralığındaki kadınları incelemek gerekir.⁸¹

Kaba doğum hızı : (Bir yıl içindeki toplam canlı doğum sayısı / Yıl ortası nüfus)*100

2.3. ÖLÜMLÜLÜK

Ölümler sadece nüfus biliminin değil birçok anabilim dalının konusu olmaktadır. Ölümlülük ve ölüm üzerine düşünürler birçok kuram yayınlamışlardır.

2.3.1. Ölümün Tanımı ve Önemi

Kurumlardan önemli olanlardan bir tanesi psikoanalitik kuramdır. Psikoanalitik kuramın kurucusu Sigmund Freud'dur. Freud tarafından geliştirilen psikoanalitik teorisine göre insan, iki farklı içgüdü dünyaya gelmektedir. Bu içgüdüler; yaşam içgüdü ve ölüm içgüdü olarak bilinmektedir. Freud'a göre, yaşam içgüdü, insanın yaşama coşkusu olarak tanımlanmaktadır. Ölüm içgüdü ise ölüme yakın hissetme ve yok olma içgüdü olarak açıklanmaktadır. Sigmund Freud'un ortaya attığı psikoanalitik görüşe göre, her canlı kendini ölümsüz sanarak doğmaktadır. Bu sanı ile birlikte insan, ilk başlarda ölümlülüğe karşı bir tepki gösterir. Ölüm kavramına ilişkin bilgi eksikliğinden dolayı da insanda bağınaz davranışlar sergilendiği görülmektedir. Bu nedenle ölümlülüğü hiçbir zaman tamamen anlayamaz.⁸²

Bir diğer düşünürün görüşüne göre ise, kişinin sahiplenme içgüdü artar ve gelişirse ölümden daha fazla çekinmektedir ve bunun mantıklı bir açıklaması da bulunmamaktadır. Fromm'a göre bu korkunun sebebi ölüm değildir, sahip olunan şeyleri, benliği, malı mülkü, bedeni kaybetmekten kaynaklanmaktadır ve kişi yok olmaya sürüklenmekten korkmaktadır. Varoluşçu kurama göre ise; bireyin ölüm olgusuna karşı geliştirdiği duruşu, bireysel varoluşu ve kendini anlama arayışını bir

⁸¹ Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Sağlık Hizmetleri Sekreterliği, "Hız ve Oran", **Sağlık Hizmetleri Dergisi**, Sayı:25, 2011, s.33.

⁸² Sevgi Sezer, Pelin Saya, "Gelişimsel Açıdan Ölüm Kavramı", **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 13, 2009, s.153.

bütün olarak kapsayan bir durum olarak tanımlanmaktadır. Ölümün varlığını bilmek insanoğlunun hayatı sorgulamasına ve ölümün varlığını bilerek yaşamasına sebep olmaktadır. Birçok toplum bunu bilerek yaşamaktadır. Örneğin Amerika'da var olan Amish topluluğu ölümün varlığını bilir ve buna uygun yaşamaktadırlar. Toplumun ve ailenin değerini bilirler ve buna göre hayatlarını sürdürmektedirler.⁸³ Açıkça görülmektedir ki, ölümün ve ölümlülük bilincinin üzerine birçok alan araştırması yapılmaktadır. Ölümün insan üzerindeki etkileri birçok düşünür tarafından önemle üzerinde durulmuştur. Özellikle psikoloji alanında birçok teori içerisinde ölüm, ölümlülük ve ölüm bilinci yer almaktadır.

2.3.2. Ölümlere İlişkin Oranlar

Ölüm oranları, sosyal göstergelerin, nüfus artışının, sosyal hizmetlerin ve halk sağlığı hizmetlerinin önemle üzerinde durduğu göstergelerden biri olarak öngörülmektedir. Ölümlere ilişkin oranlar, bir toplumda genel sağlık düzeyi hakkında bilgi vermektedir. Ölümlere ilişkin veriler incelendiğinde, kaba ölüm oranı önemli bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Ölümlere ilişkin oranlara bakılırken ve hesaplanması sırasında sadece kaba ölüm oranından faydalanmak yetersiz kalmaktadır. Sadece kaba ölüm oranlarına bakmak yerine çeşitli yaşlardaki verilere de bakmak gerekmektedir. Örneğin, beş yaş altı ölüm hızı ve beklenen yaşam süresinin artmasıyla birlikte 65 yaş ve üstü ölüm oranlarının kullanılması önerilmektedir. Sağlık ve refahın göstergesi olarak ölüm oranları baz alınabilmekte ve bir gösterge olarak değerlendirilebilmektedir. Ölüm oranları, bir ülkede nüfus artış hızına doğrudan etki etmektedir.

Ölüm oranlarının, ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ile doğrudan ilintili olduğu bilinmektedir. Gelişmiş toplumlarda, gelişmekte olan toplumlara göre ölümlülük oranları daha az olduğu bilinmektedir. Ölüm oranları nüfus artış hızına da doğrudan etki etmektedir.⁸⁴

Ölümlere ilişkin oranlar incelendiğinde, kaba ölüm hızı değerlendirmeye alınmaktadır. Kaba ölüm hızı bir yıl için hesaplanmaktadır. Daha önce de bahsedildiği gibi, “bir bölgede bir yıl içinde görülen toplam ölüm sayısının bölgenin

⁸³ A.e., s.154

⁸⁴ Fatma Lorcü, Bilge Acar Bolat, “Yaşlara Göre Ölüm Oranları İle Sosyo-Ekonomik Göstergeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Sayı: 38, 2009, s.125.

yıl ortası nüfusuna bölünmesiyle” bulunur. Kaba ölüm hızı, ölümler sebebi ile belirli bir toplumda meydana gelen nüfus azalması olarak açıklanmaktadır. Kaba ölüm hızı bize ölümler hakkında genel bir bilgi vermektedir. Bu sebeple kaba ölüm hızından yararlanarak iki bölgeyi kıyaslamak çok sağlıklı olamayacaktır.⁸⁵

“Kaba Ölüm Hızı: Bir yıl içinde görülen toplam ölüm sayısı / yıl ortası nüfus”

Kaba ölüm hızı dışında bir de yaşa ve cinsiyet göre ölüm hızları mevcuttur. Yaşa ve cinsiyete göre ölüm formülizasyonu da kaba ölüm hızındaki hesaplama ile benzerlik göstermektedir.

Yaşa ve cinsiyete göre ölüm hızı: Bir yıl yaş ve cinsiyette ölen kişi sayısı / aynı yaş ve cinsiyetin yıl ortası nüfusu

2.3.3. Ölüm Oranlarına Etki Eden Faktörler

Toplumdan topluma ölüm oranları farklılık göstermektedir. Bu farklılığın sebepleri çok çeşitli olabilmektedir. Ülkenin gelişmişlik düzeyi, sosyo ekonomik durum, sağlık koşulları vss. gibi faktörler etki edebilmektedir. Fakat temel olarak değerlendirilmesi gereken konu yaşa göre ölüm oranlarıdır.

Nüfus artış hızının temelinde yatan en önemli belirleyici niteliğinde kabul gören yaşa göre ölüm oranları ile ekonomik değişimler arasındaki ilişkiler kanonik korelasyon analizi ile açıklanmaktadır. Kanonik korelasyon analizi ile

- Sosyo ekonomik değişkenler ile yaşlara göre ölüm oranları birbiri ile olan ilişkisinin güçlü olduğu saptanmaktadır.
- 60 yaş ve üstü, beş yaş altı çocuk ve 5-14 yaş arası kesim için ölüm oranlarının kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla oranı, istihdama katılım, işsizlik, okuma yazma oranları arasındaki bağın kuvvetli olduğu görülmektedir.
- İleriki yaşlardaki ölüm oranları incelendiğinde, bu ölümlerin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla’dan, istihdam durumlarından, toplumun eğitim seviyesinden etkilendiği gözlemlenmektedir.⁸⁶

2.3.4. Yaşam Süresi Beklentisi

Yaşam süresi beklentisi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Yaşam süresinin, bir toplumun gelişmişlik seviyesinin en temel belirleyici göstergelerinden

⁸⁵ Milli Eğitim Bakanlığı, **a.g.e.**, s.33.

⁸⁶ Lorcu, Bolat, **a.g.e.**, s.131.

biri olduğu kabul edilmektedir. Yapılan araştırmalara göre, dünyada gelişmişlik seviyesi yüksek olan ülkelerde dünyaya gelen her çocuğun yaklaşık yetmiş yıldan daha uzun süre hayatta kalması beklenmektedir. Fakat gelişmişlik seviyesi düşük olan ülkelerde yapılan araştırmalar göstermektedir ki, yaşam süresi beklentisi daha düşüktür. Yaşam süresi beklentisinin yaklaşık elli yıldan daha az olduğu bilinmektedir. Açıkça görülmektedir ki ülkeler arası yaşam süresi beklentisinde ciddi farklar mevcuttur. Ülkeden ülkeye farklılık gösteren yaşam sürelerinde bulunan bu farklılığın birçok sebebi mevcuttur. Bir ülkede var olan ve devletçe sağlanan barınma, gıda ürünleri, çevresel faktörler, hijyen, temiz suya ulaşma farklılıkları gibi nedenler, insanların toplumdaki yaşam kalitesini ve yaşam süresini belirleyen en temel faktörlerden birkaçı olarak bilinmektedir.⁸⁷

Yapılan araştırmalar doğrultusunda önümüzdeki 50 yılda, geri kalmış ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki fark gittikçe kapanmaktadır, bu farkın 12 yıla kadar düşeceği tahmin edilmektedir. Sonraki 50 yılda ise, bu farkın 7 yıla kadar düşmesi öngörülmektedir. Sonuç olarak, özellikle son yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arası yaşam süresi beklentisi daha kapanacak ve ileri yaş gruplarında yaşam beklentisinde önemli artışlar olacaktır. Anne ölümlerinin çok yüksek olduğu çok az sayıdaki ülkede, kadınlarda yaşam beklentisi erkeklerden daha az olmaktadır. Genel olarak yaşam sürelerine bakıldığında dünya çapında kadınlarda yaşam beklentisi erkeklerden 7,4 yıl daha fazla olarak hesaplanmaktadır. Aradaki bu fark gelecek yarım yüzyıl içinde düşerek 6,1 yıla kadar inmesi planlanmaktadır.⁸⁸

TÜİK'in yaptığı Hayat Tabloları (2013-2014) araştırmasında, yaşam süresi beklentisinin nasıl olduğu daha net anlaşılmaktadır.

“Doğuştaki beklenen yaşam süresi, Türkiye geneli için toplamda 78, erkeklerde 75,3 ve kadınlarda 80,7 yıldır, genel olarak kadınlar erkeklerden daha uzun süre yaşamakta olup, doğuştaki beklenen yaşam süresi farkı 5,4 yıldır, çalışma çağına başlangıcı olan 15 yaşındaki kişilerin ortalama kalan yaşam süresi 64,3 yıl, erkekler için bu süre 61,6 yıl, kadınlar için ise 66,9 yıl, Türkiye genelinde, 50 yaşında olan bir kişinin kalan yaşam süresi ortalama 30,6 yıl, erkekler için bu süre 28,3 yıl iken,

⁸⁷ Dilek Teker, Suat Teker, Mine Sönmez, “Ekonomik Değişkenlerin Kadın ve Erkeğin Yaşam Süresine Etkisi”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 4, 2012, s. 119.

⁸⁸ Mandıracıoğlu, *a.g.e.*, s.41.

kadınlarda 32,9 yıldır, ülkemizde; 65 yaşında olan bir kişinin kalan yaşam süresi ise ortalama 17,9 yıl, erkekler için bu süre 16,2 yıl iken, kadınlarda 19,4 yıldır. Diğer bir ifade ile 65 yaşındaki kadınların erkeklerden ortalama 3,2 yıl daha fazla yaşaması beklenmektedir”.⁸⁹

2.4. EĞİTİM

Nüfusun eğitim yapısı ülkeden ülkeye bölgeden bölgeye hatta şehirden şehre farklılıklar göstermektedir. Eğitim günümüzün temel sorunu olarak bilinmektedir. Eğitime değer veren toplumların gün geçtikçe artmasıyla birlikte bu eğitim sorununun dinamiklerinin zamanla çözüleceği düşünülmektedir.

2.4.1. Nüfusun Eğitim Yapısı ve Önemi

Günümüzde bir ülke açısından yüksek bir nüfusa sahip olmaktan çok nitelikli ve iyi yetişmiş gelecek nesillere ve kendisine değer katabilen bir nüfusa sahip olmak önem arz etmektedir. Nüfusu iyileştirici politika izleyebilmek ve nüfusun niteliğini yükseltmek için, nüfusun yaş ve cinsiyet yapısının, coğrafi dağılımının, artış oranının, kentleşmenin, nüfus hareketlerinin, göçlerin, doğum oranı, ölüm oranı, bağımlılık oranı gibi demografik göstergelerin incelenmesi, geleceğe yönelik tahminlerin yapılması zorunlu olmaktadır. Bir toplumda nüfusa sağlık, eğitim, toplumsal güvenlik gibi hizmetlerin sunulması ile nüfusun niteliğini iyi hale getirmek amacıyla kullanılmaktadır. Sosyal devletin görevleri arasında yer alan bu hizmetlerden eğitim hizmetinin sunulması da nüfus çözümlemelerini gerektirir. Sağlıklı bir toplumun temel yapı taşı nitelikli eğitimden geçmektedir. Bir ülkede yaşayan insanlara nitelikli bir eğitim sunulması, onların eğitim taleplerinin karşılanabilmesi ise eğitim planlamasının yapılmasını gerektirir.⁹⁰

Nüfusun genel eğitim yapısı ile ilgili bilgi edindikten sonra nüfusun eğitim yapısına etki eden faktörleri de incelemek gerekmektedir. Bu konu nüfus ve eğitim arasındaki genel çerçeveyi tespit etmek açısından faydalı olacaktır.

2.4.2. Nüfusun Eğitim Yapısına Etki Eden Faktörler

Nüfusun eğitim durumunu etkileyen faktörler ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre değişkenlik göstermektedir.

⁸⁹ Türkiye İstatistik Kurumu, **Haber Bülteni Hayat Tabloları (2013-2014)**, Sayı: 18618.

⁹⁰ Kasım Karakütük, “Nüfus ve Eğitim”, Demokratik Eğitim Kurultay Bildirgesi, 1995, s. 608.

Nüfusun eğitime karşı tutumunun eğitim ve eğitim harcamalarını doğrudan etkilemesi kaçınılmaz olmaktadır. Son yıllarda hem ülkemiz hem de dünyadaki diğer ülkelerde görülen okula kayıt ve eğitim harcamalarındaki artış, sadece nüfustaki değişmelerle açıklanamazsa da, nüfus artışının eğitim talebini etkileyeceği görülebilmektedir. Ülkemizde son yıllarda okullara kayıtların yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum ise direk olarak okullaşma oranlarını artırmaktadır. Bir eğitim düzeyinden mezun olanlar, bir üst eğitim düzeyine yönelmeye başlamışlar ve dolayısıyla okullaşma oranlarında da artışlar yaşandığı görülmektedir.

Yaklaşık son 50 yıldır teknolojik dönüşümler bilgi üzerinde büyük çaplı değişiklikler yaratmaktadır. Araştırmanın yanı sıra diğer önemli bulgu ise kazanılmış öğrenmenin diğer nesillere aktarılmasıdır. Bilgi ve enformasyon teknolojilerinin günden güne fazlasıyla önem kazanması ile birlikte, bilginin kazanılmasının eğitim sürecinden ayrılamayacağına ilişkin ilkenin modası geçmektedir.⁹¹

2.4.3. Beşeri Sermaye Teorisi ve Önemi

Günümüzde beşeri sermaye bir ülkenin temel kaynağı olarak kabul edilmektedir. Bir ülke ekonomisinin ve buna paralel olarak ülke ekonomisi içindeki işletmelerin gelişebilmesi, kendini geliştirmesiyle birlikte küresel pazarda yer edebilmesi ve kendinden söz ettirebilmesi, karlılığını ve verimliliğini daha da arttırabilmesi için sadece yapılan yatırımlar yeterli olmamaktadır. Başarılı verimli ve en önemlisi karlı olabilmek için en temel dikkat edilmesi gerek nokta insandır. İnsani iş gücüne yatırım yapılması çok önem kazanmaktadır. Bir toplumda bulunan işletmelerin doğal kaynakları, sermayesi ne denli düzgün olursa olsun en önemli kaynağı beşeri sermayesidir. Beşeri sermayesi güçlü olmayan bir şirket ayakta kalamaz. İnsana yatırım yapmadan, beşeri sermayesini yükseltmeden istediği karı ve başarıyı elde edemeyecektir. Bu sebeple beşeri sermaye hem küçük bazda şirketler ve onların başarıları için hem de ulusal bazda tüm ülke ve toplum için en temel ve hayati girdi olarak kabul edilmektedir.⁹²

⁹¹ Milli Eğitim Bakanlığı, “Avrupa Birliği Sürecinde Eğitimi Etkileyen Faktörler”, **Milli Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:166, 2005, s.65.

⁹² Bilgehan Gökçen, “Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü ve Önemi: Adana İline İlişkin Bir Uygulama”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2006, s.4.

İktisat biliminin doğuşuyla birlikte beşeri sermaye kavramı da kullanılmaya başlanmaktadır fakat insanı sermaye olarak gören görüşler daha sonrasında konuşulmaya başlanmaktadır. İnsan kaynağı bir sermaye girdisi olarak kabul edilmektedir. Neo klasik düşünürlerden George Schultz'un literatüre yaptığı teorik ve uygulamalı katkılarla birlikte, ekonomik büyüme için bir kısım fiziki sermaye gerekli iken, bir kısım da beşeri sermaye gerekli görülmektedir. Böylece, ilk defa Shultz ile birlikte beşeri sermaye teorisi kalkınma ekonomisi literatüründe, neo klasik büyüme teorisi doğrultusunda Beşeri Sermaye Teorisi başlığı altında yer almaktadır. Neo klasik büyüme teorisine göre, ekonomik büyüme üzerinde fiziki sermayenin yanı sıra daha da önemli olarak beşeri sermayenin etkili olduğu vurgulanmakta ve beşeri sermayenin eğitim durumu açıklanmış olmaktadır. Neo klasik görüşe göre girdiler ile çıktılar arasında oluşan farkın açıklanması beşeri sermaye yani insan kaynağı ile açıklanabilmektedir. Neo klasik teorinin yanı sıra, daha sonraları geliştirilen düşüncelerle birlikte, nitelikli ve iyi eğitilmiş işgücü olarak değerlendirilen beşeri sermaye yani insan kaynağı ekonomik büyümenin en büyük tetikleyicisi olarak görülmektedir.⁹³

İktisadi büyüme teorileri içsel büyüme teorisi ve Shultz'un ortaya attığı neoklasik büyüme yani dışsal büyüme teorisi olarak adlandırılabilir. Dışsal büyüme teorisinde; teknolojik değişimler, ekonomik büyüme ve işgücü gibi dışsal kaynaklı büyüme etkenleri mevcuttur. İçsel büyüme teorisinde ise teknoloji, ekonomik büyüme gibi dışsal faktörler önem teşkil etmemektedir. Bu teoriye göre büyüme, içsel bir yapı itibarı ile kendiliğinde gelişecektir. İçsel büyüme teorisi için beşeri sermaye en önemli unsurdur.⁹⁴

Klasik İktisatçılara göre beşeri sermaye teorisine bakacak olursak; Adam Smith'e göre, ülkelerin zenginliğini oluşturan en temel sermaye emektir. Bir toplumdaki kişi sayısındaki artış ülkenin refahı için en temel girdiyi oluşturmaktadır. Adam Smith, bir toplumda var olan yetenekli ve eğitilmiş iş gücünü o ülkenin en

⁹³ Erol Çakmak, Sevda Gümüş, "Türkiye'de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Ekonometrik Bir Analiz", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Ankara, 2009, s.25.

⁹⁴ Muammer Şimşek, Cem Kadılar, "Türkiye'de Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Sivas, 2010, s.116.

büyük sermayesi olarak görmektedir. Hatta böyle yetenekli ve eğitimli kişilerin kazandırdığı sermaye, tıpkı bir makine gibi ölçülebilir olduğunu savunmaktadır.⁹⁵

2.5. GÖÇ

Göçün tanımı birçok kaynakta farklı şekillerde açıklanmaktadır. İnsanlar çağlar boyunca gerek bireysel olarak gerekse toplumsal olarak bir bölgeden bir bölgeye farklı sebeplerle değişim hareketinde bulunmuşlar ve bu değişim hareketinden kaynaklanan çeşitli iyi ya da kötü sonuçlarla karşı karşıya kalmışlardır.⁹⁶

2.5.1. Göçün Tanımı ve Türleri

Göç kavramı tüm bilim dalları için çok boyutlu bir kavram olarak nitelendirilmektedir. Göç kavramı planlamacılar antropologlar, sosyologlar, tarihçiler, ekonomistler ve coğrafyacılar için önemli bir araştırma alanı olduğundan çok önemli bir yere sahiptir. Göç toplumları sayı ve nitelik olarak etkilemekle birlikte sosyal, kültürel ve ekonomik yapısıyla olan yakın ilişkileri de etkilemektedir. Göç, sosyal, iktisadi ve kültürel açıdan birçok konu ile ilintilidir. Bu durum ise, göçün insan varlığının bir parçası olarak nitelendirilmesini sağlamaktadır.⁹⁷

Göç çok çeşitli kapsamlarda karışımıza çıkmaktadır. Göç kavramında en temel unsur, yaşanılan yerin değiştirilmesidir. Göç, kısa ya da uzun dönemli, zorunlu veya gönüllü olabilmektedir. Fakat türü ne olursa olsun, göç kavramında en temel unsur bir kişinin farklı sebeplerden dolayı başka bir yerde yaşamını sürdürmeye devam etmesidir.

Göç birçok kapsamda ayrıntılı incelenmesi gereken bir kavram olmakla birlikte, göçün birçok özelliği söz konusu olmaktadır. Bu özelliklerden en temel olanı, yaşanılan yerin değiştirmesi olarak belirtilebilmektedir. Buna göre, kişinin göç etmiş olması için, yaşadığı yerde yaşamayı bırakıp başka bir yerde yaşamını sürdürmeye devam etmiş olması gerekmektedir. Bu durum, göçün mekân özelliği olarak nitelendirilmektedir. Göçün mekânsallık özelliğinden hariç diğer bir temel özelliği, göçün zaman dilimini kapsayan boyutu olmasıdır. Çünkü göç belirli bir

⁹⁵Gökçen, **a.g.e.**, s.19.

Faruk Taşçı, "Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç", **Kamu-İş Dergisi**, Cilt:10, Sayı:4, 2009, s.178.

⁹⁷ **A.e.**, s.179.

zaman diliminde yaşanan yer değişikliklerini baz almaktadır. Fakat halen, bir yer değişikliğinin göç sayılabilmesi için bireyin hareket ettiği yerde ne kadar süre ile devamlı kalması gerektiği hakkında net bir çalışma bulunmamaktadır.⁹⁸

Göçün başka bir en temel özelliği ise, göç etme niyeti ile ilgilidir. Göç eden kişinin göç ettiği yerde kalma isteği olması gerekmektedir. Göç, mekânsal yer değişimidir ve belirli bir süre zarfı içinde yapılması gerekir, fakat buna ek olarak da kişinin göç ettiği yerde kalmaya niyetli olması da gerekmektedir.⁹⁹

Göç'ün çeşitleri de önemli bir konudur. Göç, temel olarak iki ana başlık altında toplanabilmektedir. Bunlardan ilki iç göçtür. İç göç kısaca, aynı ülke içerisinde yapılan göçler olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası göç olarak da nitelendirilebilen dış göç kavramı ise, ülkeler arası göçü kapsamaktadır. Günümüz globalleşen dünyasında insanlar doğdukları yerden ayrılarak daha mobil bir hayat sürdürmektedirler. Günümüzde dünya nüfusunun büyük çoğunluğu emekliliğini geçirmek, çalışmak, yeni iş fırsatları ile karşılaşmak, eğitim görmek farklı bölge ve farklı ülkelere göç etmektedirler.¹⁰⁰

- **İç Göç:** Belirli ülke sınırları içerisinde yaşayan bireylerin belli bir zaman aralığı içerisinde kendi arzu ve istekleriyle yaşadıkları bölgelerden ayrılıp başka yerde yaşamak üzere taşınan kimselerin toplam miktarı olarak tanımlanabilmektedir. Başka bir deyişle iç göç; bölgeler arası, şehirlerarası yapılabilen, sınırları ülke içerisinde tanımlı olarak nitelendirilen göç çeşidi olarak tanımlanmaktadır. İnsanlık var olduğundan beri mevcut olagelmış olan iç göç kavramı tarım toplumlarında da görülmektedir. “İç göç tanımlarında iki temel unsur dikkati çekmektedir; bu unsurlar, yer değişikliği bakımından mekân unsuru ve süreç bakımından zaman unsurudur. Mekân, yaşanan ve yaşamı devam ettiren faaliyetlerin uygulandığı yerdir. Bu bakımdan konut ve işyeri gibi iki temel unsuru içerisinde barındırmaktadır. Zaman bakımından göç ise, belli bir zaman aralığı içerisinde bir mekân değişikliği olarak

⁹⁸ A.e., s.180.

⁹⁹ A.e., s.181.

¹⁰⁰ Zeynep Aksoy, “Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 5 Sayı: 20, 2012, s.297.

açıklanırken, bu zamanın alt ve üst sınırlarının ne olacağı ya da olup olmayacağı konusu önem kazanmaktadır.”¹⁰¹

- **Dış Göç (Uluslararası Göç):** En temel açıklamasıyla ülkeler arası yapıldığından uluslararası göç olarak da tanımlanabilmektedir. Dış göç; en temel açıklamasıyla, ülkeler arası göç anlamına gelmektedir. Dış göç genel itibari ile gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru yapılmaktadır. Daha iyi bir iş, daha iyi bir gelecek ve/veya daha iyi bir eğitim isteyen bireyler bu isteklerine sahip olabilmek için ülkelerini değiştirmekte ve başka ülkeye göç etmektedirler.

“Genel olarak uluslararası göç, altı kategoride değerlendirilmektedir. Bunlar;

- Sürekli yerleşenler
- Süreli sözleşmeli işçiler
- Süreli profesyonel çalışanlar
- Gizli veya yasadışı çalışanlar
- Sığınmacılar
- Mülteciler”

Birleşmiş Milletler tarafından yapılan göç tanımına göre, bir yerde uluslararası göçten bahsedebilmek için bir yıldan uzun süredir kişinin göç ettiği ülkede ikamet etmesi gerekmektedir. Bir kişinin göç ettiği yerde bir yıldan az kalmış olması durumunda Uluslararası göç kapsamına girmemektedir. Bu da bize iç ya da dış göçün her ikisinin de hem zamansal hem de mekânsal özelliklerinin olduğunu göstermektedir¹⁰²

2.5.2. Göçün Nedenleri

Ülkeler arası olan dış göç kavramında da ülke içinde gerçekleştiğini açıkladığımız iç göç kavramında da bireyleri etmeye iten bazı sebepler bulunmaktadır.

İnsanların çağlar boyunca göç etme sebepleri birden çok olabilmektedir. Fakat en temel sebep olarak ekonomik faktörler gösterilmektedir. Örnek olarak, göçebe yaşayan toplumlar yiyecek için, işçiler daha uygun istihdam koşulları için, ailelerin ise maddi standartlarını daha yükseltmek için göç ettikleri

¹⁰¹ Mustafa Şen, “Türkiye’de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı: 2014/1, s.233.

¹⁰² Aksoy, **a.g.e.**, s.297.

söylenilmektedir. Bir coğrafyada tarım işçisine duyulan gereksinimlerin azalması ile birlikte tarımda çalışan bireylere ihtiyaç azalacaktır ve bu durum da kişileri kırdan kente doğru itmektedir. Öte yandan artan sanayileşme ve globalleşme, toplumlar arası sınırların kalkması da bu bireylerin daha fazla sanayileşen daha büyük merkezli metropollere yönelmesine neden olmaktadır.¹⁰³

İnsanlar çok daha güzel bir hayat sürdürme mücadelesi sebebi ile göç ederler. Göç sebepleri iktisadi ya da sosyal kaynaklı olabilmektedir. İktisadi nedenlerden kaynaklanan göçler daha iyi bir iş bulmak amaçlı iken, sosyal ve kültürel amaçlı göçler de var olmaktadır. Fakat hem iç göç hem de dış göç olmak üzere ikisinde de göç sebepleri daha çok ekonomik sebepli olduğu gözlemlenmektedir. Globalleşen dünya düzeni ile birlikte ülkeler arası sınırların ortadan kalktığı bilinmektedir. Bu sınırların ortadan kalkması ile birlikte de göç uluslararası bir boyut kazanmıştır. Küreselleşme ile birlikte uluslararası göç daha fazla önem kazanmaktadır.¹⁰⁴

2.6. EVLENME

Evlilik ilk çağlardan beri toplumun temel taşı ve bir toplumu ayakta tutan en temel olgu olarak görülmüştür, bazı toplumlarda evliliğe kutsal bir olgu olarak da bakıldığı bilinmektedir.

2.6.1. Evliliğin Tanımı ve Önemi

Evlilik kurumunun bireylerin hayatında çok önemli bir role sahip olduğu bilinmektedir. Günümüzde evlilik ve evliliğe olan bakış açısı birçok araştırmacının en temel konularından biri haline gelmiştir. Bilindiği üzere gelişmiş ve kalkınmışlık seviyesi yüksek toplumlarda evlilik oranları gitgide azalmaktadır. Evlenme olgusu ise; bireylerin sosyalleşmesi, çoğalması için çok önemli bir yere sahiptir.

Araştırmacılara göre evliliğin birçok tanımı bulunmaktadır, evlilik “bireylerin mutluluğunu sağlayan ve kişiliklerinin gelişmesinde önemli rol oynayan bir birim”, bir diğer araştırmacıya göre ise “evliliği bireyin benliğini başkasının benliği ile birleştirmesine imkân veren, kişiliğinin gelişmesini ve mutlu olmasını sağlayan bir kurum” olarak nitelendirilmektedir. Evlilik en temel açıklamasıyla, “toplumlarda

¹⁰³ Serdar Sağlam, “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Sayı:5, 2006, s.35.

¹⁰⁴ Aksoy, **a.g.e.**, s.300.

farklı yapılar gösterebilen, iki insanın kalıcı bir beraberlik için bir araya gelerek oluşturdukları, birbirlerine ve çocuklarına karşı ortak sorumluluklarını yerine getirmeye söz verdikleri, birbirine bağlı sistemlerden oluşan evrensel bir kurumdur”.¹⁰⁵

Evlilikle ilgili çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Nüfus istatistiklerinde kaba evlenme hızı kullanılmaktadır. Nüfus istatistiklerinde kullanılmak üzere kaba evlenme hızı ise şu şekilde hesaplanmaktadır.

“Kaba evlenme hızı: Belli bir yıl içinde her bin nüfus başına düşen evlenme sayısıdır”.

“KEH: $(E/N) \cdot 100$ (KEH: Kaba evlenme hızı , E : Evlenme sayısı, N : Yıl ortası nüfus)”

2.6.2. Evliliğe Etki Eden Faktörler

Evliliğe etki eden faktörler toplumdan topluma değişmekle birlikte temel olarak aynı olduğu varsayılmaktadır. Sosyalleşme, çoğalma, neslin devam etmesi, sadakat gibi kavramları içinde barındıran evlilik kurumu ilk çağlardan beri var olmuştur.

İnsanlık var olduğundan beri evlilik olgusu da var olmaktadır. Evlilik ve evlilik kararının alınmasında rol oynayan birçok değişken mevcuttur. Bu değişkenlerin önemlilerinden biri; yaşam doyumdur. Yaşam doyumu bir bireyin hayattan zevk alması anlamına gelmektedir. Yaşam doyumunu etkileyen faktörler arasında; gelir, sağlık, eğitim düzeyi, yaş gibi faktörler sayılabilmektedir. Psikolojik olarak kendini iyi hissetme durumu ve iyilik hali yaşam doyumu ile doğrudan ilintilidir. Yapılan bir araştırmaya göre evlilik durumu istihdama da etki etmektedir. Evli çalışanların bekâr çalışanlara göre yaşam doyumları daha düşük ve daha mutsuz oldukları gözlemlenmektedir.

Bir bireyin evlilik kararı alması ve hayatını birlikte devam ettireceği kişiyi seçmesi, hayatı boyunca aldığı en önemli kararlardan biri ve hayatındaki en büyük dönüm noktası olarak tanımlanabilmektedir. Eş seçimi rastgele bir süreç olmamakla birlikte evlenmek için verilen karar;

¹⁰⁵ Metehan Çelik, Songül Tümkaya, “Öğretim Elemanlarının Evlilik Uyumu ve Yaşam Doyumlarının İş Değişkenleri ile İlişkisi”, **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 1, 2012, s. 225.

- “Kişinin bundan sonraki hayatını kiminle ve nasıl geçireceğini,”
- “Kişiyi bekleyen yeni sorumlulukları,”
- “Çocuklarının annesinin/babasının kim olacağını ve”
- “Ailenin bir bütün olarak nasıl bir hayatı olacağını belirlemektedir.”¹⁰⁶

2.6.3. Küresel Gelişmeler Işığında Evlilik Olgusu

Dünya çapında en revaçta olan kavram olan küreselleşme ile birlikte sınırlar ortadan kalmıştır, dolayısı ile kültürel etkileşim de kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu durumda evliliğe olan ilgi ve değer de giderek kaybolmaktadır. Boşanmalar artmakta ve evlilikler gün geçtikçe azalmaktadır.

Aile kavramı eskiye göre çok değişiklik göstermektedir. Ailede yaşanan ekonomik sorunlar ve kadınların istihdama eskisinden daha çok katılmasından dolayı, aile ve evlilik kavramları değişmiştir. Son zamanlarda yapılan araştırmalar da gösteriyor ki, yıllar geçtikçe aile ve evlilik kavramı da zayıflamaktadır.

Ülkemiz açısından üzerinde durulması gereken başka bir konu ise, son zamanlardaki yabancı kişilerle yapılan evliliklerin sayısındaki artıştır. Bu yapılan evlilikler sebebi ile aile kavramı da değişmektedir. Adet ve gelenekler ortadan kalkmaya yüz tutmuştur.¹⁰⁷

Sanayi devrimi ve sonrasında gelişen teknoloji ile birlikte geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına geçiş gözlemlenmektedir. Bununla birlikte geleneksel evlilikler ve geleneksel aile yapısı da eskide kalmaktadır. Bu yeni sistemle birlikte; yalnız yaşama ve nikâhsız şekilde yanı evde yaşam gibi kavramlar da ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁸

2.6. BOŞANMA

Boşanma kavramı literatürde birçok şekilde açıklanmaktadır. Globalleşen toplumlara birlikte boşanmaların genel olarak arttığı gözlemlenmektedir. Boşanma;

¹⁰⁶ Azize Nilgün Canel, **Evlilik ve Aile Hayatı**, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2. Baskı, İstanbul, 2012, s.18.

¹⁰⁷ Abulfez Süleymanov, “Çağdaş Türk Toplumlarda Aile ve Evlilik İlişkileri”, **Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Yayınları**, 5. Baskı, 2010, s.45.

¹⁰⁸ Okan Aydın, Gülen Baran, “Toplumsal Değişme Sürecinde Evlenme ve Boşanma”, **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi**, Cilt:21, Sayı:2, Ekim 2010, s.124.

mahkeme kararı ile hayatta olan eşlerin evlilik ilişkilerine hukuken son verilmesi olarak tanımlanır.

2.6.1. Boşanmanın Tanımı ve Önemi

Resmi yollarla nikâh kıyıldıktan sonra eşlerin medeni durumu nüfus kayıtlarında “evli” olan eşler, mahkeme kararı sonrası boşanma kararı verilince “boşanmış” medeni halini almaktadırlar. Boşanma sonucu, eşlerin birbirine karşı evlilik nedeniyle oluşan sorumluluk, hak ve yükümlülükleri sona bulmaktadır. Boşanma en genel tanımı ile evlilik birliğinin sona ermesi olarak tanımlanmaktadır. Boşanma olaylarının minimize edilebilmesi için sosyal bilimcilerin çeşitli kavramları ele almaları gerekmektedir. Sosyal bilimciler her alanları ele alarak boşanmaya yol açan sebepleri belirlerler. Her bilimci kendi alanına giren konu ile alakalı olarak boşanma olgusunu açıklamaya çalışmaktadır; hukukçular eşlerin birbirlerine karşı temel hak ve özgürlüklerini incelerken, psikologlar davranışsal kuramlar üzerinde çalışma yapmaktadırlar. İktisatçılar ise boşanmaya neden olan ekonomik faktörlerin sebep ve sonuçlarını incelerler.¹⁰⁹

Nüfus istatistiklerinde kullanılmak üzere kaba boşanma hızı ise şu şekilde hesaplanmaktadır.

Kaba boşanma hızı: Yıllık bazda her 1000 kişi üzerine düşen evlenme sayısıdır

KBH (Kaba boşanma hızı): $[B(\text{Boşanma sayısı})/N(\text{Yıl ortası nüfus})]*100$

2.6.2. Boşanmalara Etki Eden Faktörler

Türk Medeni Kanunu madde 161-166 arası maddelerde boşanma sebepleri açıkça dile getirilmiştir. Kanuna bakacak olursak;

- “Zina”

Madde 161.- “Eşlerden biri zina ederse, diğer eş boşanma davası açabilir.

Davaya hakkı olan eşin boşanma sebebini öğrenmesinden başlayarak altı ay ve her hâlde zina eyleminin üzerinden beş yıl geçmekle dava hakkı düşer. Affeden tarafın dava hakkı yoktur.”

- Hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış

¹⁰⁹ Türk Medeni Kanunu, İkinci Bölüm, (www.mevzuat.gov.tr, çevrimiçi)

Madde 162.- “Eşlerden her biri diğeri tarafından hayatına kastedilmesi veya kendisine pek kötü davranılması ya da ağır derecede onur kırıcı bir davranışta bulunulması sebebiyle boşanma davası açabilir. Davaya hakkı olan eşin boşanma sebebini öğrenmesinden başlayarak altı ay ve herhâlde bu sebebin doğumunun üzerinden beş yıl geçmekle dava hakkı düşer. Affeden tarafın dava hakkı yoktur.”

- **“Suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme”**

Madde 163.- “Eşlerden biri küçük düşürücü bir suç işler veya haysiyetsiz bir hayat sürer ve bu sebeplerden ötürü onunla birlikte yaşaması diğ er eşten beklenemezse, bu eş her zaman boşanma davası açabilir.”

- **“Terk”**

Madde 164.- “Eşlerden biri, evlilik birliğinden doğan yükümlölüklerini yerine getirmemek maksadıyla diğ erini terk ettiğ i veya haklı bir sebep olmadan ortak konuta dönmediğ i takdirde ayrılık, en az altı ay sürmüş ve bu durum devam etmekte ve istem üzerine hâkim tarafından yapılan ihtar sonuçsuz kalmış ise; terk edilen eş, boşanma davası açabilir. Diğ erini ortak konutu terk etmeye zorlayan veya haklı bir sebep olmaksızın ortak konuta dönmesini engelleyen eş de terk etmiş sayılır.”

“Davaya hakkı olan eşin istemi üzerine hâkim, esası incelemeden yapacağı ihtarda terk eden eş e iki ay içinde ortak konuta dönmesi gerektiğ i ve dönmemesi hâlinde doğacak sonuçlar hakkında uyarıda bulunur. Bu ihtar gerektiğ inde ilân yoluyla yapılır. Ancak, boşanma davası açmak için belirli sürenin dördüncü ayı bitmedikçe ihtar isteminde bulunulamaz ve ihtardan sonra iki ay geçmedikçe dava açılmaz.”

- **“Akıl hastalığı”**

Madde 165.- “Eşlerden biri akıl hastası olup da bu yüzden ortak hayat diğ er eş için çekilmez hâle gelirse, hastalığın geçmesine olanak bulunmadığı resmî sağlık kurulu raporuyla tespit edilmek koşuluyla bu eş boşanma davası açabilir.”

- **“Evlilik birliğinin sarsılması”**

Madde 166.- “Evlilik birliğı, ortak hayatı sürdürmeleri kendilerinden beklenmeyecek derecede temelinden sarsılmış olursa, eşlerden her biri boşanma davası açabilir.”

“Yukarıdaki fıkra da belirtilen hâllerde, davacının kusuru daha ağır ise, davalının açılan davaya itiraz hakkı vardır. Bununla beraber bu itiraz, hakkın kötüye kullanılması niteliğinde ise ve evlilik birliğinin devamında davalı ve çocuklar bakımından korunmaya değer bir yarar kalmamışsa boşanmaya karar verilebilir.”

Bir yıldan fazla süren evliliklerde, eşlerin mahkemeye birlikte başvurusu ya da davalı eşin davayı kabul etmesi durumunda, evlilik birliği temelinden sarsılmış kabul edilir. Bu tür durumlarda, hâkimin tarafları bizzat dinler. Eşlerin iradelerinin özgürce açıklandığına kanaat getirdiğine karar verirse ve boşanmanın ekonomik sonuçları ile çocukların sosyal, ekonomik ve psikolojik durumu taraflarca kabul edilirse Hâkim boşanmaya karar verir. Hâkim, eşlerin ve çocukların menfaatlerine göre anlaşmada kanunların izin verdiği ölçüde değişiklikler ve düzenlemeler yapabilir. Bu değişikliklerin eşler tarafından kabul edilmesi durumunda boşanmaya hükmolunur. Bu durumda eşlerin ikrarlarının hâkimi bağlamayacağı hükmü uygulanmaz.

Boşanma kararı alınması hangi sebeple alınmış olursa olsun, eğer mahkeme boşanmaya uygun görmezse boşanma reddini verebilmektedir. Fakat takip eden üç yıl içerisinde evliliğin düzeni tekrar sağlanmamış olursa, çiftlerden biri mahkemeye başvurduğunda boşanma gerçekleşecektir.¹¹⁰

2.6.3. Küresel Gelişmeler Işığında Boşanma Olgusu

Günümüzde hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerde fark etmeksizin boşanma olgusu en çok yaygın konulardan biri olarak adlandırılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde boşanma olgusu daha yaygındır. Gelişmekte olan ülkelere ise, gelişmiş ülkelere nazaran daha az seyir ettiği gözlemlenmektedir.

Sanayileşme süreci ile başlayan boşanmaların artmasıyla birlikte günümüzde boşanmalar gittikçe artmaktadır. Eskiden var olan aile yapısı terk edilmiş, yerini daha modern tarzda yaşayan bir aile yapısı almıştır. Geleneksel ailelerden uzaklaşarak, çekirdek aile kavramı ön plana çıkmıştır. Küreselleşme ile birlikte kalkan sınırlarla birlikte aile ve evlilik kavramının eskisi kadar değer görmemesi sebebi ile boşanma olgusu da gün yüzüne daha belirgin bir şekilde çıkmaya devam etmektedir.

¹¹⁰ Türk Medeni Kanunu, İkinci Bölüm, (www.mevzuat.gov.tr, çevrimiçi)

2.8. İŞGÜCÜ

Ekonominin en temel kaynaklarından biri olan İşgücü birçok düşünür ve akademisyen tarafından tanımlanmıştır, Prof. Dr. Sedat Murat’a göre; “Bir ülkede insan sayısı olarak potansiyel emek arzını, yani potansiyel emek gücünü sırasıyla nüfus miktarı, çalışma çağındaki nüfus ve işgücüne katılım oranı belirler. İnsan sayısı olarak fiili emek arzını ise, istihdam düzeyi ve istihdam oranı belirler.”¹¹¹

2.8.1. İşgücünün Tanımı ve Önemi

Sanayii devriminden itibaren bireylerin kazanç kaynağı sundukları emek ve beyin gücüdür. İşgücü beşeri sermaye olarak da nitelendirilebilmektedir. İşgücü ve işgücüne katılım bir toplumun en önemli ekonomik göstergelerinden oldukları bilinmektedir. Bununla birlikte, örneğin kırdan kente göç işgücüne katılımı doğrudan etkilemektedir. Aile yapısı ve ekonomik durum işgücünü ve istihdama katılımı doğrudan etkilemektedir. Kentlerde kadının iş gücüne katılımı daha fazla olmaktadır. İstihdamdaki en yüksek ücret, refah seviyesini belirlemede yardımcı olmaktadır. Bu sebeple, toplumun kalkınması ile işgücü yakından ilişki içerisinde dir.¹¹²

2.8.2. İşgücüne Katılımı Etkileyen Faktörler

İşgücünün bir ülke ekonomisinin can damarı olduğundan daha önce bahsetmiştik. İş gücüne katılımı etkileyen faktörleri açıklamak gerekirse; Dünya genelinde yayınlanan raporlara ve yapılan araştırmalara göre istihdam oranı son yıllarda gerilemiştir. Cinsiyet bazında duruma bakacak olursak, kadın istihdamı ile erkek istihdamı arasında ciddi farklar mevcuttur. Gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde olması fark etmeksizin erkek istihdamının her zaman kadın istihdamına göre daha fazla olduğu bilinmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin işgücüne katılımdaki özelliklerine bakacak olursak, en belirgin özellik; kadın istihdamının erkek istihdamından daha düşük olduğudur. Buna ek olarak şehirlerde ve kırsalda işgücüne katılım oranları farklılık göstermektedir. Özellikle şehirlerdeki kadınlar işgücüne erkeklerden daha düşük seviyede katılım sağlamaktadırlar. Bu durum ise, işgücüne katılım için olumsuz olarak nitelendirilmektedir. Kadınların iş gücüne katılımını etkileyen faktörler

¹¹¹ Murat, a.g.e., s.167.

¹¹² Aysıt Tansel, 2050’ye Doğru Nüfus Bilimi ve Yöntemi İş Gücü Piyasasına Bakış, TÜSİAD, Yayın no: 536, s.19.

arasında toplumsal, kültürel ve kurumsal sebepler gelmektedir. Kırlarda tarımsal istihdamda bütün aile fertleri üretime katılırlar. Kırsal kesimde küçük aile işletmeleri yaygındır; emek yoğun üretim ve işgücüne yüksek katılım oranları vardır. Özellikle kadınlar hem ev işlerini hem de tarımsal etkinliklerini bir arada yürütebilmektedir. Köyden kente göç eden erkekler çalışma yaşamına devam edebilmekle birlikte, kadınlar çoğunlukla çalışmayı bırakıp sadece ev işleri, çocuk ve yaşlı bakımı ile uğraşmaktadırlar. Kırsal alandan göç eden kadınların düşük eğitim düzeyine sahip olmaları ve kültürel etmenler iş bulmalarını zorlaştırmaktadır. Böylece kadınların tarımda istihdamda iken, kentlerde işgücü dışına çıktıklarını ve işgücüne katılım oranının zaman içerisinde düştüğünü gözlemliyoruz. Kentlerde doğurganlığın kırsal alanlardan daha düşük olması ve eğitim düzeyinin yükselmesi zaman içerisinde kadınların işgücüne katılımını artıracaktır.

İşgücüne katılım oranlarındaki düşüşün "kentsel kadınlar dışında" diğer nedenleri şöyle sıralanabilir. Birincisi, erken emeklilik tercihidir. Erkeklerde özellikle kentlerde 54 yaşından sonra işgücüne katılım oranı düşmektedir. İkinci neden, kırlardan kentlere göç ile tarımdaki küçük aile işletmeleri kapanmakta ve kentlerde sanayi ve hizmetlerde gerekli hızda iş yaratılamamaktadır. Üçüncü neden, zaman içerisinde gençlerin işgücüne katılım oranlarının düşüyor olmasıdır.¹¹³

2.8.3. İstihdam ve İşsizlik

İstihdam ve işsizlik, birbiri ile bütünleşmiş iki kavram olarak açıklanmaktadır. İstihdam, üretimin bir çıktısı olarak kabul edilmektedir.

İstihdam ve istihdam edilenler konusu ekonomilerin her zaman yapıtaşlarından olmuştur. İstihdam emek arzı ile emek talebinin karşı karşıya gelmesi ile oluşmaktadır. Emek talep ve arzının karşılaşamaması, emek arzındaki fazlalık ise işsizliğe sebep olmaktadır. Emek arzının asıl kaynağını nüfus teşkil eder. Bu sebeple nüfusun yaş ve cinsiyet itibari ile incelenmesi gerekir. Ayrıca teknolojik gelişme seviyesinin, piyasa şartlarının mevzuat ve sosyal, moral ve müessesesevi sebeplerin de emek arzı üzerinde etkileri vardır.¹¹⁴

TÜİK'den alınan işbaşında olanlar tanımına göre;

“Ücretli, maaşlı, yevmiyeli, kendi hesabına, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak

¹¹³ Tansel, **a.g.e.**, s.45.

¹¹⁴ Serter, **a.g.e.**, s.69.

referans dönemi içinde en az bir saat bir iktisadi faaliyette bulunan kişilerdir.”¹¹⁵

15-64 yaş aralığında değerlendirmeye aldığımız çalışma çağındaki nüfus içerisindeki tüm bireyler etkin olarak iş yaşamında değillerdir. Sağlık, eğitim, evlilik, çalışmaya ihtiyacı olmadığından çalışmayan kişiler de mevcuttur. Bu bireyler dışında kalan kişiler ise, faal nüfus yani çalışan nüfus olarak adlandırılmaktadır.¹¹⁶

İstihdam bilindiği üzere milli gelire doğrudan katkıda bulunmaktadır. Kişiler hayatlarını idame ettirebilmek, para kazanmak ve toplumda statü kazanabilmek için istihdamda etkin rol oynarlar.¹¹⁷

İşsizlik ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte, temelde her toplum için en başta gelen sorunlardan bir tanesi olarak bilinmektedir. Gelişmiş ülkelerde işsizlik seviyeleri daha az iken, gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerde işsizlik oranı daha fazladır.¹¹⁸

İşsizlik, çeşitli şekillerde tanımlanabilen bir kavramdır. En genel anlatımla; “çalışma isteği ve yeterliliği olmasına karşın düzenli ve sürekli bir gelir sağlayabilecek bir işi bulunmayan kişileri” nitelendirilmek üzere kullanılmaktadır.¹¹⁹

İşsizlik özellikle 80’li yıllardan itibaren daha yoğun şekilde hissedilmeye başlanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde işsizlik sorunu her zaman mevcut olduğu gibi gelişmiş ülkelerde de bu sorun 1980’li yıllar sonrasında gün yüzüne çıkmaktadır. Bu çoğalan işsizlik ile birlikte devletler tarafından fazlasıyla işsizlikle mücadele plan ve programları geliştirilmiştir. Tüm bu alınmaya çalışılan önlemlere rağmen, işsizlik gerilememiş hatta aksine bazı ülkelerde daha da fazla arttığı gözlemlenmiştir.¹²⁰

ILO işsizliği şu şekilde tanımlamaktadır:

- “iş yok, yani ücretli veya kendi hesabına çalışma şeklinde istihdam edilmemiş olanlar”
- “iş arama, yani belirli bir süre önce iş aramak üzere belirli adımlar atmış olanlar,”

¹¹⁵ Türkiye İstatistik Kurumu, “**Hanehalkı İşgücü Araştırması Mikro Veri Seti 2011**”, (www.tuik.gov.tr)

¹¹⁶ Özgür, **a.g.e.**, s.63.

¹¹⁷ Can, **a.g.e.**, s.39.

¹¹⁸ Sema Ay, “Türkiye’de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Balıkesir, 2012, s.321.

¹¹⁹ Tokol, Alper, **a.g.e.**, s.28.

¹²⁰ Murat, Şahin, **a.g.e.**, s.89.

•“işe başlamaya hazır olma, yani referans dönemi boyunca ücretli veya kendi hesabına çalışma şeklinde istihdam edilmeye hazır olanlar” şeklindedir.¹²¹

TÜİK’den alınan işsizlik tanımına göre; “Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiçbir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 15 gün içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki tüm kişiler işsiz nüfusa dâhildirler”.¹²²

İşsizlik istatistikleri çoğunlukla ücretlileri kapsamaktadır. Bağımsız çalışanlar, esnaf, çiftçiler, serbest meslek sahipleri ve memurlar her zaman değilse bile, çoğunlukla istatistiklere dâhil edilmemektedirler. Bu sebeple istatistikler genellikle sanayide çalışanların durumunu yansıtmakta, ancak nadir hallerde ve kısmen tarım, ulaşım, ticaret vss. gibi sektörlerdeki istihdam durumu hakkında bilgi vermektedir. “İşsiz” kapsamı içinde yer alabilmek için genellikle üzerinde birleşilen bir diğer şart da işsiz olan şahsın “çalışma iktidarına sahip bulunması ve “iş arıyor” olmasıdır. Bu şartlar dikkate alındığında işsiz olarak nitelendirilebilecek kişinin “çalışma arzu ve iktidarında olup, cari ve geçer piyasa şartlarında iş arıyor olması gerekmektedir.”¹²³

İşgücü piyasalarında istihdam bir diğer önemli parametredir. Özet anlamı, emeğin üretim prosesine dahil edilmesi olarak tanımlanabilir. Geniş anlamda, tüm üretim parametrelerinin üretim sürecine katılması anlamına gelmektedir. Çalışanlar tarafından, belirli bir işte ücret, maaş vb. karşılığı çalışan emeğinin işverenin belirlediği işe tahsis edilmesi, işverenler tarafından ise bir bedel karşılığında çalışana çalışma imkânı sağlanması istihdam olgusuna işaret etmektedir. Özetle, işsizlik ve istihdam, aynı olgunun iki farklı parçası fakat birbirini tamamlayan ayrılmaz bütünüdür. Hangi taraftan bakılırsa bakılsın, her iki olgudan bahsedilmeden istihdam politikalarının incelenmesi ve neticelendirilmesi mümkün değildir. Uygulanan politikalara göre, istihdam ulaşılmak istenen hedef iken, işsizlik uzaklaşmak istenen

¹²¹ Gianni Rosas, Giovanna Rossignotti, **Gençlerin İstihdamıyla ilgili Ulusal Eylem Planlarının Hazırlanmasına Yönelik Kılavuz**, Uluslararası Çalışma Örgütü, 2010, s.35.

¹²² <http://www.tuik.gov.tr>, 2017,(çevrimiçi)

¹²³ Nur Serter, **Genel Olarak ve Türkiye Açısından İstihdam ve Gelişme**, İstanbul, 1993, s.6.

hedefi oluşturmaktadır.¹²⁴

İşsizlik ve istihdam ülke ekonomisi hakkında fikir veren önemli iki parametredir. Ayrıca, refah düzeyi ile arasında doğru orantı bulunmaktadır. İşsizlik oranı yüksek olan bir ülkede, bireylerin kendisini ve ailesini geçindiremediği tahmin edilmektedir. Ayrıca, işsizlik ve buna benzer sosyal problemlerin tetiklenmesine neden olmaktadır. Büyük ölçekte ülkenin işgücü kaynağının ve potansiyelinin yeterli düzeyde kullanılmadığını göstermektedir. Bu nedenle, milli gelire katkı sağlanmadığını gözlemlenmektedir. Günümüzde işsizliği azaltıp istihdamı artırmak, birçok ülkenin ekonomik anlamda öncelikli hedefleri olarak gündeme getirilmektedir.¹²⁵

Küresel kriz nedeniyle, küresel ölçekte ve Türkiye'de talep ve tüketim azalarak, ihracat ve ithalatın düşmesine neden olduğu görülmektedir. Hem iç talebin hem de dış talebin düşmesi nedeniyle ülkelerin milli gelirlerinin ve birçok şirketin cirolarının ciddi anlamda azaldığı gözlemlenmektedir. Bu durum da birçok şirketin küçülmesine, üretiminin azalmasına ve işçi çıkarmalarına sebep olduğu görülmektedir.¹²⁶

Yalnızca ekonomik değil, sosyal açıdan da kritik öneme sahip olan istihdamın artırılması için iktisatçılar işsizliğin nedenleri ile ilgili yapılan çalışmalara büyük önem vermektedirler. Neo-liberal iktisadi görüşe göre işsizliğin nedeni, işgücü maliyetleri (ücret vergiler) ve işten çıkarma maliyetlerinin yüksekliği, emek piyasasının katı kuralları, yasalar ve güçlü sendikalardır.¹²⁷

Neo-liberal görüşün karşısında, işsizliğin nedenleri hakkında, işsizliğin büyümeyle bağlantısına vurgu yapan, üç alternatif çalışmadan söz edilebilir. Çalışmalardan bir tanesi Keynesçi iktisadin tezlerine dayanmaktadır. Buna göre, ücretlerin milli gelir içindeki payında yaşanan gerileme ile azalan tüketim talebinin, yatırım ve büyümeyi yavaşlattığı böylece işsizliğin aslında yüksek ücretlerden değil düşük ücretlerden kaynaklandığı ifade edilmektedir. Marksist iktisadın tezleri doğrultusunda yapılan ikinci açıklama, kapitalizm içinde tam istihdam olanağının bulunmadığı şeklindedir. Çünkü tam istihdam güçlü işçiler anlamına gelir ve güçlü

¹²⁴ Ay, **a.g.e.**, s.323.

¹²⁵ Can, **a.g.e.**, s.2.

¹²⁶ Arif Yavuz, **İşgücü İstihdam ve Kriz Olgusu**, İTO Yayınları, İstanbul, 2012, s.95.

¹²⁷ Ay, **a.g.e.**, s.322.

işçiler, kar oranlarının ve ardından büyümenin düşmesine yol açarak dönemsel krizlere ve artan işsizlik oranlarına neden olacaktır. Alternatif üçüncü açıklamada ise işsizliğin nedenleri, küreselleşmenin etkilerine bağlanmaktadır. Küreselleşme, firmalar üzerinde rekabet baskılarını artırmakta ve büyümenin istihdam yaratıcı etkisini düşürmektedir.¹²⁸

2.8.4. Küreselleşme Sürecinde İşsizlik ve İstihdam Olgusu

Sanayi devrimi ile birlikte işsizlik olgusu ortaya çıkmaya başlamıştır. 1980’li yıllarda işsizlik olgusunun en üst seviyelere ulaştığı görülmektedir. Globalleşen dünya düzeni ile birlikte işsizlik sorunun da devam ettiği görülmektedir. İşsizlikle alakalı geliştirilen birçok politika ve stratejinin çoğu etkili olmadığı, bu politika ve stratejilerin çoğunun etkili olmaması sebebi ile sosyal dışlanma kavramının ortaya çıktığı görülmektedir. Küreselleşme olgusu ile birlikte gelen dışlanma olgusu daha çok yaşlı işgücü, genç işsizler, düşük nitelikli işgücü, uzun süreli işsizler, kadın işgücü gibi kesimleri etkilemektedir. Bu olumsuz süreç içerisinde hızlı teknolojik gelişmeler, ülkelerin karşı karşıya kaldığı sorunların çözümünü daha da güçleştirmektedir. Küreselleşme ile birlikte yoğun rekabet ortamı gün yüzüne çıkmaktadır ve bu nedenle de istihdam edilebilirlik daha da azalmakta ve işsizlik artmaktadır.¹²⁹

Gelişmekte olan ülkelerde ve gelişmiş ülkelerde işsizliğin yok edilmesi ve/veya azaltılmasına yönelik birçok çalışma yapılmaktadır. Fakat bu çalışmaların hiçbirisi işsizliği istenilen seviyeye düşürmemektedir.

Küresel anlamda işsizliğin özelliklerini açıklamak için makro ve mikro düzeyde kullanılan farklı terimler bulunmaktadır, globalleşen dünyadaki farklı ekonomik yaklaşımlar, nüfus artışı, teknolojik gelişmeler gibi makro düzeydeki etmenlerden farklı olarak bireyin vasfının yeterli olmayışı, akademik hayatla iş dünyasının birbiri ile entegre olmaması, kamuda bulunan istihdam kurumlarının işsizler için yeterli olmayışı, verimlilik düzeyi, artan hammadde ve mal fiyatları gibi

¹²⁸ A.e., s.323.

¹²⁹ Şahin, a.g.e., s.196.

özellikler küreselleşme olgusu içerisindeki işsizlik olgusunu açıklamak için kullanılmaktadır.¹³⁰

Kısaca özetlemek gerekirse, küreselleşme ile birlikte işsizlik olgusu da daha belirgin hale gelmektedir. Makro ve mikro düzeyde işsizlik olguları ön plana çıkmaktadır. En büyük makroekonomik sorun, ülkelerin işsizlik problemleridir. Bu makroekonomik sorunlar, iktisadi politikalar ile çözülmeye çalışılmaktadır.

¹³⁰ Mehmet Duruel, Mehmet Kara, “Küresel İşsizlik ve İstihdamda Yeni Perspektifler”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 57, 2009, s.329.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOGRAFİ DİNAMİKLERİ AÇISINDAN TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KARŞILAŞTIRMALI YAPISI

3.1. TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GENEL NÜFUS YAPISI

Türkiye, Avrupa Birliği ülkelerine kıyasla genç bir nüfusa sahip olsa da yakın gelecek içinde toplam doğurganlık hızındaki düşüş sebebiyle gittikçe yaşlanan bir nüfusa sahip olacaktır.

Türkiye'de yaşayan nüfus 2018 senesinde, bir önceki seneye göre 1 milyon 193 bin 357 kişi artarak erkek nüfus 41 milyon 139 bin 980 kişiye ulaşırken, kadın nüfus 40 milyon 863 bin 902 kişi olmuştur. Bu duruma göre nüfusun %50,2'sini erkekler oluştururken, %49,8'ini ise kadınlar oluşturmuştur. Türkiye'de 2017 senesinde 31,7 olan ortalama yaş, 2018 senesinde önceki seneye göre artış göstererek 32 olmuştur. Ortalama yaş erkekler için 31,4 iken, kadınlar için 32,7 olarak saptanmıştır.¹³¹

3.1.1. Nüfus Miktarı

Türkiye'de 15-24 yaş arası genç nüfus, toplam nüfusun %16,1'ini oluştururken, bu oran Avrupa Birliği'nde %10,9 olarak gerçekleşmektedir. Avrupa Birliği üyesi 28 ülkenin bu yaşlar arası genç nüfus sayısı yaklaşık olarak 56 milyonken, Türkiye'deki genç nüfus, bu sayının yaklaşık 4'te 1'i oranında gözlemlenmektedir.

Avrupa genelinde Türkiye'yi, %13,7 genç nüfus oranıyla Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, %12,9 ile Danimarka ve %12,3 ile Hollanda takip etmiştir. Genç nüfus oranı Fransa'da %11,8, Almanya'da %10,6, İtalya'da ise %9,7 olarak hesaplanmıştır.

Avrupa Birliği'ne üye ülkeler arasında ise en düşük genç nüfus oranı %9,3 ile Bulgaristan ilk sırada yer alırken bu ülkeyi %9,6 oranında genç nüfusla Çek Cumhuriyeti izlemektedir. Diğer taraftan Türkiye'deki genç nüfus oranı 1980 yılından bu yana düşüşe geçmiştir. Toplam nüfus içindeki genç nüfus payı 1980 senesinde %20,2 seviyesindeyken, 2010 senesinden itibaren %17'nin altına

131 TUIK Haber Bülteni, Şubat 2019, Çevrimiçi, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30709>, TÜİK Haber Bülteni, Sayı: 30709.

gerilemektedir. Sözü edilen oran, 2014'te %16,5, 2015'te %16,4, 2016'da ise %16,3 olarak kayıtlara geçmiştir.

TÜİK'in nüfus projeksiyonları incelendiğinde, “genç nüfusun toplam nüfusa oranının 2023'te %14,8'e, 2030'da %14'e, 2040'da %13,4'e ve 2080'de %11,1'e kadar gerilemesi öngörülmektedir”.¹³²

3.1.2. Nüfus Artış Hızı

Türkiye ve Avrupa Birliği'nin nüfus artış hızları birbirinden oldukça farklı tablo sergilemektedir. Türkiye'de Avrupa Birliği ülkelerine göre nüfus artış hızı daha fazladır. Savaş zamanları Avrupa'da nüfusun hiç olmadığı kadar düştüğü gözlemlenmektedir. Fakat II. Dünya Savaşı sonrasında doğum oranlarının Avrupa genelinde hızla arttığı gözlemlenmektedir. 1970'li yıllara gelindiğinde ise yaşanan krizlerle birlikte batı dünyasının nüfus artış hızında ciddi bir biçimde düşüş yaşandığı gözlemlenmektedir. Batı toplumu nüfusunda yaşanan bu değişimin nedenleri; ölüm oranlarının düşüşe geçmesiyle beraber doğum oranlarının da azalması, nüfusun yaşlanması ve Avrupalı olmayan milletlerin göç etmeleri olarak tanımlanabilir. Tıpkı batılı ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de yaşanan savaşlar nedeniyle nüfusun azaldığı gözlemlenmiştir ve buna karşın nüfus arttırıcı politikalar oluşturulmuştur. Planlı kalkınma dönemi öncesinde söz konusu politikalar Türkiye nüfusunun artışında bir hızlanma sağlayamamış ve istenen seviyeye ulaşamamıştır. 1965 yılından sonraki planlı dönemdeyse nüfusun artış hızını düşürmek amacıyla çalışılmışsa da uygulanan nüfus politikaları yine istenilen seviyede başarılı bir sonuç vermemiştir.¹³³

1963-1967 yılları süresince devam etmiş olan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemindeyse, nüfusun artışındaki hız %3 olarak saptanmış, gittikçe artan nüfus ile birlikte büyüyen kitlelerin ihtiyaçlarının karşılanması bunun yanı sıra yaşam ve refah düzeylerinin arttırılması hedeflenmiştir. Ayrıca hızla artan nüfus, ihtiyaçları çeşitlendirmekle beraber her yıl iş gücüne katılan insan sayısı da artış

¹³³ Sedat Murat, **Dünden Bugüne İstanbul'un Nüfus ve Demografi Yapısı**, İstanbul, İTO Yayınları, Yayın No: 2006-49, 2006, s.49.

göstermektedir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda vurgulanan diğer bir husus ise yeni iş alanlarını yaratmak amacıyla yeni yatırımlar yaparak bu insanların iş gücüne katılımın sağlamanın gerektiğidir.¹³⁴

Son yıllarda görülen doğurganlık hızındaki azalmanın sebeplerini ise bu konudaki devlet politikalarında değil, sosyal ve ekonomik şartların aileleri çocuk sayılarını azaltmaya sevk etmiş olması, şehirleşme ve eğitim seviyesinin artması gibi sebeplerde aramak gerekmektedir.¹³⁵

Türkiye İstatistik Kurumundan alınan verilere göre; Türkiye'de ikamet eden nüfus 2017 senesinde, önceki seneye kıyasla 995 bin 654 kişi artmıştır. Erkek nüfus 40 milyon 535 bin 135 kişi olurken, kadın nüfus 40 milyon 275 bin 390 kişi olmuştur. Bu durumda nüfus toplamının %50,2'sini erkekler oluştururken, %49,8'ini ise kadınlar oluşturmuştur.¹³⁶

3.1.3. Nüfusun Yaş Yapısı

Türkiye ve Avrupa Birliği'nin yaş bakımından karşılaştırmalı demografik yapısını analiz edebilmek için öncelikle Türkiye ve Avrupa Birliği'nin yaş yapıları tablolar üzerinden karşılaştırılmalıdır. Avrupa Birliği ve Türkiye bakımından karşılaştırmalı yaş yapısı incelendiğinde, Avrupa Birliği ülkelerinde giderek artan bir yaş ortalaması olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye'de de yaş unsurunun Avrupa Birliği'ne benzer şekilde arttığı görülmektedir.

¹³⁴ Demet Tüzüncü, "Türkiye'de Uygulanan Beş Yıllık Kalkınma Planlarının İstihdam Politikaları Açısından Değerlendirilmesi", **Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Volume 8, 2015, s.95.

¹³⁵ Murat, **a.g.e.**, s.49.

¹³⁶ Çevrimiçi, 2019, www.aa.com.tr, Anadolu ajansı.

**Tablo 1: Yaş Bakımından Türkiye Avrupa Birliği Karşılaştırmalı Tablosu
(2013-2017) – Medyan Yaş**

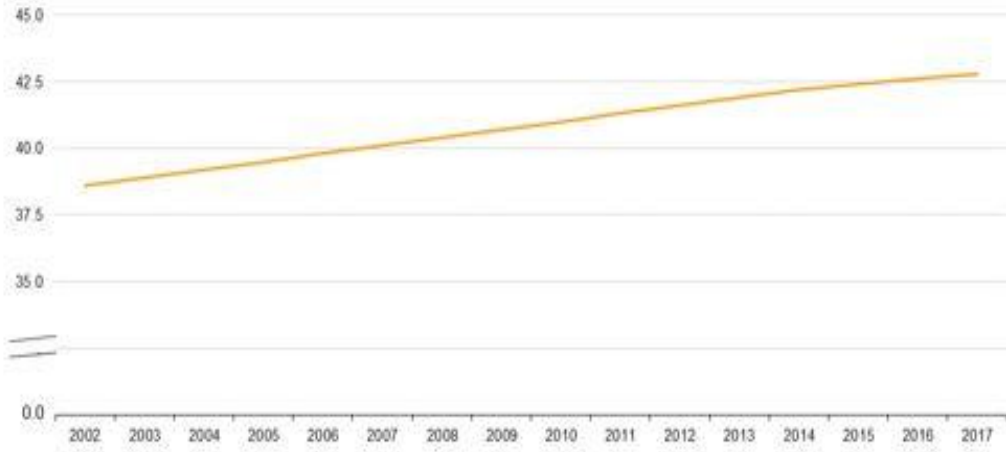
	2013	2014	2015	2016	2017
Avrupa Birliği	41,3	41,4	40,1	42,5	42,6
Türkiye	37,4	37,4	37,2	36,9	36,9
Bulgaristan	35,1	35,2	35,3	35,4	35,4
Çek Cumhuriyeti	37,3	37,1	37	36,9	36,8
Danimarka	32,8	32,5	32,3	32,1	31,8
Almanya	33,9	33,5	33,1	32,9	32,4
Estonya	34,5	34,7	34,8	35	35
İrlanda	37,7	37,1	36,7	36,5	36,2
Yunanistan	35,9	35,5	35,1	34,7	34,2
İspanya	38,9	38,2	37,5	36,9	36,3
Fransa	32,5	32,2	32	31,7	31,4
Hırvatistan	33,8	33,7	33,5	33,3	33
İtalya	35,3	35	34,5	33,9	33,4
Kıbrıs	37,6	37,5	36,9	36,6	36,5
Letonya	34,4	34,4	34,3	34,3	34,2
Litvanya	33,3	33,1	32,9	32,9	32,7
Luxembourg	38,5	38,4	38,3	38,3	38,2
Macaristan	35,5	35,6	35,7	35,8	35,9
Malta	33,8	34,2	34,7	35,4	36
Hollanda	33,5	33,1	32,7	32,4	32,2
Avusturya	35,8	35,5	35,2	34,9	34,6
Polonya	36,3	36,4	36,5	36,7	36,9
Portekiz	35,4	34,9	34,5	34	33,6
Romanya	36,3	36,8	37,1	37,2	37,3
Slovenya	36,6	36,3	35,9	35,4	34,9
Slovakya	38,2	38,2	38,1	38,1	38,1
Finlandiya	31,6	31,5	31,3	31,2	31,2
İsveç	32,8	32,8	32,7	32,7	32,8
İngiltere	34,2	33,9	33,7	33,4	33,2
İzlanda	33,8	33,7	33,6	33,7	34
Liechtenstein	36,1	35,8	35,2	34,8	34,3
Norveç	34,6	34,6	34,6	34,6	34,4
İsviçre	36,4	36,2	35,9	35,7	35,4
Karadağ	34,8	34,7	34,5	34,4	34,2
Makedonya	37,4	37,5	37,4	37,4	37,5
Arnavutluk	:	32	32	32,3	32,6
Sırbistan	33,8	33,8	33,8	33,8	33,8
Andora	43,2	:	:	:	:
Belarusça	36,8	36,8	36,8	36,8	36,7
Kosova	:	:	:	34,3	35,1
Moldova	38,1	38,6	39,1	:	39,9
Rusya	:	37,4	:	:	:
San Marino	38,1	:	:	:	:
Ukrayna	37,1	37,2	37,3	37,4	37,5
Ermenistan	:	:	35,9	36,3	36,6
Azerbaycan	38,6	38,6	38,7	38,8	38,9
Gürcistan	:	35,9	35,8	34,3	34,4

Kaynak: EUROSTAT, Population Structure and Ageing Statistics

Belirtilen yıllar itibari ile incelendiğinde, en yüksek yaş ortalaması Moldova'dadır. En düşük yaş ortalaması ise Finlandiya'da olduğu gözlemlenmektedir. 2013-2017 yılları arasında incelenmekte olan medyan yaş verileri bakımından Avrupa Birliği ve Türkiye benzer durum sergilemektedir. Bir ülkenin yaş yapısına ülkenin ekonomik durumu, siyasi ve sosyal yapısı gibi faktörlerin etki ettiği bilinmektedir.

Avrupa Birliği ülkeleri giderek yaşlanan bir nüfus yapısına sahiptir. Yıllar içerisinde de bu yaşlanma durumu giderek devam etmektedir. Aşağıdaki grafikte Avrupa Birliği ülkelerinin yaş durumu yıllara göre gösterilmiştir;

Şekil 6: Avrupa Birliği Ülkeleri'nde Yıllara Göre Medyan Yaş

Kaynak: EUROSTAT, Population structure and ageing, Median Age

3.1.4. Nüfusun Cinsiyet Yapısı

Nüfusun cinsiyet yapısı toplam nüfus içindeki kadın ve erkek oranlarını temsil etmektedir. Nüfusun cinsiyet yapısı, evlilik, doğum, ölüm gibi demografik kavramların yanı sıra, sosyal ve ekonomik yönden de büyük önem taşımaktadır. Toplum genelinde evlenme yaşındaki kadın ve erkekler arasında bir uyumsuzluk mevcut ise, evlenme konusunda bazı zorlukların meydana çıkacağı ve bu durumun da önemli sosyal sorunlara neden olabileceği öngörülmektedir. Nüfusun cinsiyet

yapısı sosyal ve demografik açıdan ne kadar önemli ise ekonomi açısından da aynı şekilde büyük önem taşımaktadır.

Nüfus çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu bir ülkede emek arzı, nüfusun çoğunluğunu kadınların oluşturduğu bir ülkeye kıyasla daha yüksek olmaktadır. Bu durum işgücüne katılım oranları açısından da geçerlidir.¹³⁷

Kadın nüfusu bakımından Türkiye ve Avrupa Birliği'nin karşılaştırmalı tablosu incelendiğinde;

¹³⁷ Sedat Murat, Levent Şahin, **AB'ye Uyum Sürecinde Genç İşsizliği**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın no: 2011-3, 2011, s.75.

Tablo 2: Kadın Nüfusu Bakımından Türkiye Avrupa Birliği Karşılaştırmalı Tablosu (2013-2017)

	2013	2014	2015	2016	2017
Avrupa Birliği	258.780.696	259.609.386	260.307.109	260.921.543	261.450.923
Türkiye	37.671.216	38.194.504	38.711.602	39.229.862	39.771.221
Belçika	5.665.118	5.687.048	5.713.206	5.741.853	5.762.455
Bulgaristan	3.739.479	3.720.732	3.700.183	3.676.607	3.651.881
Çek Cumhuriyeti	5.351.776	5.350.039	5.361.348	5.367.513	5.378.133
Danimarka	2.823.776	2.834.956	2.848.701	2.869.364	2.888.591
Almanya	41.142.770	41.210.540	41.362.080	41.661.561	41.824.535
Estonya	704.007	700.900	700.166	699.236	698.097
İrlanda	2.326.317	2.342.002	2.364.285	2.387.145	2.416.465
Yunanistan	5.637.364	5.613.568	5.589.628	5.559.538	5.546.916
İspanya	23.710.130	23.634.738	23.623.019	23.632.635	23.693.426
Fransa	33.827.685	34.005.671	34.280.951	34.421.395	34.553.939
Hırvatistan	2.205.657	2.197.061	2.186.089	2.167.872	2.149.003
İtalya	30.795.630	31.298.104	31.294.022	31.209.230	31.143.704
Kıbrıs	444.842	440.462	435.183	435.627	438.139
Letonya	1.097.245	1.084.423	1.074.889	1.064.658	1.054.433
Litvanya	1.603.014	1.587.477	1.575.005	1.558.951	1.535.718
Luxembourg	268.627	274.563	280.986	287.056	294.026
Macaristan	5.192.845	5.173.974	5.159.792	5.141.966	5.122.270
Malta	212.126	214.891	219.203	224.019	228.634
Hollanda	8.472.236	8.494.904	8.527.868	8.561.985	8.606.405
Avusturya	4.328.238	4.352.447	4.384.529	4.427.918	4.460.424
Polonya	19.636.442	19.613.892	19.608.451	19.590.169	19.595.127
Portekiz	5.491.592	5.469.281	5.451.156	5.439.821	5.427.117
Romanya	10.258.594	10.201.259	10.163.573	10.110.503	10.041.772
Slovenya	1.039.760	1.040.211	1.040.645	1.040.855	1.040.770
Slovakya	2.774.857	2.776.889	2.779.021	2.780.170	2.783.659
Finlandiya	2.760.052	2.770.906	2.779.890	2.785.818	2.790.970
İsveç	4.789.988	4.830.507	4.875.115	4.920.051	4.981.806
İngiltere	32.481.171	32.687.941	32.928.125	33.158.027	33.342.508
İzlanda	160.419	162.353	163.914	165.259	167.316
Liechtenstein	18.591	18.729	18.813	18.962	19.064
Norveç	2.515.367	2.540.963	2.567.291	2.587.096	2.609.187
İsviçre	4.070.536	4.117.540	4.163.786	4.205.655	4.246.113
Montenegro	314.092	314.366	314.577	314.484	314.635
Makedonya	1.029.156	1.030.928	1.032.654	1.033.677	1.035.089
Arnavutluk	1.437.193	1.430.827	1.424.597	1.417.141	1.423.050
Sırbistan	3.684.497	3.666.896	3.649.994	3.630.114	3.611.245
Belarus	5.066.314	5.066.943	5.071.671	5.077.522	5.078.185
Kosova	:	:	:	888.310	901.303
Moldova	1.847.151	1.846.128	1.844.915	:	1.843.489
Rusya	:	77.120.043	:	:	:
San Marino	17.234	:	:	:	:
Ukrayna	24.409.948	24.327.606	22.971.835	22.872.998	22.770.325
Ermenistan	:	:	1.571.450	1.569.535	1.567.380
Azerbaycan	4.707.690	4.763.571	4.817.181	4.870.002	4.918.771
Gürcistan	:	2.349.126	1.951.000	1.940.900	1.936.700

Kaynak: EUROSTAT, Population Structure and Ageing Statistics

Avrupa Birliği üyesi ÷lkeler içerisinde en çok kadın nüfusu payına sahip ÷lke Almanya’dır. Almanya’daki kadın nüfusu Avrupa Birliği üyesi ÷lkelerde bulunan toplam kadın nüfusunun yaklaşık %18’ini oluşturmaktadır. Almanya’yı Türkiye takip etmektedir. Türkiye, Almanya’dan sonra en çok kadın nüfusu payına sahip ÷lke olarak gözlemlenmektedir. Avrupa Birliği içerisinde en az kadın nüfusuna sahip ÷lke ise, Lihtenştayn’dır. Fakat bu duruma ÷lkelerin nüfusları da etki etmektedir. Nüfusu diğer ÷lkelere göre sayıca daha az olan bir ÷lkenin kadın nüfusu da diğer ÷lkelere göre daha az olacaktır.

Avrupa Birliği üyesi ÷lkeler içerisinde en çok erkek nüfusu payına sahip ÷lke Almanya’dır. Almanya’daki erkek nüfusu Avrupa Birliği üyesi ÷lkelerde bulunan toplam erkek nüfusunun yaklaşık %16’sını oluşturmaktadır. Almanya’yı Türkiye takip etmektedir. Türkiye, Almanya’dan sonra en çok erkek nüfusu payına sahip ÷lke olarak gözlemlenmektedir. Avrupa Birliği içerisinde en az erkek nüfusuna sahip ÷lke ise, Lihtenştayn’dır. Fakat bu duruma ÷lkelerin nüfusları da etki etmektedir. Genel nüfusu diğer ÷lkelere göre sayıca daha az olan bir ÷lkenin erkek nüfusu da diğer ÷lkelere göre daha az olacaktır.

Tablo 3: Erkek Nüfusu Bakımından Türkiye Avrupa Birliği Karşılaştırmalı Tablosu (2013-2017)

	2013	2014	2015	2016	2017
Avrupa Birliği	246.381.167	247.401.944	248.232.994	249.355.634	250.071.748
Belçika	5.472.856	5.493.792	5.524.068	5.569.264	5.589.272
Bulgaristan	3.545.073	3.524.945	3.502.015	3.477.177	3.449.978
Çek Cumhuriyeti	5.164.349	5.162.380	5.176.927	5.186.330	5.200.687
Danimarka	2.778.852	2.792.279	2.811.014	2.837.887	2.860.178
Almanya	39.380.976	39.556.923	39.835.457	40.514.123	40.697.118
Estonya	616.167	614.919	614.704	616.708	617.538
İrlanda	2.283.462	2.295.850	2.313.342	2.339.141	2.367.918
Yunanistan	5.366.251	5.313.239	5.268.390	5.224.210	5.221.277
İspanya	23.017.760	22.877.461	22.826.546	22.807.464	22.834.598
Fransa	31.772.665	31.936.596	32.175.328	32.309.058	32.435.144
Hırvatistan	2.056.483	2.049.748	2.039.227	2.022.797	2.005.210
İtalya	28.889.597	29.484.564	29.501.590	29.456.321	29.445.741
Kıbrıs	421.036	417.538	411.825	412.692	416.663
Letonya	926.580	917.045	911.207	904.299	895.683
Litvanya	1.368.891	1.355.995	1.346.257	1.329.607	1.312.186
Lüksemburg	268.412	275.117	281.972	289.193	296.641
Macaristan	4.715.953	4.703.391	4.695.779	4.688.519	4.675.291
Malta	210.383	214.533	220.488	226.396	231.663
Hollanda	8.307.339	8.334.385	8.372.858	8.417.135	8.475.102
Austurya	4.123.622	4.155.339	4.200.397	4.272.553	4.312.441
Polonya	18.426.093	18.403.964	18.397.163	18.377.040	18.377.837
Portekiz	4.995.697	4.958.020	4.923.666	4.901.509	4.882.456
Romanya	9.761.480	9.746.052	9.707.074	9.649.811	9.602.578
Slovenya	1.019.061	1.020.874	1.022.229	1.023.333	1.025.125
Slovakya	2.635.979	2.639.060	2.642.328	2.646.082	2.651.684
Finlandiya	2.666.622	2.680.364	2.691.863	2.701.490	2.712.327
İsveç	4.765.905	4.814.357	4.872.240	4.930.966	5.013.347
İngiltere	31.424.126	31.663.214	31.947.040	32.224.529	32.466.065
İzlanda	161.438	163.318	165.186	167.270	171.033
Liechtenstein	18.247	18.400	18.553	18.660	18.746
Norveç	2.535.908	2.567.007	2.599.202	2.623.625	2.649.130
İsviçre	3.968.524	4.022.091	4.073.880	4.121.471	4.173.437
Montenegro	306.801	307.155	307.522	307.734	307.752
Makedonya	1.033.138	1.034.841	1.036.518	1.037.601	1.038.613
Arnavutluk	1.460.577	1.461.567	1.461.199	1.458.451	1.453.541
Sırbistan	3.497.008	3.479.863	3.464.399	3.446.258	3.429.027
Türkiye	37.956.168	38.473.360	38.984.302	39.511.191	40.043.650
Andorra	38.838	:	:	:	:
Belarus	4.397.526	4.401.211	4.409.197	4.420.842	4.426.519
Kosova	:	:	:	883.294	882.228
Moldova	1.712.346	1.711.506	1.710.244	:	1.707.363
Rusya	:	66.546.888	:	:	:
San Marino	16.328	:	:	:	:
Ukrayna	20.962.744	20.918.288	19.787.826	19.717.881	19.644.580
Ermenistan	:	:	1.439.148	1.429.042	1.418.771
Azerbaycan	4.648.793	4.713.548	4.775.857	4.835.641	4.891.210
Gürcistan	:	2.141.372	1.778.500	1.779.500	1.781.500

Kaynak: EUROSTAT, Population Structure and Ageing Statistics

3.2. TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DOĞURGANLIK ORANLARININ GELİŞİMİ

Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkeleri'nin doğurganlık oranları gelişimi birbirinden çok farklı gelişim seyretmektedir. Türkiye'de Avrupa Birliği ülkelerine göre doğum oranları oldukça yüksek gerçekleşmektedir.

Avrupa Birliği'nin belirtilen yıllar arasındaki genel ortalaması incelendiğinde, doğurganlık oranlarının %1,5 civarında seyrettiği gözlemlenmektedir. Yine aynı yıllar arasında en yüksek doğurganlık oranı %2 civarında seyreden Azerbaycan olurken, Türkiye'deki durum her iki ülkeye göre daha yüksek olarak gözlemlenmektedir. Türkiye de belirtilen yıllar arasında doğurganlık oranları %2,10 civarında seyretmektedir. Bu doğurganlık oranı ile Türkiye, Avrupa Birliği ülkeleri arasındaki en yüksek doğurganlık oranına sahip olmaktadır. 2012 – 2016 yılları arasında en düşük doğurganlık oranı Portekiz'de görülmektedir.

Yakın zamanlarda Avrupalıların daha az çocuk sahibi olmaya başladıkları görülmektedir. Bu durum da Avrupa Birliği ülkelerinin nüfus büyümelerindeki yavaşlamayı açıklamaktadır. 2002 yılında Avrupa Birliği ülkeleri içerisinde, kadın başına canlı doğum oranının 1,45'te kaldığı gözlemlenmektedir. Son on yıl boyunca, çoğu Avrupa Birliği ülkeleri içerisinde hafif bir artış ortaya çıkmaya başlamıştır, örneğin 2012 itibarıyla Avrupa Birliği ülkeleri içerisindeki toplam doğurganlık oranının 1,58 olduğu gözlemlenmektedir. Toplam doğurganlık oranında son on yıllarda ortaya çıkan bu hafif yükselme, belki de, bir açıdan, bir yakalama sürecine atfedilmiş olabilir: bir kadın geç yaşlarda doğum yaptığında, sonradan gelen bir düzelmeden önce, toplam doğurganlık oranı başlarda yükselme göstermeye meyledebilir. 2016 yılındaki 1,6 civarındaki kadın başına canlı doğum sayısı bu durumun en iyi kanıtı olarak kabul edilmektedir.

Tablo 4: Doğumlar Bakımından Türkiye Avrupa Birliği Karşılaştırmalı Yapısı (2012-2016)

	2012	2013	2014	2015	2016
Avrupa Birliği	1,59	1,55	1,58	1,57	1,6
Türkiye	2,09	2,08	2,17	2,14	2,11
Belçika	1,8	1,76	1,74	1,7	1,68
Bulgaristan	1,5	1,48	1,53	1,53	1,54
Çek Cumhuriyeti	1,45	1,46	1,53	1,57	1,63
Danimarka	1,73	1,67	1,69	1,71	1,79
Almanya	1,41	1,42	1,47	1,5	1,6
Estonya	1,56	1,52	1,54	1,58	1,6
İrlanda	1,98	1,93	1,89	1,85	1,81
Yunanistan	1,34	1,29	1,3	1,33	1,38
İspanya	1,32	1,27	1,32	1,33	1,34
Fransa	2,01	1,99	2,01	1,96	1,92
Hırvatistan	1,51	1,46	1,46	1,4	1,42
İtalya	1,43	1,39	1,37	1,35	1,34
Kıbrıs	1,39	1,3	1,31	1,32	1,37
Latviya	1,44	1,52	1,65	1,7	1,74
Litvanya	1,6	1,59	1,63	1,7	1,69
Luxembourg	1,57	1,55	1,5	1,47	1,41
Macaristan	1,34	1,35	1,44	1,45	1,53
Malta	1,42	1,36	1,38	1,37	1,37
Hollanda	1,72	1,68	1,71	1,66	1,66
Avusturya	1,44	1,44	1,46	1,49	1,53
Polonya	1,33	1,29	1,32	1,32	1,39
Portekiz	1,28	1,21	1,23	1,31	1,36
Romanya	1,52	1,46	1,56	1,58	1,64
Slovenya	1,58	1,55	1,58	1,57	1,58
Slovakya	1,34	1,34	1,37	1,4	1,48
Finlandiya	1,8	1,75	1,71	1,65	1,57
İsveç	1,91	1,89	1,88	1,85	1,85
İngiltere	1,92	1,83	1,81	1,8	1,79
İzlanda	2,04	1,93	1,93	1,8	1,74
Norveç	1,85	1,78	1,75	1,72	1,71
İsviçre	1,52	1,52	1,54	1,54	1,54
Montenegro	1,72	1,73	1,75	1,74	:
Andora	:	:	:	:	:
Belarus	1,62	1,67	1,7	1,72	1,73
Kosova	:	:	:	:	1,66
Moldova	1,28	:	:	:	:
San Marino	1,26	:	:	:	:
Ukrayna	1,53	:	1,46	:	1,35
Azerbaycan	2	1,98	1,97	1,94	1,9
Gürcistan	:	:	1,97	2,21	2,23

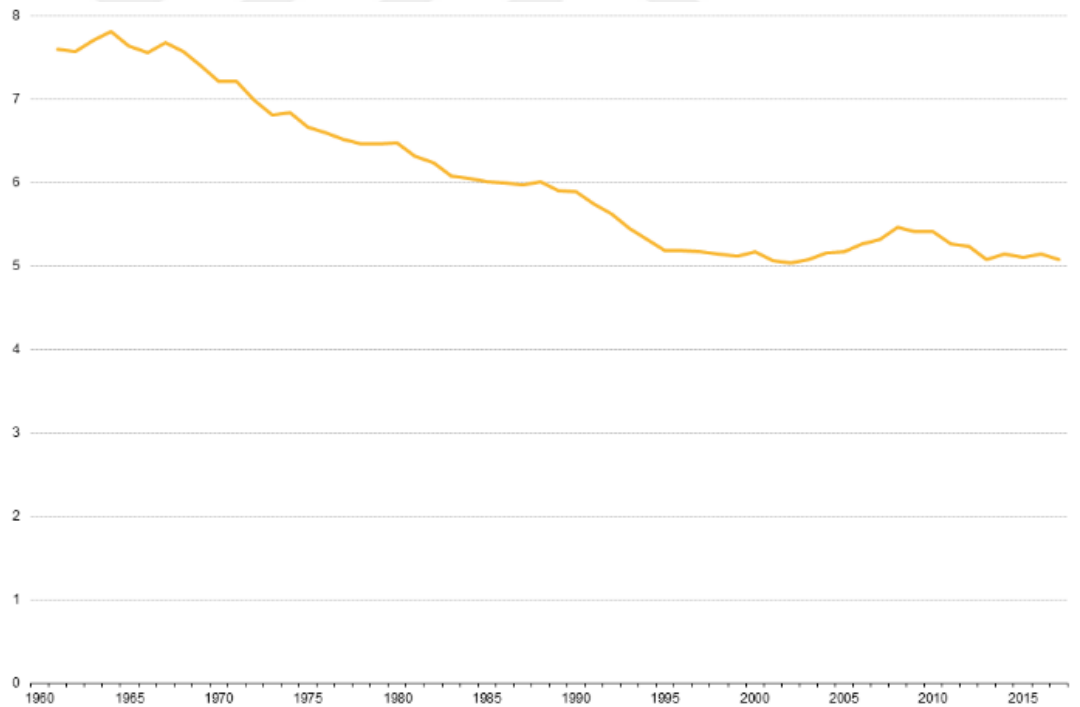
Kaynak: EUROSTAT, Births and Fertility Statistics

Avrupa Birliği'ne üye ülkeler arasındaki toplam doğurganlık oranı son on yıllarda birbirine yaklaştırmaya başlamaktadır. Eski tarihlerden itibaren incelendiğinde, 1980 yılında, en yüksek doğum oranı İrlanda'da ölçüldüğü görülmektedir. İrlanda da

her kadın için 3,2 canlı doğum gerçekleşmekte iken, en düşük oran Lüksemburg’da her kadın için 1,5 canlı doğum olarak kaydedilmiştir. 1990 yılında, fark her kadın için 1,1 canlı doğum oranına düşmüş ve 2012 yılına gelindiğinde ise, her kadın için 0,7 canlı doğum oranlarına kadar daralmıştır. Bu azalış aynı şekilde devam etmektedir. Doğum oranları küresel ve ülke çapında yaşanan ekonomik krizlerden etkilenmiştir, kriz bazı çiftlerin (daha fazla) çocuk sahibi olma fikrini ötelemelerine sebep olmuş olabileceği düşünülmektedir.¹³⁸

Aşağıdaki şekilde yıllar itibari ile Avrupa Birliği ülkelerinde canlı doğum sayıları yer almaktadır. Görüldüğü üzere, 1950’li yıllarda canlı doğum 7-8 Milyon arasında iken, 2015 yılına gelindiğinde bu sayı 5 Milyonlara kadar düşmektedir.

Şekil 7: Avrupa Birliği Ülkeleri’nde Yıllara Göre Canlı Doğumlar

Kaynak: EUROSTAT, Population structure and ageing, Median Age

¹³⁸ Eurostat, **Births and Fertility Statistics**, 2018.

Şekil7 ve Tablo4’de de gösterildiği üzere, AB Üye Ülkeler arasında doğurganlık oranının aşağıya doğru gelişiminin başka bir açıklaması da çiftlerin aile kurmayı erteleme kararlarıdır. Bu karar doğumları ve çocuk sayısını doğrudan etkilemektedir.

3.2.1. Kadın Başına Düşen Çocuk Sayısı

TÜİK tarafından yayımlanan kadın başına düşen çocuk sayısını içeren haber bültenine göre; “Bir ülkede kadın başına düşen çocuk sayısı ile doğurganlık hızı birbiriyle ilintili şekilde ilerlemektedir”. “Bir kadının doğurgan olduğu süre içinde (15-49 yaş arası) ortalama doğurabileceği çocuk sayısı ‘toplam doğurganlık hızı’ olarak ifade edilmektedir. Türkiye’de toplam doğurganlık hızı, 2013 senesi verilerine göre 2,10 çocukken 2014 senesinde 2,17 çocuk olarak gerçekleşmektedir. Buda demek oluyor ki, bir kadının doğurganlığa elverişli olduğu dönem süresinde doğurabileceği çocuk sayısı ortalama olarak 2,17’dir. Bu sonuç, nüfusun yenilenme seviyesinin (2,1) doğurganlık düzeyinin üzerine çıktığını göstermektedir. Yaşa özel doğurganlık hızı, belirli bir yaş grubundaki 1000 kadın başına düşen ortalama olarak canlı doğan çocuk sayısını ifade etmektedir. Doğurganlık hızı yaş grubuna göre incelendiğinde, yaşa özel doğurganlık hızının en yüksek olduğu yaş grubunun 25-29 yaş arası olduğu görülmektedir. Söz konusu grubun doğurganlık hızı 2009 yılı verilerine göre binde 126 iken 2014 senesinde binde 135 olmuştur. Diğer bir değişle, 2014 senesinde 25-29 yaş grubunda her 1000 kadına 135 doğum düşmüştür.¹³⁹

2018 yılı için TÜİK verileri incelendiğinde, en yüksek yaşa özel doğurganlık hızı 25-29 yaş grubunda görülmektedir. Bu yaş grubundaki doğurganlık hızının 2013 yılında binde 130 iken 2018 yılında binde 128 olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, 2018 yılında 25-29 yaş grubundaki her bin kadın başına 128 doğum düştü.

¹³⁹ TÜİK, **Doğum İstatistikleri**, 2014, Haber Bülteni, Sayı: 18621, 17 Nisan 2015.

3.3. TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ’NİN EVLENME ORANLARININ GELİŞİMİ

Avrupa Birliği ve Türkiye açısından evlenmelere bakıldığında, evlenme sayısının en fazla olduğu ülke Çek Cumhuriyeti, en az olduğu ülke ise Slovenya olarak gözlemlenmektedir.

3.3.1 Evlilik Sayıları ve Kaba Evlenme Hızı

Tabloda gösterildiği gibi 2012 yılında evlilik oranları, AB üye ülkeleri arasında Litvanya (her 1000 kişi için 6,9 evlilik), Malta (6,7) ve Kıbrıs (6,7) için en yüksek değerler olarak gözlemlenmektedir ayrıca Türkiye (8,0) ve eski Makedonya Yugoslav Cumhuriyeti (6,8) için de evlilik oranları hayli yüksekti. En düşük evlilik oranları, Bulgaristan (2,9), Portekiz (3,3), Slovenya (3,4) ve Lüksemburg’da (3,4) görülmüştür.

Kaba evlenme oranı geçmiş yıllar itibari ile incelendiğinde, Avrupa Birliği ülkelerinde 1970 yılında her 1000 kişi için 7,9 evlilik iken 2008 itibariyle her 1000 kişi için 4,8 evlilik oranına düştüğü görülmektedir. Böylece, yaklaşık 40 yıl içerisinde kaba evlenme hızının 1000 kişi için 3,1 oranında düştüğü gözlemlenmektedir. Yine aynı yıllar itibari ile incelendiğinde, evlilik sayısında %39’luk bir oranda azalma olarak gözlemlenmektedir. Avrupa Birliği ülkelerindeki evlilikler, 1970 yılında 1000 kişi için 1,0 iken 2010 itibariyle her 1000 kişi için 2,0’a çıkarak ikiye katlanan boşanma oranlarının yükselişinin etkisiyle, daha az dayanıklı hale geldiği gözlemlenmektedir.

Tabloda gösterilen yıllar itibari ile incelendiğinde, 2013-2017 yılları arasında Avrupa Birliği ülkeleri genelinde evlenme hızı binde 4 olarak gerçekleşmişken, yine aynı yıllar itibari ile Türkiye yapısı incelendiğinde, yaklaşık binde 8 olarak gerçekleştiği gözlemlenmektedir. 2017 yılında en düşük evlenme oranı binde 3,1 ile Slovenya’da gerçekleşmekte olduğu gözlemlenmektedir. Yine 2017 yılında en düşük evlenme oranı 7,9 ile Arnavutluk’ta kaydedilmektedir.

Tablo 5: Evlilik Sayıları Bakımından Türkiye Avrupa Birliği Karşılaştırmalı Yapısı (2013-2017)

	2013	2014	2015	2016	2017
Avrupa Birliği	4,1	4,2	4,3	4,4	4
Belçika	3,4	3,6	4	3,9	3,9
Bulgaristan	3	3,4	3,9	3,8	4
Çek Cumhuriyeti	4,1	4,3	4,6	4,8	5
Danimarka	4,9	5	5,1	5,4	5,5
Almanya	4,6	4,8	4,9	5	:
Estonya	4,3	4,7	5,2	4,8	4,9
İrlanda	4,5	4,7	4,7	4,8	:
Yunanistan	4,7	4,9	5	4,6	4,7
İspanya	3,3	3,4	3,6	3,7	3,7
Fransa	3,6	3,6	3,6	3,5	:
Hırvatistan	4,5	4,6	4,7	4,9	4,9
İtalya	3,2	3,1	3,2	3,4	3,2
Kıbrıs	6,4	6,3	7,2	7,5	6,8
Latviya	5,7	6,3	6,9	6,6	6,8
Litvanya	6,9	7,6	7,6	7,4	7,5
Luxembourg	3,2	3	3,6	3,2	3,2
Macaristan	3,7	3,9	4,7	5,3	5,2
Malta	6,1	6,6	6,7	6,7	6,3
Hollanda	3,8	3,9	3,8	3,8	3,8
Avusturya	4,3	4,4	5,1	5,1	5,1
Polonya	4,7	5	5	5,1	5,1
Portekiz	3,1	3	3,1	3,1	3,3
Romanya	5,4	5,9	6,3	6,8	7,3
Slovenya	3	3,2	3,1	3,2	3,1
Slovakya	4,7	4,9	5,3	5,5	5,8
Finlandiya	4,6	4,5	4,5	4,5	4,8
İsveç	5,4	5,5	5,3	5,4	5,2
İngiltere	4,3	4,5	4,4	:	:
Norveç	4,7	4,6	4,5	4,5	4,4
İsviçre	4,9	5,1	5	5	4,8
Montenegro	6,2	5,7	6,2	5,1	5,3
Makedonya	6,8	6,7	6,8	6,4	6,6
Arnavutluk	8,2	8,2	8,7	7,8	7,9
Sırbistan	5,1	5,1	5,2	5,1	5,1
Türkiye	7,9	7,8	7,7	7,5	7,1
Andora	:	:	:	:	:
Belarus	9,2	8,9	8,6	6,8	:
Kosova	:	:	9,1	9	:
Moldova	6,9	7,2	:	:	:
San Marino	:	:	:	:	:
Ukrayna	6,7	:	7	5,4	:
Azerbaycan	9,2	8,9	7,1	6,8	:
Gürcistan	:	7,7	7,8	6,7	:

Kaynak: EUROSTAT, Marriage and Divorces Statistics

3.3.2. Türkiye ve Avrupa Birliği'nin Boşanma Oranlarının Gelişimi

Boşanmalar günümüzde giderek artan bir oranda devam etmektedir. Aşağıdaki tabloda Türkiye de ve Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan kişilerinin boşanma oranları yer almaktadır.

Tablo 6:Boşanma Sayıları Bakımından Türkiye Avrupa Birliği Karşılaştırmalı Yapısı (2013-2017)

	2013	2014	2015	2016	2017
Avrupa Birliği	1,9	1,8	1,9	:	:
Belçika	2,2	2,2	2,2	2,1	2
Bulgaristan	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
Çek Cumhuriyeti	2,7	2,5	2,5	2,4	2,4
Danimarka	3,4	3,4	2,9	3	2,6
Almanya	2,1	2,1	2	2	1,9
Estonya	0,9	1,4	2,6	2,5	2,5
İrlanda	0,6	0,6	0,7	:	:
Yunanistan	1,5	1,3	1,4	1	1,8
İspanya	2	2,2	2,1	2,1	2,1
Fransa	1,9	1,9	1,9	1,9	:
Hırvatistan	1,4	1,4	1,4	1,7	1,5
İtalya	0,9	0,9	1,4	1,6	1,5
Kıbrıs	2,2	2,2	2,1	2,3	2,2
Latviya	3,5	3,1	2,6	3,1	3,1
Letonya	3,4	3,3	3,2	3,1	3
Luxembourg	2,1	2,6	2,4	2,1	2
Macaristan	2	2	2,1	2	1,9
Malta	0,8	0,7	0,8	0,8	0,7
Hollanda	2	2,1	2	2	1,9
Avusturya	1,9	1,9	1,9	1,8	1,8
Polonya	1,7	1,7	1,8	1,7	1,7
Portekiz	2,2	2,1	2,3	2,2	2,1
Romanya	1,4	1,4	1,6	1,5	1,6
Slovenya	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2
Slovakya	2	1,9	1,8	1,7	1,8
Finlandiya	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4
İsveç	2,8	2,7	2,5	2,4	2,4
Norveç	2	1,9	1,9	1,9	2
İsviçre	2,1	2	2,1	2	1,9
Montenegro	0,8	0,9	0,9	1,1	1,2
Makedonya	0,8	0,9	0,9	1,1	1,9
Arnavutluk	1	1,1	1	1	1
Sırbistan	:	1,5	1,3	1,9	1,6
Türkiye	1,1	1,1	1,3	1,3	1,3
Andora	1,6	1,7	1,7	1,6	1,6
Kosova	3,8	3,7	3,5	3,4	3,4

Kaynak: EUROSTAT, Marriage and Divorces Statistics

2012 yılında Eurostat tarafından yayımlanan veri incelendiğinde, Avrupa Birliği'nde 2 milyona yakın evlenme kaydedilmiş olduğu gözlemlenmektedir. 1 milyona yakın da boşanma vakası kaydedilmiş olduğu görülmektedir. Kaba evlilik oranı, diğer bir deyişle her 1000 kişi için evlilik sayısı, 2010'da 2,0 iken, 2008'de 4,8 olarak kaydedilmektedir. Malta'da, boşanma 2011'den itibaren yasalarla yapılabilir hale gelmiştir ve boşanma oranları 2011'de her 1000 kişi için 0,1'den 2012 yılında her 1000 kişide 1,1 seviyesine yükseldiği gözlemlenmektedir. 2017 yılına gelindiğinde ise bu oranın 0,7 seviyesine gerilediği görülmektedir.

AB üyesi ülkeler arasında, en yüksek kaba boşanma oranının 2013 yılında, Latviya'da her 1000 kişi için 3,5 olarak kaydedildiği gözlemlenmektedir. En düşük kaba boşanma oranı 2013 yılında Arnavutluk'da her 1000 kişi için 1 boşanma sayısı ile kaydedildiği görülmektedir. Yine 2017 yılı incelendiğinde, en yüksek kaba boşanma oranı Latviya'ta, her 1000 kişi için 3,1 olarak kaydedildiği gözlemlenmektedir. En düşük kaba boşanma oranı 2017 yılında Malta'da her 1000 kişi için 0,7 boşanma sayısı ile kaydedildiği görülmektedir.

Tüm Avrupa Ülkeleri ve Türkiye'de olmak üzere tüm ülkelerde genel itibari ile evlilikler gözle görülür derecede düşüş göstermektedir. Avrupa da birçoğu tolere edilse de nikâhsız yaşayan çift oranı artış göstermektedir ve bu durum da çocukların daha çok evlilik dışı doğmasına sebep olmaktadır ve evlilik sayıları düşmektedir. Ailevi demografik eğilimler değerlendirildiğinde çocuklu ve çift olarak birlikte yaşamayanların çoğunlukta olduğunu göstermektedir.¹⁴⁰

3.4. TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ ÖLÜM ORANLARININ GELİŞİMİ

Türkiye ve Avrupa Birliği ülkeleri karşılaştırmalı olarak incelendiğinde ölüm oranlarının farklı yapı gösterdiği gözlemlenmektedir. Her ülkenin yaşam süresi, doğum oranları farklılık gösterdiği gibi ölüm oranları da birbirinden çok farklıdır. Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi, doğum esnasında yaşamda kalma oranı, sağlık hizmetleri gibi birçok konu ölüm oranlarını etkilemektedir.

¹⁴⁰ Robert Bosh Stiftung, "Demographic Future of Europe", **Federal Institute for Population Research**, Results of the Population Policy Acceptance Study, Germany, 2014, s.7.

3.4.1. Toplam Ölümler

Avrupa Birliği ve Türkiye açısından karşılaştırma yapabilmek için toplam ölümlere bakmak yeterli olmaktadır. Eurostat tarafından her yıl yayınlanan toplam ölüm sayıları aşağıdaki gibidir.

Tabloda verilen yıllar (2013-2017) itibari ile incelendiğinde Avrupa Birliği ölkelerinde ölümler yıllar geçtikçe artış göstermektedir. Avrupa Birliği ölkeleri toplum ölüm oranlarına bakıldığında Türkiye'nin yaklaşık %7'sine denk gelen bir pay içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Tabloda verilen yıllar itibari ile incelendiğinde, 2017 yılında Moldova'da ölüm sayılarının 2013 yılına göre daha az olduğu gözlemlenmektedir.

Hem Türkiye hem de Avrupa Birliği ölkeleri açısından değerlendirildiğinde ölümler, ölkenin kalkınmışlık seviyesi ve refahı ile de doğrudan bağlantılı olduğu bilinmektedir.

Tablo 6: Türkiye Avrupa Birliği Toplam Ölümmler (2013-2017)

	2013	2014	2015	2016	2017
Avrupa Birliği	4994203	4941447	5221683	5128536	5262736
Türkiye	372094	390121	405218	422135	425781
Belçika	109334	104755	110541	108097	109666
Bulgaristan	104345	108952	110117	107580	109791
Çek Cumhuriyeti	109160	105665	111173	107750	111443
Danimarka	52470	51340	52555	52824	53261
Almanya	893825	868356	925200	910902	933000
Estonya	15244	15484	15243	15392	15543
İrlanda	29504	29252	30127	30540	30324
Yunanistan	111794	113740	121183	118785	124530
İspanya	388600	393734	420408	408231	421269
Fransa	569365	559435	593807	594005	603141
Hırvatistan	50386	50839	54205	51542	53477
İtalya	600744	598364	647571	615261	649061
Kıbrıs	5141	5424	5859	5471	5997
Latviya	28691	28466	28478	28580	28757
Litvanya	41511	40252	41776	41106	40142
Luxembourg	3822	3841	3983	3967	4263
Macaristan	126677	126294	131575	127098	131877
Malta	3236	3270	3442	3342	3571
Hollanda	141245	139223	147134	148997	150027
Avusturya	79526	78252	83073	80669	83270
Polonya	387312	376467	394921	388009	402852
Portekiz	106554	104843	108539	110573	109586
Romanya	247475	254965	262442	257215	260599
Slovenya	19334	18886	19834	19689	20509
Slovakya	52089	51346	53826	52351	53914
Finlandiya	51472	52186	52492	53923	53722
İsveç	90402	88976	90907	90982	91972
İngiltere	574945	568840	601272	595655	607172
İzlanda	2154	2049	2178	2309	2239
Liechtenstein	246	268	252	271	249
Norveç	41131	40369	40676	40726	40774
İsviçre	64961	63938	67606	64964	66971
Montenegro	5917	6014	6329	6464	6523
Makedonya	19208	19718	20461	20417	20318
Arnavutluk	20442	20656	22418	21388	22232
Sırbistan	100300	101247	103678	100834	103722
Belarus	125326	121542	120026	119379	119311
Bosna Hersek	35662	34824	:	35530	36336
Kosova	:	8165	8202	8495	9619
Moldova	38060	39494	39906	38489	36727
Monako	:	:	289	298	:
Rusya	1871809	1878039	:	:	:
San Marino	:	252	235	253	:
Ukrayna	662368	632296	594796	583631	574123
Ermenistan	27196	27714	27878	28226	27157
Azerbaycan	54383	55648	54697	56648	57109
Gürcistan	48553	49087	49121	50771	47822

Kaynak: EUROSTAT, Mortality Statistics

3.4.2. Doğumda Yaşam Süresi Beklentisi

Türkiye ve Avrupa Birliği karşılaştırmasında doğumda yaşam beklentisi çok farklılık göstermektedir. Ülkenin gelişmişlik düzeyi, sağlık koşulları, refahı gibi unsurların hepsi doğumda yaşam beklentisini etkilemektedir. Eurostat'tan alınan Doğumda Yaşam Beklentisi istatistiklerine bakarak sonuca ulaşmak mümkündür.

Tabloda verilen yıllar itibari ile incelendiğinde 2016 yılında, doğum sırasında yaşam beklentisi en yüksek ülke İspanya'dır (83,5). Doğum sırasında yaşama beklentisi en düşük ülkeyse, San Marino'dur (72,7). Avrupa Birliği ülkeleri göz önüne alındığında, (2012-2016) doğumda yaşam beklentisi oranının giderek arttığı görülmektedir. 2012 yılında Avrupa Birliğinde doğumda yaşam beklentisi 80,3 iken, 2016 yılında 81 olarak kaydedilmektedir. Yine tabloda verilen yıllar itibari ile incelendiğinde Türkiye de doğumda yaşam beklentisinin arttığı gözlemlenmekte fakat Avrupa Birliği'nin gerisinde kaldığı kaydedilmektedir. 2012 yılında Türkiye'de doğumda yaşam beklentisi 77,6 olarak kaydedilirken, 2016 yılında 78,1 olarak gözlemlenmektedir.

Tablo 7: Türkiye ve Avrupa Birliği Doğumda Yaşam Beklentisi (2012-2016)

	2012	2013	2014	2015	2016
Avrupa Birliği	80,3	80,5	80,9	80,6	81
Türkiye	77,6	78,2	78,1	78,2	78,1
Belçika	80,5	80,7	81,4	81,1	81,5
Bulgaristan	74,4	74,9	74,5	74,7	74,9
Çek Cumhuriyeti	78,1	78,3	78,9	78,7	79,1
Danimarka	80,2	80,4	80,7	80,8	80,9
Almanya	80,7	80,6	81,2	80,7	81
Estonya	76,7	77,5	77,4	78	78
İrlanda	80,9	81	81,4	81,5	81,8
Yunanistan	80,7	81,4	81,5	81,1	81,5
İspanya	82,5	83,2	83,3	83	83,5
Fransa	82,1	82,4	82,8	82,4	82,7
Hırvatistan	77,3	77,8	77,9	77,5	78,2
İtalya	82,4	82,9	83,2	82,7	83,4
Kıbrıs	81,1	82,5	82,3	81,8	82,7
Latviya	74,1	74,3	74,5	74,8	74,9
Litvanya	74,1	74,1	74,7	74,6	74,9
Luxembourg	81,5	81,9	82,3	82,4	82,7
Macaristan	75,3	75,8	76	75,7	76,2
Malta	80,9	81,9	82,1	82	82,6
Hollanda	81,2	81,4	81,8	81,6	81,7
Avusturya	81,1	81,3	81,6	81,3	81,8
Polonya	76,9	77,1	77,8	77,5	78
Portekiz	80,6	80,9	81,3	81,3	81,3
Romanya	74,4	75,1	75	75	75,3
Slovenya	80,3	80,5	81,2	80,9	81,2
Slovakya	76,3	76,6	77	76,7	77,3
Finlandiya	80,7	81,1	81,3	81,6	81,5
İsveç	81,8	82	82,3	82,2	82,4
İngiltere	81	81,1	81,4	81	81,2
İzlanda	83	82,1	82,9	82,5	82,2
Liechtenstein	82,5	82,5	82,1	82,7	82,3
Norveç	81,5	81,8	82,2	82,4	82,5
İsviçre	82,8	82,9	83,3	83	83,7
Montenegro	76,3	76,5	76,5	76,5	76,5
Makedonya	74,9	75,5	75,5	75,5	75,4
Arnavutluk	:	77,9	78,2	77,9	78,5
Sırbistan	74,9	75,3	75,4	75,3	75,7
Andora	72,3	72,7	73,3	74	74,2
Belarus	:	:	:	:	78,6
Bosna Hersek	71	:	:	:	:
Kosova	85,6	:	:	:	:
Moldova	71,2	:	71,8	72,5	:
Monako	:	:	:	75,1	75,1
Rusya	74,1	74,7	74,8	75,3	:
San Marino	:	:	74,1	73	72,7

Kaynak: EUROSTAT, Marriage and Divorces Statistics

3.5. TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NDE EĞİTİM GELİŞMELERİ

Eğitim her ülke için en önemli ve zorunlu bir ihtiyaçtır. Bir toplumun kalkınmışlık seviyesi eğitimle paralel ilerlemektedir. Bir toplumun refah devlet seviyesine ulaşabilmesi ve gelecek nesillerin refahı için en önemli unsur eğitimidir. Eğitimin doğumdan itibaren ailede başlaması gerekmektedir. Avrupa Birliği ve Türkiye'nin okullaşma oranları ve durumu aşağıdaki gibidir.

3.5.1. Okullaşma Oranları

Ülkemiz, üst düzey performansa ulaşmış öğrenci oranı açısından OECD ortalamasının altında kalsa da 15 yaş civarında öğrenci sayısı diğer ülkelere nazaran bir hayli yüksek olduğundan, üst düzey performansa ulaşmış öğrenci nüfusu bakımından önlere çıkmaktadır. Bununla birlikte, ülkemizde hem bölgeler arası hem de bilhassa okul türleri arasındaki önemli başarı farklılıkları göze çarpmakta bu farklılıkların halen süre geldiği görülmektedir. Geçmiş yıllara oranla önemli gelişmeler görülse de bu konuda yapılması gereken daha çok iş olduğu da dikkat çekmektedir. Ülkemizdeki öğrencilerin %69 civarında bir oranla düşük sosyoekonomik bir altyapıdan geldiği görülmektedir. Eldeki bulgular doğrultusunda öğrencilerin PISA testlerinde gösterdikleri başarı ile sosyoekonomik koşulları arasında pozitif yönde ve kuvvetli bir ilgi olduğu tespit edilmiş olup bu noktadan hareketle, öğrencilerin başarılarının arttırılmasının sadece öğrencilere verilen öğretimin kalitesinin arttırılmasıyla değil, bununla beraber ülkemizin toplumsal kalkınmışlık seviyesinin de gelişimine bağlı olduğu gözükmemektedir. Sonuç olarak yapılan istatistiksel analizlere göre, ülkemizdeki öğrencilerin sosyoekonomik koşullarının OECD ortalaması civarında olduğu varsayıldığında, ülkemizin okuma, fen ve matematik dallarındaki performanslarının OECD ortalamasına çıkabileceği yorumunda bulunulabilir.¹⁴¹

Avrupa da genel bir eğilim olarak gelişen okul otonomisine rağmen ülkeler arasında hala önemli farklılıklar mevcuttur. En son PISA sonuçlarına göre, Avrupa'da birçok öğrenci öğretim temel konularda nitelikli öğretmen eksikliği (matematik ve fen dili) tarafından engellenmektedir. Almanya, Hollanda ve

¹⁴¹ Hüseyin Hüsnü Yıldırım, Selda Yıldırım, Mehmet İkbal Yetişir, Eren Ceylan, Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı, **PISA 2012 Ulusal Ön Raporu**, Ankara, 2013, s.7.

Türkiye'de, yüzdeler sadece ana dersler için değil, aynı zamanda diğer konularda da yüksek olduğu gözlemlenmektedir.¹⁴²

3.5.2. Eğitime Ayırılan Bütçe

Günümüz dünyasında var olan küreselleşme olgusu ile beraber yaşanan değişim neticesinde her hizmet çeşidinde görüldüğü gibi eğitim hizmetinde de bir değişim yaşanmaktadır. Bilhassa beşeri sermaye artışında önemli etkisi olan eğitimin Türkiye'nin de içinde olduğu gelişmekte olan ülkeler arasında finansmanı her zaman sorun olmuştur. Avrupa birliği ülkeleri, OECD üye ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında ülkemizde eğitime gerektiği gibi önem verildiği pekte söylenememektedir. Türk eğitim sistemi ile ilgili yayınlanan Vizyon 2023 kapsamında eğitim finansmanı ile alakalı yapılan değerlendirme şu şekildedir. Eğitimin yapısındaki dönüşüm eğilimleri aynı anda eğitimin finans kaynaklarını da sadece çeşitlendirmekle kalmayıp değiştirmektedir de. Tüm bu çeşitlilik ve değişimlerin göstergesi olan eğilimlerin ilk sırasında ise eğitim harcamalarının gerek GSMH içerisindeki oranının artışı gerekse söz konusu harcamaların uluslararası akışkanlığındaki artış, bir kamu hizmeti olarak temel eğitimin sağlanması, eğitimin özelleştirilmesi gibi maddeler yer almaktadır. Eğitimin ekonomik, siyasal ve toplumsal işlevlerini yerine getirerek beklentileri karşılaması, eğitim için ayrılan kaynakların seviyesine ve bu kaynakların kullanımının etkinliği ile verimliliğine bağlıdır. Bu sebeple ülkeler arasındaki eğitim finansmanında değişik yöntemler izlenmektedir.¹⁴³

Avrupa Birliği üye ülkeleri arasında yükseköğretim dışındaki eğitim çeşidi ve seviyelerinin finansmanı, daha çok bölgesel ve yerel kaynaklardan sağlandığı görülmektedir. Başka bir deyişle yükseköğretim finansmanı dâhil edilmediği zaman yerel ve bölgesel kaynaklar toplamı, merkezi kaynaklardan daha fazla miktarda olmaktadır. Merkezi yönetime sahip Avrupa Birliği ülkelerinde (Hollanda, Portekiz, Fransa, Yunanistan, İrlanda) eğitimin finansman sistemi de merkezidir. Fakat bölgesel/eyalet yönetim sistemine sahip Avrupa Birliği ülkelerinde (İspanya, Avusturya, Almanya) bölgesel finansman daha fazladır. Danimarka, Finlandiya ve

¹⁴² EUROSTAT, **Key Data On Education in Europe 2012**, Brüksel, 2012, s.75.

¹⁴³ Gökhan Tuzcu, "Eğitimde Vizyon 2023 Ve Avrupa Birliği' ne Giriş Süreci", <http://portal.ted.org.tr/yayinlar/EgitimdeVizyon2023veAvrupaBirligineGirisSureci.PDF>, 2006.

İngiltere’de ise eğitimin finansmanını çoğunlukla yerel yönetimler karşılamaktadır.¹⁴⁴

Tablo 9: Türkiye ve Avrupa Birliği 15-64 Yaş Arası Yüksek Öğrenim Oranları (2014-2018)

	2014	2015	2016	2017	2018
Avusturya	27,4	28,1	28,9	29,7	30,1
Belçika	32,6	32,7	33,2	35,6	36,0
Bulgaristan	23,6	24,1	24,4	24,5	24,8
İsviçre	32,9	34,2	35,4	36,8	37,7
Kıbrıs	36,4	36,4	37,6	38,1	39,4
Çek Cumhuriyeti	19,1	19,8	20,6	21,4	21,7
Almanya	23,2	23,8	24,4	24,8	25,2
Danimarka	29,8	30,7	31,2	32,4	32,7
Estonya	32,6	33,3	34,1	34,7	35,9
Yunanistan	24,6	25,4	26,4	27,2	27,7
İspanya	31,7	32,1	32,7	33,2	34,0
Avrupa Birliği	26,0	26,7	27,3	27,9	28,7
Finlandiya	34,7	35,5	35,9	36,4	37,3
Fransa	29,8	30,4	30,9	31,4	32,8
Hırvatistan	18,5	19,7	20,0	20,6	22,0
Macaristan	20,2	20,9	20,6	20,9	21,7
İrlanda	38,0	39,0	39,5	40,4	40,5
İzlanda	30,2	31,7	33,4	35,3	36,5
İtalya	15,0	15,5	15,7	16,5	17,1
Litvanya	31,4	33,2	34,1	34,8	36,1
Luxembourg	39,6	35,2	36,4	34,1	38,3
Latviya	26,9	28,1	29,5	30,0	30,1
Montenegro	20,2	20,0	21,2	20,6	20,3
Makedonya	15,2	16,2	17,9	18,0	17,6
Malta	19,4	19,9	20,3	22,1	24,2
Hollanda	29,7	30,5	31,0	32,1	33,0
Norveç	36,1	36,7	36,8	36,8	37,5
Polonya	23,8	24,4	25,2	26,3	27,2
Portekiz	19,7	20,7	21,5	21,7	22,5
Romanya	14,2	15,0	15,1	15,3	15,5
İsveç	32,8	34,0	35,3	36,0	37,1
Slovenya	25,1	26,6	27,2	28,7	28,7
Slovakya	18,1	18,9	19,7	20,7	22,0
Türkiye	13,6	14,8	16,0	16,6	17,3
İngiltere	36,6	37,6	38,4	38,8	39,3

Kaynak: EUROSTAT, Educational Statistics

¹⁴⁴ A.e.,2006.

Tablo 9’da da görüldüğü üzere, Türkiye ve Avrupa Birliği devletleri arasında 15-64 yaş arası yükseköğrenime katılma durumu açısından büyük farklılıklar mevcuttur. 2018 yılında Avrupa Birliği yükseköğrenime katılma oranı %28,7 iken, Türkiye’de bu oran %17,3 olarak gerçekleşmiştir. Son 5 yıllık dönem göz önüne alındığında, Avrupa Birliği’nde yükseköğrenime katılma payı %26’dan %28,7’ye ulaşmışken, Türkiye’de %13,6 dan %17,3 e çıkmıştır.

2014 yılında Avrupa birliği ülkeleri arasında yükseköğrenime katılma payı en yüksek ülke İngiltere’dir, en düşük oran ise,14,2 ile Romanya olarak gözlemlenmektedir. 2018 yılında ise en yüksek oran 39,3 ile yine İngiltere’de kaydedilmiştir

Görüldüğü üzere, yükseköğrenime katılma oranı her ne kadar gelişmişlik seviyesine göre ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de, Türkiye Avrupa Birliği oranlarının çok altında kalmaktadır. Fakat son beş yıllık dönem itibari ile incelendiğinde yükseköğrenime katılma oranları açısından artış gözlemlenmektedir.

3.6. İŞGÜCÜ

Bir ülkede iş gücünün en önemli parçası istihdam edilenlerdir, istihdam edilen kişiler ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte Avrupa Birliği’ne göre Türkiye de sayıca oldukça azdır. 15-64 yaş arası istihdam edilenlerin oranları aşağıda yer almaktadır.

3.6.1. İstihdam Edilenler

2013 yılında, 15-64 yaş grubu için AB-28 istihdam edilenlerin oranı, AB iş gücü veri tabanı tarafından %68,4 olarak gösterildi. AB-28 istihdam edilenler oranı 2008 yılında %65,7 seviyesine çıktı ve birbirini izleyen yıllarda azalarak 2010 yılında %64,0 oranında durdu. 2010 yılında yaşanan küresel finansal ve ekonomik kriz boyunca bu azalma – toplam düşüş oranı yüzde 1,7 idi – 2011 yılında, AB-28 istihdam edilenler oranında %64,2’ye ulaşan, yüzde 0,1 oranında düştükten sonra 2012’den beri %64,1 olarak durduğu gözlemlenmektedir. AB Üyesi Ülkeler arasında, istihdam oranları 2013 yılında Avusturya, Danimarka, Almanya ve Hollanda’da %72 - %77 seviyelerine, İsveç’te %74,4 seviyesine ulaştığı gözlemlenmektedir. Diğer bir taraftan, istihdam oranı Avrupa Birliği üye devletler içinde en düşük oranlar Makedonya (%50,3) ve Yunanistan (%52,9) ile %60’ın altında kaldıkları gözlemlenmektedir.

2013 ile 2017 yılları arasında en fazla istihdam oranlarının en çok yükseldiği ülkeler Bulgaristan (%10,93 oranına yakın bir artış) ve Romanya (%10,89 oranında bir artış) olarak gözlemlenmektedir. Yine aynı yıllar arasında en düşük istihdam artışına mevcut ülke Macaristan (0,5) olarak kaydedilmiştir. Bunların yanı sıra istihdam artışının yaşanmadığı ülke Norveç'tir (-1,6).

Tablo 10: İstihdam Bakımından Türkiye Avrupa Birliği Karşılaştırmalı Yapısı (2013-2017)

	2013	2014	2015	2016	2017
Avrupa Birliği	68,4	69,2	70,1	71,1	72,2
Türkiye	53,4	53,2	53,9	54,4	55,3
Belçika	67,2	67,3	67,2	67,7	68,5
Bulgaristan	63,5	65,1	67,1	67,7	71,3
Çek Cumhuriyeti	72,5	73,5	74,8	76,7	78,5
Danimarka	75,6	75,9	76,5	77,4	76,9
Almanya	77,3	77,7	78	78,6	79,2
Estonya	73,3	74,3	76,5	76,6	78,7
İrlanda	66,5	68,1	69,9	71,4	73
Yunanistan	52,9	53,3	54,9	56,2	57,8
İspanya	58,6	59,9	62	63,9	65,5
Fransa	:	69,2	69,5	70	70,6
Hırvatistan	69,5	69,7	70	70,4	71
İtalya	57,2	59,2	60,6	61,4	63,6
Kıbrıs	59,7	59,9	60,5	61,6	62,3
Latviya	67,2	67,6	67,9	68,7	70,8
Litvanya	69,7	70,7	72,5	73,2	74,8
Luxembourg	69,9	71,8	73,3	75,2	76
Macaristan	71,1	72,1	70,9	70,7	71,5
Malta	63	66,7	68,9	71,5	73,3
Hollanda	66,2	67,9	69	71,1	73
Avusturya	75,9	75,4	76,4	77,1	78
Polonya	74,6	74,2	74,3	74,8	75,4
Portekiz	64,9	66,5	67,8	69,3	70,9
Romanya	65,4	67,6	69,1	70,6	73,4
Slovenya	64,7	65,7	66	66,3	68,8
Slovakya	67,2	67,7	69,1	70,1	73,4
Finlandiya	65	65,9	67,7	69,8	71,1
İsveç	74,4	73,1	72,9	73,4	74,2
İngiltere	79,8	80	80,5	81,2	81,8
İzlanda	74,8	76,2	76,8	77,5	78,2
Lihtenştayn	82,8	84,9	86,5	87,8	87,6
Norveç	79,6	79,6	79,1	78,6	78,3
İsviçre	80,8	81,1	81,7	82	82,1
Montenegro	52,7	55,6	56,7	57,1	58,2
Makedonya	50,3	51,3	51,9	53,3	54,8
Arnavutluk	:	54,8	56	59,1	61,4

Kaynak: EUROSTAT, Employment Statistics

İstihdam oranları genelde kadınlar ve daha yaşlı çalışanlar arasında daha düşük olarak kaydedilmektedir. 2013 yılında, AB-28 içerisinde, erkekler için istihdam seviyesi %69,4 iken kadın istihdam seviyesi %58,8 olarak kaydedilmiştir. Daha uzun süreli bir karşılaştırma gösteriyor ki, erkekler için istihdam oranı 2013 yılında on yıl önceki karşılığından (2003'te %70,3) daha azken, kadın istihdam oranında göze çarpan bir yükselme vardır (2003'teki %54,8 olan seviyesinden %4 daha fazla yükselerek). Erkek istihdam oranları 2013 yılında AB-28 üye ülkeleri arasında kadınların istihdam oranından daha yüksek olarak kaydedilmiştir. Yine de, hatırı sayılır eşitsizlikler mevcuttu, Malta'da istihdam oranı cinsiyetler arası oran farkı %27,1 civarındaydı, kadın istihdam oranının en düşük kaydedildiği yer (%47,0). Yunanistan ve İtalya kadınlar ve erkekler arasında %20'den az bir oran bildirilirken, Yunanistan en düşük kadın istihdamı oranına sahip olarak gözlemlenmektedir (%40,1). Yine Hırvatistan ve İtalya'da kadın istihdam oranı %50'den az olarak gözlemlenmektedir. AB üyesi olmayan ülkeler arasında Türkiye, erkek istihdamından %39,9 düşük bir oranla %29,6 kadın istihdam oranı ile cinsiyetler arası istihdam oranında en büyük farka sahip ülkedir; Makedonya Yugoslavya da nispeten büyük farklılıklara sahip bir istihdam oranına sahip ülkeler olarak kaydedilmektedir. Bunun aksine, Litvanya'da, kadın istihdamı erkek istihdamından sadece %1,9 oranında düşüktür, %62,8 kadın istihdamı ile cinsiyetler arası neredeyse hiç fark olmadığı gözlemlenmiştir.

3.6.2. İşsizler

İstihdamın ve ekonominin en önemli etkenlerinden biri işsizlik olgusudur. İşsizlik hem gelişmekte olan ülkelerde hem de gelişmiş ülkelerde var olan bir olgu olarak bilinmektedir. Makro ve mikro düzeyde işsizlik sorununa çözüm aranmış birçok politika ve stratejiyle desteklenmeye çalışılmışsa da, istenilen düzeyde istihdam yaratılamamıştır. İşsizlik sorunu küreselleşme ile birlikte daha fazla kendini göstermeye devam eden bir kavram olarak görülmektedir.

Tablo 11: İşsizlik Durumu Bakımından Türkiye Avrupa Birliği Karşılaştırmalı Yapısı (2014-2018)

	2014	2015	2016	2017	2018
Avrupa Birliği	10,2	9,4	8,6	7,6	7
Türkiye	9,9	10,3	10,9	10,9	11
Belçika	8,5	8,5	7,8	7,1	5,9
Bulgaristan	11,4	9,2	7,6	6,2	5,3
Çek Cumhuriyeti	6,1	5,1	4	2,9	2,2
Danimarka	6,6	6,2	6,2	5,7	5
Almanya	5	4,6	4,1	3,8	3,4
Estonya	7,4	6,2	6,8	5,8	5,4
İrlanda	11,9	10	8,4	6,7	5,7
Yunanistan	26,5	24,9	23,6	21,5	19,3
İspanya	24,5	22,1	19,6	17,2	15,3
Fransa	10,3	10,4	10,1	9,4	9,1
Hırvatistan	17,2	16,1	13,4	11	8,5
İtalya	12,7	11,9	11,7	11,2	10,6
Kıbrıs	16,1	15	13	11,1	8,7
Latviya	10,8	9,9	9,6	8,7	7,4
Litvanya	10,7	9,1	7,9	7,1	6,4
Luxembourg	6	6,5	6,3	5,6	5,3
Macaristan	7,7	6,8	5,1	4,2	3,7
Malta	5,7	5,4	4,7	4	3,8
Hollanda	7,4	6,9	6	4,9	3,8
Avusturya	5,6	5,7	6	5,5	4,9
Polonya	9	7,5	6,2	4,9	3,8
Portekiz	14,1	12,6	11,2	9	7
Romanya	6,8	6,8	5,9	4,9	4,1
Slovenya	9,7	9	8	6,6	5,4
Slovakya	13,2	11,5	9,7	8,1	6,6
Finlandiya	8,7	9,4	8,8	8,6	7,4
İsveç	7,9	7,4	6,9	6,7	6,3
İngiltere	6,1	5,3	4,8	4,4	4
İzlanda	5	4	3	2,8	2,7
Norveç	3,6	4,5	4,8	4,2	3,9

Kaynak: EUROSTAT, Employment Statistics

Eurostat tarafından Mart 2019’da yayınlanan son verilere göre yılın ilk çeyreğinde en düşük işsizlik oranı Çek Cumhuriyetindedir (%1,9). Çek Cumhuriyeti’ni, Almanya (%3,2) ve Hollanda’nın (%3,3) izlediği gözlemlenmektedir.

Tablo 10’da belirtilen yıllar (2014-2018) itibari ile işsizlik rakamları incelendiğinde 2014 yılından 2018 yılına kadar işsizlik oranı en fazla düşen ülke, Çek Cumhuriyeti’dir ve işsizlik seviyesinden %177 oranında yani %100’den fazla bir azalma mevcut olduğu gözlemlenmektedir. 2018 yılı itibari ile ülkeler incelendiğinde en düşük işsizlik oranına sahip ülke %2,2 ile Çek Cumhuriyeti iken, onu %2,7 ile İzlanda’nın takip ettiği gözlemlenmektedir. Türkiye ise Avrupa Birliği ülkeleri arasında işsizlik oranı en çok artan ülke durumunda olduğu görülmektedir. 2014’den 2018 yıllarına gelindiğinde, Türkiye’de işsizliğin %10 oranında artış gösterdiği görülmektedir.

2000 yılının başında, AB-28 grubunda toplam iş gücünün %9,1’ine karşılık gelen, 20 milyondan fazla insan işsiz olarak kaydedilmiştir. İşsizlik verilerinin o yıllarda git gide düştüğü gözlemlenmiştir. 2001 yılının ikinci çeyreğinde, işsiz insan sayısı 19,4 milyona düşmekle birlikte, işsizlik oranının da %8,6’ya düştüğü gözlemlenmiştir.

2005 yılından 2008 yılının ilk çeyreğine kadar işsizliğin sürekli azalarak devam ettiği gözlemlenmektedir. O dönemde, AB-28 işsizlik rakamları, ekonomik krizin başlamasıyla ani yükselişe geçmeden önce, 16,2 milyon kişiye kadar azaldı (karşılığı işsizlik oranı %6,8). 2008 ikinci çeyreği ile 2010 ortaları arasında işsizlik seviyesi 7 milyondan fazla arttı ve 2005 yılından beri belirlenen en yüksek orana %9,6’a yükseldi. 2011’in ikinci çeyreğinden 2013’ün ilk çeyreğine kadar işsizlik istikrarlı bir şekilde ve önemli bir derecede ilerleyerek rekor seviyesine 26,6 milyona ilerleyerek %10,9 oranına ulaştığı zamandan bu yana oran azalmaya başladığı gözlemlenmektedir.

Toplam istihdam edilen nüfus bakımından Türkiye ile Avrupa Birliği ülkeleri karşılaştırmasına bakıldığında, Türkiye’de ve Avrupa Birliği ülkelerinde artış gözlemlenmektedir. İstihdam seviyesi Avrupa Birliği ülkelerinde oldukça yüksekken Türkiye’de bu durum daha düşük seyretmektedir. Fakat istihdamdaki artışa bakıldığında Avrupa Birliği daha durağan bir yapı seyir ederken, Türkiye’de istihdam artışı daha hareketli olarak gözlemlenmektedir.

3.7. NÜFUS PROJEKSİYONLARI

Nüfus projeksiyonları yani tahmini, göç, ölüm, doğum gibi nüfusu etkileyen olayların gelecekteki durumunu tahmin etmek amaçlı yapılan tahminlerdir.

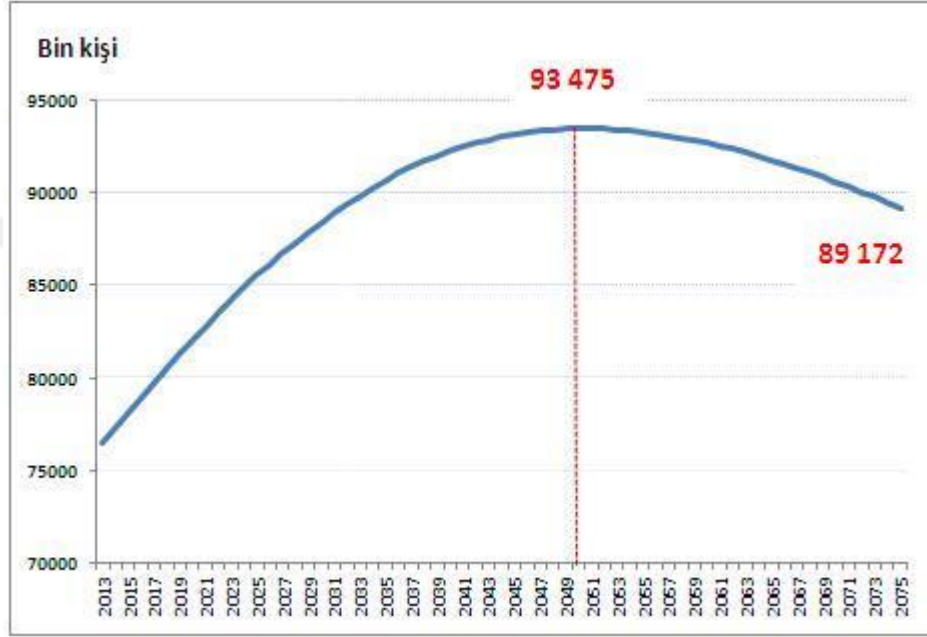
Tablo 12: Nüfus Projeksiyonları Bakımından Türkiye Avrupa Birliği Karşılaştırmalı Yapısı (2020-2080)

	2020	2030	2040	2050	2060	2070	2080
Avrupa Birliği	5124747	5184990	5235459	5235665	5235765	5245367	5276598
Belçika	1182422	1288533	1391801	147587	154002	160275	166143
Bulgaristan	6975188	6478705	6087310	578149	547766	516635	492527
Çek Cumhuriyeti	1064485	1077813	1090513	110727	110813	109962	109983
Danimarka	5773812	6055858	6276457	641709	653680	666764	679219
Almanya	8063741	7975818	7781139	747213	710215	679296	653784
Estonya	1284459	1208245	1162106	113120	109285	105541	102944
İrlanda	4610198	4556903	4680654	496496	523921	552295	589599
Yunanistan	1070341	1009004	9594043	913404	858874	806192	769787
İspanya	4579418	4452431	4461149	455435	461171	464901	475993
Fransa	6765892	7039610	7276716	742973	755991	771099	788426
Hırvatistan	4198876	4087043	3957957	382840	370465	358374	347156
İtalya	6196126	6411533	6621228	670589	663447	654569	650590
Kıbrıs	890982	921058	962786	103539	111922	119040	12531
Letonya	188008	1634612	1513038	145369	139856	136121	13510
Litvanya	267110	2201947	1997167	191032	183549	180683	18417
Luxembourg	632529	785154	932937	105125	113956	121875	12872
Macaristan	979979	9679364	9520475	935012	916529	891006	86852
Malta	438166	456212	462760	468119	476006	480482	48156
Hollanda	171322	1755699	1765337	173977	170839	168752	16718
Avusturya	879391	9272212	9605887	974724	969871	962945	95623
Polonya	383906	3752574	3624101	348420	332937	314657	29582
Portekiz	101399	9777538	9386339	886290	822839	761857	71138
Romanya	196868	1900356	1845869	179739	174407	168129	16338
Slovenya	208677	2087658	2078633	207038	20413	201368	20065
Slovakya	541452	5314025	5111991	486997	457433	421859	38682
Finlandiya	561885	5880844	6057554	616098	623995	632273	63873
İsveç	1013815	10998167	11737728	1244628	1305419	135948	14110
İngiltere	6669327	7046976	7384152	771775	799518	825350	851488
İzlanda	341970	366519	388467	408806	428166	447726	467187
Norveç	5547598	6364369	7106447	768938	813229	851897	885141

Kaynak: EUROSTAT, Population Projections Statistics

Önümüzde yaşanacak 50 yıl boyunca demografik değişimler dünya ekonomisini olumlu ve olumsuz birçok yönden etkileyecektir. Örneğin; kadınların iş gücüne katılımları artacak, doğum oranları düşecektir.¹⁴⁵

Grafik 1: Nüfus Projeksiyonları Grafiği (2013-2075)

Kaynak: TÜİK, Nüfus Projeksiyonları Grafiği (2013-2075)

TÜİK'in nüfus projeksiyonları tahminine göre; “Türkiye nüfusu 2023 yılında 84.247,088 kişi olacaktır. Nüfus 2050 yılına kadar yavaş bir artış göstererek en yüksek değerini 93 475 575 kişi ile bu yılda alacaktır. 2050 yılından itibaren düşmeye başlayan nüfusun 2075 yılında 89 172 088 kişi olması beklenmektedir”.

“Demografik göstergelerdeki mevcut eğilimler devam ettiği takdirde Türkiye nüfusu yaşlanmaya devam edecektir. 2012 yılında yaşlı nüfus olarak tabir edilen 65 yaş ve üzerindeki nüfus 5,7 milyon kişi, bunların toplam nüfusa oranı %7,5’tir. 2023 yılına gelindiğinde bu nüfus 8,6 milyon kişiye, oranı ise %10,2’ye yükselecektir”.¹⁴⁶ Türkiye ve Avrupa Birliği karşılaştırmalı projeksiyonlarına bakıldığında Avrupa birliğinin nüfus sayısı giderek artan bir eğilime sahiptir. Fakat tablo yakından

¹⁴⁵Gökbunar, Koç, **a.g.e.**, s.17.

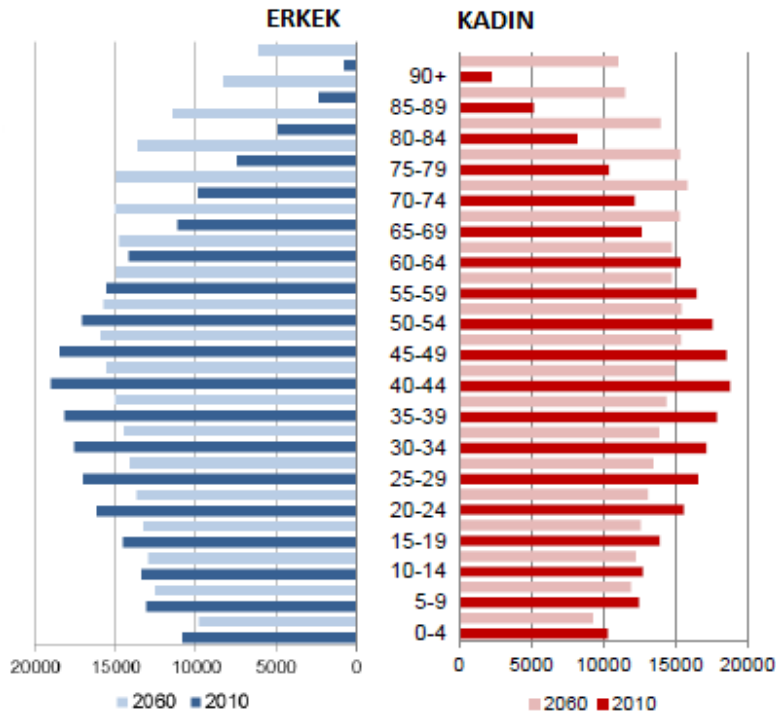
¹⁴⁶ Tük Nüfus Projeksiyonları, “2013-2075, Haber Bülteni”, Sayı: 15844, 14 Şubat 2013.

incelendiğinde Almanya, Bulgaristan gibi bazı ülkelerin nüfuslarının giderek azaldığı gözlemlenmektedir.

Nüfus değişimini daha net görebilmek açısından, Avrupa birliğindeki değişimi 2020 ve 2050 yılları arasındaki olabilecek mevcut durum bakımından bakmak faydalı olmaktadır. Yıllar itibarı ile bakıldığında Avrupa Birliğinde genel bir artış gözlenmişken bazı ülkelerde azalış olabileceği düşünülmektedir.

Türkiye son yıllarda 15-64 yaş arası faal çalışan nüfusun arttığı “Demografik Fırsat Penceresi” olarak adlandırılan bir döneme girmiştir. Demografik fırsat penceresi olarak adlandırdığımız bu dönemin önümüzdeki yaklaşık 30 yıl boyunca devam edeceği öngörülmektedir Türkiye bu durumdan yararlanıp kendine istihdam alanları yaratmalı ve bu durumu kendi lehine çevirmelidir.¹⁴⁷

Grafik 2: Cinsiyet Bakımından Nüfus Projeksiyonları (2010-2060)

Kaynak: EUROSTAT, Europop 2010

¹⁴⁷ Rahime Şeyma Can, **Orta Anadolu Kalkınma Ajansı TR 72 Bölge Planı Taslağı**, İşgücü ve İstihdam, Kayseri, 2014, s.38.

Eurostat’tan alınan nüfus projeksiyonları bilgisine göre, AB -27 2060 yılında, 20 yaş nüfusu ve çalışma çağındaki nüfus azalırken, 65 yaş ve üzeri nüfusun payı büyüyecektir. Şekil 2’de görüldüğü üzere yaşlı bağımlılık oranı 2008’de 25,4 iken 2050 yılında %51’e ulaşması beklenmektedir. Aynı zamanda, genç işgücünün az bir kısmı genç işgücünün son 30 yıl içerisindeki gelişimine eşit değildir.¹⁴⁸

¹⁴⁸ European Comission, “Demography and Inequality”, **Employment Social Affairs and Inclusion Publish**, April, 2013, s.8.

SONUÇ

Nüfus bir ülke için en önemli demografik unsurlardan biridir. Nüfusa etki eden birçok faktör bulunmaktadır. Bunlar, göçler, savaşlar, hastalıklar vss. gibi kavramlardır. Nüfusun cinsiyet yapısı, medeni durumu ve önemi, hane halkı ve büyüklüğü, bir nüfus içindeki bağımlılık oranı gibi kavramlar demografi ve nüfus bilimi ve bu bilimlerin diğer bilimlerle ilişkisi bakımından önem arz etmektedir.

Demografi biliminin dinamikleri arasında; doğumlar, ölümler, evlenmeler, boşanmalar, eğitim, işgücü sayılabilir. Türkiye yapısı itibari ile genç bir nüfusa sahip olduğu bilinmekle birlikte Avrupa Birliği Türkiye'ye görece daha yaşlı bir nüfusa sahiptir. Avrupa Birliği ülkelerinde giderek artan bir yaş dinamiği olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye'de de yaş unsurunun Avrupa Birliği'ne benzer şekilde arttığı görülmektedir.

Türkiye'nin ve Avrupa Birliği'nin nüfus artış hızları birbirinden çok farklı bir tablo sergilemektedir. Türkiye'de Avrupa Birliği ülkelerine göre nüfus artış hızı daha fazladır. Savaş zamanları Avrupa'da nüfus hiç olmadığı kadar düştüğü gözlemlenmektedir. Fakat daha sonraları, II. Dünya savaşı zamanları, doğum oranlarının tüm Avrupa ülkelerinde hızlıca arttığı gözlemlenmektedir.

Doğumda yaşam beklentisi, giderken artan bir tablo sergilemektedir. Doğumda yaşam beklentisinin yüksek olması ülkelerin refah düzeyleri, sağlık koşullarının yeterliliği ve ülkelerin ekonomik durumu ile doğrudan bağlantılı olduğu bilinmektedir. İşsizlik ve eğitime ayrılan bütçe bakımından Türkiye'nin Avrupa Birliği ülkelerinden geride kaldığı gözlemlenmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinin ile birlikte Türkiye'de de işsizliğin de geçen yıllara oranla negatif gelişim gösterdiği gözlemlenmektedir. Fakat tüm çalışma incelendiğinde; Türkiye'nin her alanda gelişim gösteren bir grafik içinde olduğu gözlerden kaçmamaktadır.

Son yıllarda Avrupa Birliği ülkelerinde daha az evliliklerin sayısının azaldığı gözlemlenmektedir. Buna paralel olarak da daha az çocuk sahibi olmaya başladıkları

görülmektedir. Bu durum da Avrupa Birliği ülkelerinin nüfus büyümelerindeki yavaşlamayı açıklamaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde nüfus ülkemize göre daha az artmaktadır.

İşsizlik ve istihdam verilerine bakıldığında Avrupa Birliği ülkelerinde olumlu bir eğilim göz öndedir. İstihdam oranları genelde kadınlar ve daha yaşlı çalışanlar arasında daha düşük olarak kaydedilmektedir. Bu durum hem Avrupa Birliği ülkeleri hem de Türkiye için aynı şekilde gözlemlenmektedir.

Yapılan araştırmalar sonucu belirlenmiştir ki, Avrupa Birliği ülkelerinin geçirdiği nüfussal dönüşüm sonucu olarak hem nüfus olarak yaşlanmıştır hem de iş gücüne katılan yani istihdamda bulunan nüfus azalmıştır. Yıllar geçtikçe bu anlatılan yaşlanma süreci devam etmektedir.

Avrupa birliği ülkelerinde çalışma çağındaki nüfusun giderek azalmaktadır. Demografik dönüşüm ve buna bağlı gelişen dinamikler için bu durum Avrupa Birliği ülkeleri için daha da kötüye gitmektedir. Türkiye ise, çalışma çağı nüfusu Avrupa Birliği ülkelere göre daha yüksektir. Bu durum Türkiye için Avrupa Birliği ülkelere göre avantaj olarak değerlendirilmektedir. Avrupa Birliği için Türkiye'nin genç nüfusunun, giderek yaşlanan Avrupa Birliği ülkeleri için bir şans olduğu ve bu nüfusun iyi bir işgücü potansiyeli olarak Avrupa Birliği ülkelerini daha da güçlendirebileceği ileri sürülebilmektedir.

Eğitime ayrılan bütçe ve okullaşma oranları açısından Türkiye, Avrupa Birliği'nin gerisinde kalsa da yeni geliştirilen politikalar ile Avrupa Birliği ülkelere git gide yaklaşmaktadır. Türkiye gittikçe artan nüfusunu eğitim ile değerlendirebilmeli ve daha sonrasında çalışma alanları yaratabilmelidir.

Türkiye, Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırıldığında iş gücü piyasası verileri açısından geride kaldığı gözlemlenmektedir. Fakat üye devletler içerisinde incelendiğinde bazı ülkelere göre daha iyi durumda olduğu gözlemlenmektedir.

Avrupa Birliği lkelerinde giderek yaşlanan toplum yapısına ek olarak evlenmeler git gide azalmakta ve aile kavramının yok olduğu gözlemlenmektedir. Bu duruma paralel olarak, doğumlar da azalmaktadır. Hem yaşlanan ve git gide bağımlı olan nüfus hem de doğumların azalması Avrupa Birliği ülkelerini ciddi bir nüfus problemi ile karşı karşıya bıraktığı gözlemlenmektedir.

Aksine Türkiye’de genç nüfus popülasyonu daha fazladır. Evlenmeler tüm Avrupa ülkelerine göre daha yüksektir. Aile kavramı daha güçlüdür. Unlara paralel olarak çalışma ağı nüfus da daha fazladır.

Çalışmanın geneline bakıldığında, Türkiye bazı alanlarda Avrupa Birliği ülkelerinden geride kalmış gibi görünse de nüfus, çalışma ağı nüfus ve potansiyeli bakımından avantajlı konumdadır. Bu avantajı fırsata çevirebilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Açıköğretim Yayınları: “**Şehirlerin Fonksiyonları ve Nüfus Politikaları**”, ss.36.

Adıgüzel, Oktay Cem, Şaban Berk; "Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde Yeni Arayışlar: Yeterliye Dayalı Modüler Sistemin Değerlendirilmesi", **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: VI, Sayı: 1, Haziran 2009, ss. 220-236.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı: **Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları**, Ankara, ss.2-3

Arpacı, Fatma: **Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık, Türkiye İşçi Emekliler Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları**, Ankara, 2005, ss.18-19

Ay, Sema: “Türkiye’de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 2012, ss.321-323

Battal, Ahmet: Bilimsel Araştırma Projesi Sonuçları, **Akademik Dayanışma Araştırma ve Geliştirme Vakfı Dergisi**, 2008, İstanbul, ss.9.

Bayer, Ali: Değişen Toplumsal Yapıda Aile, **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2013, sss.105.

Can, Neslihan; Özer, Merve: Demografik Geçiş Süreci ve Türkiye, **Atılım Üniversitesi Siyasi Araştırmalar Laboratuvarı**, 2012, ss.2.

Çakmak, Erol; Gümüş, Sevda: Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme, Ekonometrik Bir Analiz, ss.25.

Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: **Nüfus Demografi ve Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, 2001, ss.20-25

Dilek Teker, Suat Teker, Mine Sönmez: “Ekonomik Değişkenlerin Kadın ve Erkeğin Yaşam Süresine Etkisi”, **İşletme Araştırmaları Dergisi**, sayı: 4, 2012, ss. 119.

Doğan, Mesut: “Türkiye’de Uygulanan Nüfus Politikalarına Genel Bakış”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, Ocak 2011, Sayı: 23, ss.296-300

Erdem, Burhan; Adaçay, Rana; İslatince, Hasan; Tiryaki, Ahmet; Demir, Ömer; Acar, Mustafa: **İktisadi Düşünceler Tarihi**, Eskişehir, Açıköğretim Yayınları, 2012, ss.94-105

European Comission, Demography and Inequality: **Employment Social Affairs and Inclusion Publish**, April, 2013, ss.8.

Fatma Lorcu, Bilge Acar Bolat: “Yaşlara Göre Ölüm Oranları İle Sosyo-Ekonomik Göstergeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, sayı: 38, (2009), ss.125.

Fotakis, Constantinos: Demographic Ageing, Employment Growth And Pensions Sustainability In The Eu: The Option Of Migration, Expert Group Meeting On Policy Responses To Population Ageing And Population Decline.

Gökçe, Burcu: Akın, Yılmaz: “Avrupa Birliği’nin Yaşlanma Sorununa Bir Çözüm Olarak Türkiye’nin Üyeliği”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, ss.30-32.

Gökçen, Bilgehan: Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü ve Önemi: Adana İline İlişkin Bir Uygulama, **Yüksek Lisans Tezi**, Adana, 2006, ss.4-6.

Gümüş, Ergin: Türkiye’nin Nüfusu, **Açıköğretim Yayınları**, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, 1998, ss.132-135.

Güneş, Hüseyin Haşimi: “İktisat Tarihi Açısından Nüfus Teorileri ve Politikaları”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 2009, ss.124-133.

Güngör, Kamil: **İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler**, www.aku.edu.tr/~kgungor/kamil_gungor.pdf

Gürtan, Kenan: **Demografik Analiz Metodları**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, Yayın No. 260, 1969. ss. 114-120.

İTÜ Vakfı Yayınları: **Mekânsal Bir Sentez: Türkiye**, 9. bölüm, ss.251.

Karakütük, Kasım: Nüfus ve Eğitim: **Demokratik Eğitim Kurultay Bildirgesi**, 1995, ss. 608.

Kızılcıaoğlu; Alaattin: “Demografik Bilgilerin Yorumlanması: Nüfus Piramidi Becerilerinin Geliştirilmesine Yönelik Aktivite Örneği”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, İstanbul, Sayı: 12, 2005, ss.1.

Kocaman, Tuncer: **Plan Nüfus Projeksiyon Yöntemleri**, Devlet Planlama Teşkilatı, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, 2002, ss.2.

Metehan Çelik, Songül Tümkeya: “Öğretim Elemanlarının Evlilik Uyumu ve Yaşam Doyumlarının İş Değişkenleri ile İlişkisi”, **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 1, 2012, ss. 225.

Meydan Larousse: 9. Cilt, İstanbul: Meydan Yayınevi, 1986, ss. 438.

Murat, Sedat: **Dünden Bugüne İstanbulun Nüfus ve Demografik Yapısı**, İstanbul, İTO Yayınları, Yayın No: 2006-49, 2006, ss.32-44

Murat, Sedat: Gelişmekte Olan Ülkelerde Gençlerin Sosyo-Demografik, İstihdam ve Eğitim Özellikleri, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, İstanbul, Cilt: 46, 1988, , ss.317.

Murat, Sedat; Şahin, Levent: **AB’ye Uyum Sürecinde Genç İşsizliği**, İTO Yayınları, Avrupa Birliği Araştırmaları, Yayın No: 2011-35, ss.88.

Önal, Ayşegül Yakar: **Smith'den Ricardo'ya Rant Teorisindeki Değişim**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, İstanbul, 2004, ss.91.

Özberk, Ebru: Nüfus Politikaları ve Kadın Bedeni Üzerindeki Denetim, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2003, SS.3-11

Özgür, Ertuğrul Murat: Nüfusun Coğrafi Analizi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, ss.63-77.

Pavlík, Zdenek: Demography and Its Relation to Other Disciplines, **Position of Demography Among Other Disciplines**, Charles Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları, Prag, Çek Cumhuriyeti, 2000, ss.9-10.

Savaş, Vural F.: **İktisadın Tarihi, Liberal Düşünce Topluluğu**, İstanbul, Avcıol Matbaacılık, 1997, SS.138.

Scheidel Walter: **Princeton/Stanford Working Papers in Classics Population And Demography**, Versiyon 1.0, Nisan 2006, Stanford Üniversitesi, ss.2.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005): Nüfus, Demografi Yapısı, Devlet Planlama Teşkilatı, **Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, 2001, SS.5.

Serter, Nur: **Genel Olarak ve Türkiye Açısından İstihdam ve Gelişme**, 1993, İstanbul, , ss.6.

Seyhun, Ömer Kayhan: “Avrupa Birliği’ndeki Demografik Dönüşümün Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üyeliği Çerçevesinde İşgücü Piyasalarına Yansıması”, **Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, Ankara, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2006, ss.1-5.

Stiftung, Robert Bosh: Demographic Future of Europe, **Federal Institute for Population Research**, Results of the Population Policy Acceptance Study, Germany, 2014, ss. 7.

Şimşek, Muammer; Kadılar, Cem: “Türkiye’de Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2010, ss.116.

TDK: www.tdk.gov.tr (Çevrimiçi), 05.02.2014.

Telatar, Osman Murat; Terzi, Harun: “Nüfus ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Ankara, 2010, ss.199.

Tezcan, Sabahat; Coşkun, Yadigar: “Türkiye’de 20. Yüzyılın Son Çeyreğinde Kadınlarda İlk Evlenme Yaşı Değişimi ve Günümüz Evlilik Özellikleri”, **Nüfusbilim Dergisi**, 2004, ss.15.

Tokol, Aysen; Alper, Yusuf: **Sosyal Politika**, 5. bs, 2014, ss.

Trakya Kalkınma Ajansı: **Trakya Sosyal Yapı Analizi**, 2012,ss.18.

Tuik Nüfus Projeksiyonları 2013-2075:, **Haber Bülteni**, Sayı: 15844, 14 Şubat 2013

Türkiye İstatistik Kurumu: **Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni**, 2013, İstatistiklerle Yaşlılar 2012, Sayı: 13466, www.tuik.gov.tr

Ünal, Vehbi: Geleneksel Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Boşanma Sorunu ve Din, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2013, ss.591.

Wolfers, Justin; Stevenson, Betsey; Marriage And Divorce: Changes And Their Driving Forces: **Federal Reserve Bank of San Francisco Working Paper Series**, 2007, ss.35.

Yalçın, Hatice: “Evlilik Uyumu İle Sosyo-demografik Özellikler Arasındaki İlişki”, **Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi**, 2014, ss.251.

Yavuz, Arif; **İşgücü İstihdam ve Kriz Olgusu**, İTO Yayınları, İstanbul, 2012, ss.95-98.

Yavuz, Engin Murat; Avrupa Birliği'nde Nüfus Yapısında Değişmeler Ekonomik Etkileri ve Türkiye, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2009, ss.4.

Yıldırım Hüseyin Hüsnü, Yıldırım Selda, Yetişir Mehmet İkbâl, Ceylan Eren: Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı, **Pisa 2012 Ulusal Ön Raporu**, Ankara, 2013, ss.7.

Yüceşahin, Murat: “Küresel Bir Süreç Olarak Demografik Dönüşüm: Mekânsal Bir Değerlendirme”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, 2011, ss.14

Zeynep Aksoy: “Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 5 Sayı: 20, 2012, ss.297.